Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Historisk Tidsskrift,

Syvende Række,

udgivet

af

den danske historiske Forening,

ved dens Bestyrelse.

Redigeret

af

J. A. Fridericia,
Foreningens Sekretær.

Tredje Binds tredje og fjerde Hefte.

Kjøbenhavn.
Bianco Lunos Bogtrykkeri.
1901.

Udgivet for 1. Halvaar 1901.

Den danske historiske Forenings Bestyrelse bestaar af:

Direktør **Marcus Rubin,** Prof. **J. A. Fridericia.** Museumsassistent, Dr. phil. **M. Mackeprang,** Prof. **Kr. Erslev** og Prof. **Joh. Steenstrup.**

Foreningen har udgivet:

Historisk Tidsskrift. 1—6. Bd. 1840—45. Nyt historisk Tidsskrift. 1—6. Bd. 1846—56. 3. Række. 1—6. Bd., samt Register. 1858—69. 4. Række. 1—6. Bd. 1869—78. 5. Række. 1—6. Bd. 1879—87. 6. Række. 1—6. Bd. 1887—97. 7. Række 1—2. Bd. 1897—1900. 8. Bd. 1—4. H. 1900—1901. Indholdsfortegnelse til 1—5. Række. 1889. (Forskellige Hefter af 1. og 3. Række er udsolgte.)

C. Molbech: Historiske Aarbøger. 1—3. Del. 1845—51.

—— Historisk-biographiske Samlinger. 1—3. Hefte. 1847—51.

J. P. F. Kønigsfeldt: Genealogisk-historiske Tabeller over de nordiske Rigers Kongeslægter. 2. omarb. Udg. 1856.

N. M. Petersen: Bidrag til den danske Literaturs Historie. I—VI. 1853—64. (Udsolgt undtagen VI, Registret.)

H. G. Garde: Den dansk-norske Sømagts Historie 1535—1700. 1861.

Fr. Hammerich: Den hellige Birgitta og Kirken i Norden. 1863. (Udsolgt.)

O. Vaupell: Kampen for Sønderjylland 1848—50. I—III. 1863—67. (Udsolgt.)

H. F. Rørdam: Kjøbenhavns Universitets Historie fra 1537 til 1621. 1—3. Del, samt Aktstykker. 1868—77.

Joh. C. H. R. Steenstrup: Historieskrivningen i Danmark i det 19de Aarhundrede (1801—1863). 1889.

Foreningens Medlemmer kan faa de af denne udgivne Skrifter, for saa vidt Forraad haves, imod at udrede de tilsvarende Bidrag, 2 Kroner for hvert Halvaar. For ethvert Bind af de første fire Rækker af Historisk Tidsskrift betales som for to Halvaarsleveringer, for et Bind af 5te—7de Række betales som for tre Halvaarsleveringer. C. Molbechs Historisk-biographiske Samlinger regnes til en Pris af to Leveringer. Af Rørdams Universitetets Historie vil ethvert Bind med tilsvarende Aktstykker regnes som to Halvaarsleveringer. Ellers gælder ethvert af Foreningen udgivet Bind for en Halvaarslevering. Registret til 3dje Række af Historisk Tidsskrift leveres, naar ønskes, gratis sammen med 6te Binds 3dje Hefte; ellers betales det med 1 Kr. Indholdsfortegnelsen til de fem første Rækker af Historisk Tidsskrift koster 50 Ø. eller leveres, om ønskes, gratis med Steenstrups Historieskrivningen i Danmark.

Følgende yderligere **Prisnedsættelse** gælder dog foreløbig for Medlemmerne:

Historiske Aarbøger, udg. af C. Molbech. 1—3. D. 1 Kr. 50 Ø.

Historisk-biographiske Samlinger, udg. af C. Molbech. 1 Kr. 50 Ø.

Den dansk-norske Sømagts Historie 1535—1700 af H. G. Garde. 1 Kr. 50 Ø.

Kommunitetet og Regentsen fra deres Stiftelse indtil vore Dage af C. E. F. Reinhardt. (Særtr. af Hist. Tidsskr. 3. R. 3. Bd.) 1862. 1 Kr.

Landsdommer Tøger Reenberg til Ristrup.

Et Digterliv for 200 Aar siden.

Af

J. Paludan.

In magnis voluisse sat est.

Den Mand, som det her skal forsøges at drage frem fra lange Tiders, som det forekommer mig, ufortjente Forglemmelse, gør ingen Fordring paa en Plads blandt Danmarks store Digtere. Hvad der giver ham Interesse, er hverken hans Personligheds Ejendommelighed eller hans Digtnings Værd i og for sig, men snarere den Tid, han levede paa. Grændsen mellem det 17. og det 18. Aarhundrede var for Nordeuropas Vedkommende et af de Tidspunkter, da noget nyt ligger i Luften, og da det næsten kan synes at bero paa en Tilfældighed, om den ene eller den anden kommer først til at forkynde det. Det nye, som skulde frem, var da en almindelig Verdsliggjørelse af Livsanskuelsen og i Forbindelse dermed en større Naturlighed, Lethed og Frihed i Digtekunsten, hos os betegnet ved Overgangen fra tysk til fransk Indflydelse. Og det, der gjorde Reenberg til dette nyes Herold, var hverken Seerblik eller overordentlige Digtergaver, men simpelt hen et livligt Hoved og en sund,

jævn Natur, der hverken vilde stylte sig op eller være andet og mere, end den var. Han kunde ikke finde sig til Rette med den conventionelle gudelige Tone saa lidt som med Alexandrinerens og den 2. schlesiske Skoles forlorne Højtidelighed, som dengang herskede i Digtningen. I den franske Klassicisme fandt han derimod en Retning, der laa hans egen og den nye Tids Aand nærmere: det rolige Maadehold og den forstandige Klarhed, forbunden med Respect for Regler og skarpt satirisk Blik for alle Taktløshedens Overdrivelser, men fremmed for al Begejstring, den religiøse og erotiske saa vel som Naturfølelsens. Vistnok kom denne franske Aand ikke efter alle sine Sider til fuld Udvikling hos os, men paavirket af den indfører Reenberg dog en friskere Tone i Lejlighedsdigtningen og den moralske Satire, samt efter Boileaus Mønster en helt ny Digtretning, den poetiske Kritik. Var han end ikke den, som skulde komme, og blev han i mange Henseender kun en Røst, der raabte i Ørken, saa har han i alt Fald Fortjenesten af at forberede en ny Litteraturperiode, den, der culminerede i og tildels afsluttedes med Holberg; ja, i en enkelt Henseende, i Drikkevisen, varsler han endog Ambrosius Stub. Denne Fortjeneste er i alt Fald tilstrækkelig til at hævde ham som facile princeps mellem Samtidens rigtignok kun lidet fremragende Poeter, og det er ingen retfærdig Vurdering, naar N. M. Petersen stiller ham sammen med Vilh. Helt og Jacob Schandrup og dømmer, at „ved disse tre Mænd havde Poesien intet vundet“ [1]).

[1]) Bidr. t. den dsk. Litteraturs Hist., 2. Udg., II, 302.

I.

Slægten Reenberg synes at være af jydsk Bondeæt, og som dens første Mand nævnes Ridefogden, senere Herredsfoged i Hammerum Herred, Christen Laursen, der 1616 skal være bleven stukken ihjel af en Bisværm[1]). Han var gift med Kirsten Klausdatter Rennerg eller Renior fra Slesvig, efter hvem Børnebørnene skulle have

[1]) Tøger R.'s Levnetsbeskrivelse og Stamtavle i Udg. af hans Poetiske Skrifter I—II, 1769, ved hans Dattersøn Tøger Reenberg Teilmann. V. Bang, Familien Reenberg, i Saml. til jydsk Hist. og Topografi 2. R, III, efter Optegnelser i Worms Samlinger fra Horsens Skolebibliothek, der i det hele gjøre et nøjagtigt og paalideligt Indtryk. Andre Familiesagn henvise rigtignok til tysk Oprindelse; saaledes beretter Præsten Frederik Monrad, der vistnok omkring ved 1740 skrev Tøger R.'s Broders, Provst Morten Reenbergs Levnet, mest efter Meddelelser fra denne selv (Kirkeh. Saml. 3. R., III, 454), at Familiens Stamfader var en Tysker ved Navn Reinberg, som kom her til Landet i „den kejserlige Krig". Nogen Usikkerhed er der med Hensyn til Familienavnet. Efter Hundrup i Viborg Skoles Program 1875, 45 er Tøger Reenbergs Broder, Peder, dimitteret og immatriculeret under Navnet Reimerus. I Hofmans Fundatser 1756, II, 325 siges Stamfaderen Christen Laursen, som dog levede før Trediveaarskrigen, ogsaa at være indvandret fra Tyskland; men Hofmans Efterretninger om Slægten synes temmelig løse og stride mange Steder baade mod de Oplysninger, Teilmann 13 Aar senere gav i Udgaven af sin Bedstefaders Digte, og mod Opgivelserne i Worms Saml., der udtrykkelig nævne Chr. Laursens Fødested, Feldborg Sogn ved Holstebro. — Endelig fortæller Degnen Thjørring i sine Optegnelser om viborgske Personligheder i forrige Aarhundrede (Saml. t. jydsk Hist. og Topografi IV, 384), at Tøger Reenbergs Fader, Klaus Christensen, i sin Ungdom af de kejserlige Tropper blev ført til Tyskland og antog Navnet Reenberg efter sit Herskab der ude. Dette er vistnok kun en sagnagtig Udvidelse af, hvad der berettes i de Wormske Saml., at Klaus Christensen 1628 maatte flygte fra Ringkjøbing, hvor han havde en Skrivertjeneste, fordi de kejserlige vilde føre ham bort med sig.

antaget Familienavnet Reenberg. Hans ældste Søn, Klaus Christensen, blev efterhaanden Slotsskriver paa Hald Slot, Landcommssarie-Skriver i Jylland, derefter Handelsmand i Viborg, 1649 Raadmand og 1659 Borgmester samme Steds. Han betegnes som Viborgs rigeste og mest ansete Mand og var vistnok som de fleste Kjøbstadsborgere paa den Tid en ivrig Ven af Regeringsforandringen 1660. Som Borgmester var han en af Byens Delegerede paa Rigdagen i Kjøbenhavn 1660 og underskrev Hyldingen efter Enevoldsakten, og det var maaske i denne Anledning eller under et af de tidligere aarlige Adelsmøder i Viborg, at han, som Sønnen Morten Reenberg beretter, nær havde faaet samme Skæbne som de kejserlige Raader paa det bekendte Prager-Møde 1618, idet en Adelsmand greb fat i ham og vilde kaste ham ud af Vinduet paa Raadhuset. 1661 blev han Medlem af Commissionen til Udarbejdelse af Danske Lov[1]), og til Peder Villadsen, en af de virksomste Hjælpere ved Souverainetetens Indførelse, som 1661 var bleven Biskop i Viborg, traadte Borgmesteren i nært Forhold, idet hans to ældste Sønner ægtede Døtre af Villadsen. Kl. Christensen ejede og drev en stor Del af Viborg Bymark, 34 Tdr. Hartkorn[2]), og kjøbte i sine senere Aar af Fru Dorthea Lykkes Bo Hovedgaarden Lynderup ved Hjarbæk Fjord, 1½ Mil Nord for Viborg, under hvilken han samlede 230 Td. Hartkorn. 1639 havde han ægtet Mette, en Datter af Peder Pedersen (Løvenbalk), Sognepræst til Sortebrødre i Viborg, og fik med hende ikke mindre end 16 Børn, deraf 7 Sønner, som han alle evnede at holde til Studier og sende paa

[1]) Secher og Støchel, Forarbejderne til Danske Lov I, 3.
[2]) Ursin, Stiftsstaden Viborg 1849, p. 310.

Udenlandsrejse. De 6, der naaede den voksne Alder, kom ogsaa i anseelige Stillinger; den ældste, Peder Reenberg, blev Stiftsprovst i Aalborg, Jens blev Rector i Viborg, Frants Dr. med. og Provincial-Medicus i Aalborg, Peder Hegelund Reenberg Borgmester samme Steds, og den yngste, Morten Reenberg, en ejendommelig, kraftigt udpræget Personlighed, var Præst ved Frue Kirke og Stiftsprovst i Sjællands Stift.

Det 13. Barn, Tøger Reenberg, fødtes 10. Oct. 1656. Han blev først sammen med nogle af sine mange Sødskende undervist af Huslærer i Hjemmet, siden i Viborg Skole, hvorfra han blev Student 1675. Om Reenbergs Skolegang og Viborg Skoles Tilstand under Rectoren Jens Juulbye vide vi intet nærmere. Juulbye var gift med en Datter af Biskop Villadsen, og var eller blev saaledes Svoger til to af Reenbergs Brødre, af hvilke den ældste, Peder, var Skolens Conrector siden 1672. Som Søn af ansete Forældre har Tøger Reenberg vel lidt mindre under den da almindelige Raahed, og ikke som de fleste Peblinge behøvet at søge sit Underhold ved Tiggeri og Sang i Kirken eller for Dørene. Men med Undervisningen var det i sidste Halvdel af det 17. Aarhundrede saare ringe bevendt, og neppe har hverken Skole eller Universitet havt stor Betydning for hans aandelige Udvikling i de Retninger, hvori hans Virksomhed siden kom til at gaa. Nyere Sprog og Litteratur dyrkedes ingen af Stederne, og ved Universitetet var Theologien det eneste Studium, der førtes igjennem til en afsluttende Examen, hvilken R. ogsaa underkastede sig 1679. Dansk Ret havde kun Peder Resen foredraget; men han var dengang gaaet over i anden Stilling, og fra Universitetets naturvidenskabelige Glansperiode stod

kun Filologen og Chemikeren Ole Borch samt Fysikeren Rasmus Bartholin tilbage; men deres Fag gav R. sig neppe af med. Derimod indførte Griffenfeld netop i Aaret 1675 den filosofiske Forberedelsesexamen for at raade Bod paa Studenternes utilstrækkelige humanistiske Grundlag. Den maa R. have taget, da den var Betingelse for at stedes til theologisk Examen; men det var kun et Repetitionskursus i Skolefagene: Filosofi, klassiske Sprog, Mathematik, Fysik og Geografi.

Allerede under Skolegangen 1671 havde R. mistet sin Fader, og 1677 døde Moderen; men trods den store Børneflok vare Familiens Kaar alligevel saadanne, at han 1680 i Sommeren efter, at han havde taget Examen, kunde tiltræde en længere Udenlandsrejse. Han hørte i et Par Maaneder Orientalisten Edzardi i Hamburg, tilbragte Vinteren 1680—81 i Oxford og London, traf dernæst i Paris sin ældre Broder Frants, som allerede havde været flere Aar udenlands og blev ham en god Fører paa Resten af Rejsen. Efter over et halvt Aars Ophold i Frankrig, især i Paris, drog de til Italien og laa ved Universitetet i Padua i Vinteren 1681—82, gik dernæst over Venedig til Rom og Neapel og tilbage over Tyrol og Bayern til Frankfurt. Her blev de Sommeren over, sejlede saa ned ad Rhinen til Cölln, tog gjennem Brabant til Holland og til Søs hjem sent paa Efteraaret 1682.

Det vilde nu være af største Interesse, om vi havde Optegnelser fra Reenbergs Haand, ved Hjælp af hvilke vi kunde gøre os Rede for de Indtryk, han modtog paa denne Rejse i alle Europas Hovedlande netop ved den Tid, da den franske Klassicisme gjorde sit Sejerstog igjennem dem. Der er ingen Tvivl om, at den har havt en lignende Betydning for ham, som Holbergs Rejser til

de samme Lande 20—30 Aar senere fik for denne. Men Holberg rejste som en fattig Student, hvis Rute tildels bestemtes af hans tynde Pengepung, og som maatte nøjes med at se, hvad man kunde faa gratis, og de fleste af Tidens danske Borgersønner maatte være glade ved at komme udenlands i den underordnede Stilling som Hovmestre for unge Adelsmænd og følge de foreskrevne Veje til et foreskrevet Maal. Reenberg derimod rejste som den velhavende Mand, der kunde følge egen Lyst og egne Planer. At han har rejst med Udbytte, er klart nok deraf, at han efter Hjemkomsten blev den første danske Digter, der med fuld Bevidsthed pegede paa og søgte at efterligne de nye Retninger, Poesien udenlands havde indslaaet, — tildels de samme, som Holberg senere, med større Evner og større Virkning, gjorde til Nationens Eje. Det var imidlertid ikke den Tids Sæd at skrive „confessions" og reflectere over sit Sjæleliv og dets Impulser og Stemninger, uden højest i religiøs Henseende. Holberg meddeler os fra sine Rejser kun de ydre Begivenheder og de ydre Indtryk, og om Reenbergs vide vi ikke engang saa meget; vi kjende kun Rejseruten i dens simpleste Grundrids[1]).

Det var en i alt Fald i udvortes Henseende glimrende Tid, i hvilken Reenbergs Rejse falder. Ludvig XIV

[1]) I sine Digte nævner han kun Rejsen et eneste Sted, Poet. Skr. v. T. R. Teilmann II, 402, i et Vers til sin Ven Landsdommer Helverschou, hvor han minder denne om deres første Bekendtskab for „ti Gang fire Vintre" siden,

Just da jeg kom tilbage
Fra Seine, Tiber, Thems og Rhin,
Og da vi, begge unge,
Ved Drue-Saft, hin ædle Viin,
Om Galathea sjunge.

stod efter Freden i Nimwegen paa sin Magts Højdepunkt, og Hoffet i Versailles, hvor den mørke Fromhed endnu ikke var bleven herskende med Mad. de Maintenon, repræsenterede den højeste europæiske Dannelse og Aand, Smag og Elegance. Fransk var ved at blive anerkjendt som Verdenssproget og fransk Litteratur som Verdenslitteraturen. Medens Corneille var forstummet, skjøndt han først døde 1684, havde Racine dengang allerede skrevet sine berømte Dramer af den romerske Historie og delte Theatret med den en halv Snes Aar før afdøde Molière. Boileau havde afsluttet den betydningsfulde Del af sin kritisk-satiriske Production, men Lafontaine var endnu midt i sin Fabeldigtning. England besøgte Reenberg i Karl II's senere Aar, da Restaurationen allerede var mindre populær, men da Kongen stræbte at efterligne Ludvig XIV's Hof i Pragt og lette Sæder saavelsom i Beskyttelse af Litteraturen; da Dryden indførte fransk Smag i Kritiken og paa Scenen, medens Miltons lige udkomne Paradise lost, der var i en helt anden Aand, gik temmelig ubemærket hen. Italien havde vistnok ved denne Tid tabt baade sin politiske og litterære Betydning; Renaissancens ædle Kunst var med Bernini begyndt at udarte til Rococco, og Florens var under de sidste Medicæer sunken ned fra Førerstillingen i Videnskabens Verden. Men her saa vel som i Rom og Venedig kunde Reenberg dog beundre de herlige Levninger fra Romertiden, fra Pavemagtens og Kunstens store Dage, og endnu udfoldede sig ved de mange smaa Fyrstehoffer, i de pragtfulde Paladser og Villaer midt i den yppigste Natur, et aristokratisk forfinet Liv, der paa sin Vis kunde maale sig med det franske.

Overgangen fra al denne europæiske Herlighed til

de smaa og snævre danske Forhold formidledes ved Tilbagerejsen gjennem Tyskland, der befandt sig i politisk Opløsning, truet af Frankrigs Overmagt, og hvor Aandslivet endnu ikke var slaaet ind paa de nye Baner. Under Indflydelse af Hoffmannswaldau og den endnu levende Lohenstein stod Digtningen her ligesom hos os stadig paa den udartede Efterrenaissances Standpunkt, og det er da intet Under, at Reenberg, efter alt hvad han andet Steds havde set og oplevet, kunde komme paa Tanker om at opgive Efterligningen af Tyskerne og vende Blikket der hen, hvor Livet og Fremskridtet var.

Vistnok er det ikke sandsynligt, at den unge og ubetydelige theologiske Candidats Rejser have bragt ham i nogen saadan personlig Berøring med Udlandets politiske eller litterære Storheder, som i sin Tid Bartholinerne, Ole Borch eller Steno, men hans senere Virksomhed viser, at han har besiddet sund Sans og en livlig Opfattelsesevne. Selv i vore Dage vilde nu Modsætningen være næsten overvældende for et ungt og modtageligt Sind ved at komme tilbage fra de store Culturmidtpunkter med deres stærkt pulserende ydre og indre Liv, og for Resten af sine Dage bosætte sig i Viborg eller paa en lille Gaard midt inde i Jylland. Hvor meget mere da paa Reenbergs Tid, da Danmark i en ganske anden Forstand stod udenfor hele Culturbevægelsen, da de fjernere Provinser laa afsondrede hen, fortabte i Dagliglivets og de locale Interessers Smaalighed, og da Forbindelsen med Hovedstaden frembød større Vanskeligheder end nuomstunder med Paris eller London!

Men det var en helt anden Slægt, der levede i hine Tider, mindre nervøs og let paavirkelig, men sejgere, mere vedholdende i de færre og mere usammensatte Ind-

tryk, den modtog. Da Reenberg vender hjem, føler han hverken Trang til at storme frem som Reformator for at meddele Samtiden alt det nye, han har set, eller til at sætte sig hen at klynke over de smaa Forhold, han nu var nødt til at virke i. Han tager sundt og naturligt fat paa de nærmest liggende praktiske Opgaver og forarbejder uden Hast og Utaalmodighed sine aandelige Indtryk. Efterhaanden som Hensynet til Livets Ophold tillader det, optræder han som Digter, i Begyndelsen i gammel Stil, som Lejlighedspoet, og det er næsten en Snes Aar efter Rejsen, fra først af mere tilfældigt, at hans Digtning præges af de der modtagne Impulser. En stærkere, mere udpræget Individualitet vilde vel have sat dybere Spor i dansk Aandsudvikling; men Reenbergs jævne og sunde Natur stemte godt baade med den lidt smaatskaarne Tidsaand og med den klare Forstandsretning i Poesien, som bredte sig fra Frankrig, og som han først slog til Lyd for her hjemme.

Efter Hjemkomsten synes han at have tilbragt en tre Aars Tid med fortsatte Studier, vistnok mere i litterær og poetisk end i theologisk Retning, skjøndt han i disse Aar anonymt oversatte (Lady Pakingtons?) „The whole duty of man“: „Et Menneskes Skyldighed imod Gud, sig selv og sin Næste“, 1686. Oversættelsen oplagdes paany 1740 og atter 1779[1]), saa den maa have slaaet godt an. Et andet Andagtsskrift „om Udvælgelsen“, ligeledes oversat fra Engelsk, og en Oversættelse af den reformerte Præst i Kjøbenhavn Jean La Placettes „La Communion dévote“ omtales i hans Levnetsbeskrivelse, men have ikke kunnet gjenfindes; formodentlig ere

[1]) Literatur-Journalen 1780, p. 320.

de begge noget senere[1]). Det siges udtrykkelig, at han paa sine Rejser grundigt havde tilegnet sig det franske, engelske og italienske Sprog, i hvilke han førte en Del af sin Brevvexling[2]). Brudstykkerne af franske Breve i Levnetsbeskrivelsen ere meget vel skrevne, og at han havde sat sig godt ind i fransk og engelsk Litteratur, har han givet Beviser for. Naturligvis forsømte han heller ikke den klassiske, i alt Fald den latinske Litteratur, som han ofte citerer[3]).

[1]) La Placettes Skrift er i alt Fald først fra 1695. Et Par religiøse Digte „om Udvælgelsen" og „Guds Naade-Kald". det sidste oversat fra Tysk, stamme fra Aarene 1725 og 32.

[2]) Endel af Reenbergs Manuscripter, deriblandt flere paa Fransk, brændte, ifølge Oplysninger fra Familien, for ikke mange Aar siden paa Armvanggaard ved Varde.

[3]) I et Brev til Bogholder Peder Rasmussen af 1704 (Poet. Skr. I, 279), hvor han taler om sin Søn Christian, som han selv har undervist, hedder det mærkelig nok:

Hos mig var kun Latinet fall ....
Vor Ungdom heller, som er sært.
Af franske Vare roser ....,

og Tysk kunde Sønnen slet ikke. Udtalen af franske Ord, saaledes som den bestemmes ved Rim og Rhytme i Reenbergs Digte, lader unægtelig meget tilbage at ønske. Men det er utvivlsomt, at han overalt har benyttet de fremmede Forfattere i Originalsprogene. Sorterup siger i sin Note til Omtalen af Reenberg i „Cacoëthes carminificum" (Luxdorphs Saml. af danske Vers X, 734), at denne har efterlignet Boileaus Satire til Molière, „hvilken i Tydsken er oversat og findes i Hofman Waldaus Gedichtes Tom. II, p. 218". Heri finder Rahbek i Bidrag til den danske Digtekunsts Historie IV, 37. Noten „et nyt Beviis, hvorledes vor Litteratur, selv hvor den synes at have franske Mønstre, dog var en stadig Drabant af den Tydske". Men Sorterup siger jo egentlig ikke, at Reenberg har oversat fra Tysk, og det er i ethvert Fald ikke Forholdet. I C. H. v. Hoffmannswaldaus und anderer Teutschen auserlesene Gedichte II, Leipzig 1697, findes flere tyske Oversættelser og Bearbejdelser af Boileaus Satirer, deriblandt S. 226 (ikke 218) den 2den Satire oversat af B. N(eukirch), og Tom. VII, 51 en

Formodentlig har Rejsen gjort et betydeligt Skaar i Reenbergs Fædrenearv, og i Længden kunde han ikke leve blot for sine litterære Interesser, især da han d. 29. Dec. 1685 havde ægtet Magdalene Broberg, en Datter af Dr. jur. Mathias Broberg til Sjelleskovgaard[1]). Det lader ikke til, at han nogensinde har tænkt paa at søge præstelig Stilling, skjøndt han som ovenfor anført havde taget theologisk Examen, der jo dengang ved Siden af Graderne var den eneste existerende officielle Studieafslutning. Derimod var Reenberg praktisk anlagt, og det kan da ikke undre, at han greb den Udvej at forpagte Fædrenegaarden Lynderup, som Arvingerne 1686 havde solgt til den næstældste Broder, Jens, dengang Conrector i Viborg. Her levede Reenberg i 18 Aar fra 1686, og maa have passet sin Dont og havt sit gode Udkomme, siden han trods sin Families stærke Tilvækst endte med at kjøbe sig sin egen Herregaard, hvad der ganske vist i de Tider betød mindre end nu. Dog synes han fra først af at have havt vanskelig ved at underordne sine litterære Interesser under sin praktiske Virksomhed, i alt Fald efter hans egne, halvt spøgefulde Ytringer at dømme, og fra denne Forpagtertid stamme hans fleste og betyde-

Efterligning af den ved Gottsched; men Reenberg har aldeles ikke fulgt nogen af dem.

[1]) Nu Vedelslund, V. for Aarhus. Søn af Borgmester Rasmus Nielsen Skriver i Aarhus, immatriculeret i Kjøbenhavn 1650 og i Leyden, hvor han sagtens har taget Graden, 1658 sammen med Broderen, Lic. jur. Niels Broberg. Sandsynligvis er han død allerede i Begyndelsen af 1686, da Arvingerne d. 11. Marts tilskødede hans Søn Rasmus Broberg Sjelleskovgaard (Skøde- og Panteprotokol Nr. 22, pag. 401, i Provinsarkivet for Jylland). Sml. J. Vahl, Chr. Nielsens Slægtebog I, 172, Rørdam, Studenternes Deltagelse i Kbhvns Forsvar 145 ff., Personalhist. Tidsskr. II, 201.

ligste Digte. Det er rigtignok mest kun Lejlighedspoesi, knyttet til det daglige Livs Smaabegivenheder, og kun udmærket ved en vis Lethed og Fyndighed, der mere og mere taber sig, efterhaanden som han bliver ældre. Men kunne disse Digte saaledes ikke gjøre Fordring paa stort æsthetisk Værd, saa have de desto større biografisk Interesse og give et ualmindelig klart og livligt Billede af en jydsk Landmands Liv fra de Dage, da ellers de fleste Poeter tilhørte den gejstlige Stand, og deres Digtning i høj Grad farvedes af deres Stilling. Reenbergs Digte vare efter deres hele Character kun undtagelsesvis bestemte for Offentligheden; Lejlighedsdigtningen opfattedes som en ganske privat selskabelig Forlystelse, hvor da et eller andet Digt, der udmærkede sig ved sin Kvikhed, kunde løbe Landet rundt i Afskrifter og til sidst komme i Trykken, ikke altid paa Forfatterens egen Foranledning; saaledes se vi, at Rostgaard lod trykke Reenbergs Bryllupsvers til ham og Conradine Revenfeldt[1]). Saadanne Vers samledes atter i Tidens Anthologier, de Wielandtske, Høpfnerske (1725—28) og Luxdorphske (1742) Samlinger, hvor Reenberg aabenbart er en Yndlingsdigter. Men selv betragtede han kun Digtningen som en Bisyssel; endnu i 1703 skriver han til Rostgaard (I, 202):

> Det gaaer mig som den Græker, der
> I Bogen altid hængte,
> Paa Huset og Forretninger
> Ey nogensinde tænkte.

[1]) Reenbergs Poet. Skr. I, 60. En Mængde af Reenbergs Digte findes i Haandskriftsamlingerne, saaledes i Rostgaards Saml. 244 og 264 4to, Additamenta 247 a—c, 251, 252, 518 4to, 46 a, 8vo paa Univ. Bibl.; i Thotts Saml. 1526 og 28 4to, Ny kgl. Sml. 826, 826 c paa kgl. Bibl.

(Han og, som jeg, en Landmand var)
Hvad skeede? Han blev øde:
Hans Ager hannem Tidsel bar,
Da Jorden ey fik Giøde ....

hvilket dog i høj Grad maa forstaas cum grano salis, da Reenberg netop i dette Aar tilforhandlede sig Ristrup.

Reenbergs Digte give os ogsaa ved deres nøjagtige Ordning og Datering[1]) i Udgaven af hans Poetiske Skrifter, et godt Indblik i hans private og huslige Forhold siden 1694, fra hvilket Aar det første Lejlighedsdigt i Samlingen stammer. Det er dog ikke sandsynligt, at han først skulde have begyndt at skrive Vers i en Alder af 38 Aar; men rimeligvis kom ved denne Tid de første af hans Vers frem i Trykken og med Datering. Nogle af hans religiøse Digte ere ogsaa fra 1691, men af de verdslige har jeg kun fundet et eneste, der sikkert stammer fra tidligere Tid, nemlig „Panegyricus generosi Philax", der i flere Haandskrifter bærer Aarstallet 1679, altsaa endog før Reenbergs Udenlandsrejse, og er optaget i Høpfners trykte Samling af danske Rim 1728, III, Nr. 11. Det er en meget langtrukken og snaksom Levnetsbeskrivelse og Gravskrift over en skudt Jagthund, nærbeslægtet med Kingos 20 Aar ældre „Sæbygaards Koklage over den døde Tyr". Det synes nærmest at bero paa en Tilfældighed, naar dette og enkelte andre af Reenbergs Vers ere udeladte i Udgaven af hans Poetiske Skrifter, der dog optager adskilligt, som ikke er mere værd[2]).

[1]) Den synes at stamme fra en Optegnelse, som Rostgaard fik fra Luxdorph 1739, altsaa endnu i Digterens Levetid. Addit. 265 4to paa Univ. Bibl.

[2]) Under Reenbergs Navn, men ikke optaget i de Poet. Skr., forekommer i Wielandts Sml. af dsk. Vers XV, 131 en Gravskrift over Mogens Skeel, i Luxdorphs Sml. V, 360 Brev til Lands-

De tidligste af Reenbergs Vers, omtrent indtil den Tid, da han blev Landsdommer 1703, ere mest rettede til private Venner og bekjendte eller Medlemmer af hans udbredte Slægt. Det er rimede Indbydelser, Taksigelser, Barsel- og Bindebreve o. lign. Ubetydeligheder, der imidlertid udmærke sig ved en vis Friskhed og Realisme, hvor Digteren snakker ugenert fra Leveren om alt, hvad der i Øjeblikket optager ham, fortæller nyt fra Slægt og Venner og skildrer sit daglige Liv:

Naar Klokken er sex, jeg da først vaagner op,
Et Qvarteer jeg rækker og strækker min Krop,

hvor svært han har ved at komme op af Sengen, hvordan han deler sig mellem Studeringerne og Avlingen:

Visite jeg giør
I Stalden og Laden, til Øxen og Køer,
Dernæst i mit Kammer, fra Otte til Ti
Thuanus, Sleidanus[1]) mig giør Compagnie,
Dog stundom jeg rykker min Christians Haar
Og siger: Læs over, du skabbede Faar[2]).

Kl. 12 spiser han, men synes ellers at tilbringe det meste af Dagen i sit „Kontor“:

de Døde jeg spør,
Hvad Julius Cæsar, Tiberius giør.
Med Drake jeg seiler ald Verden omkring ....

dommer Lange 1694. VII, 533 Passions-Bøn: „Bliv, syndig Øie, til en Brønd“. I Haandskrift desuden i Additam. 247 b, 4to paa Univ. Bibl.: Til Hr. Fr. Buskis Bryllup (Præst i Daugberg-Mønsted, c. 1700, ogsaa i Ny kgl. Sml. 826 og i Addit. 4to 172). Over Dr. Frants Reenbergs Kjæreste, Bente Marie d'Hemmer; Addit. 4to 518: Binde-Brev til Frk. Bjelche; Ny kgl. Saml. 826 en Omskrivning af Te Deum paa en tysk Melodi: „O Gud, vi love Dig“, hvis slette Vers ikke ligne R., skjøndt den ogsaa tillægges ham i Chronologien over hans Digte.

[1]) I, 28. Latinske Verdenshistorier af Franskmanden de Thou og Joh. Sleidanus, Professor i Strassbourg.

[2]) Reenbergs ældste Søn, som han altsaa læste med.

Naar Klokken er Otte, mig bæres tre Egg ....
Men haster til Stedet i Bogen, jeg slap,
Og synes at Tiden, den er mig vel knap.

Men ogsaa hans Landmandsinteresser komme til deres Ret, naar han sender Postmester Gandorph et Rimbrev med 3 Lispund Ost, diskuterer Sædpriserne og sine Hoppers Bedækning med Svogeren Jens Broberg eller forhandler om Landgilde med Amtsforvalter Randulf i Aarhus[1]). Han er end ikke fri for overfor sine fornemme bekjendte at kokettere lidt med, at han kun er

en ubeleven Bondemand[2]),

og han kommer hvert Øjeblik ind paa sine slette økonomiske Forhold:

Nemo er min Debitor
Og Nihil er min Rente;
Min Jordebog i Null bestaaer,
Min Indtægt er i Vente.

Da han bidrager til Collecten for Navigationsskolen paa Møen, kalder han sig

sandelig en fattig Mand,
Dog ikke den, der tigger,

og da han søger Anbringelse for sin ældste Søn, klager han over

en Kone syg og mange Smaae,
En giftefærdig Datter
Og ingen Beiler; Trang for Straae,
Lidt Indkomst, store Skatter.

Disse Klager blive ved lige op i hans ældre Dage, endnu 1720:

Mit Øl er slett, min Viin er suur,
Min Jordebog er liden.[3])

[1]) I, 3, 26, 178.
[2]) I, 43, 44, 67.
[3]) I, 115, 201, 274, 313, 395.

Men man kan ikke værge sig imod den Mistanke, at Reenberg i Pengespørgsmaal har været en ægte Jyde, naar man husker, at han ved den Tid sad paa sin egen Herregaard, som han trods sin Families Talrighed kunde efterlade til sin Søn. Samme Aar, 1720, udgik der en Opfordring til Rangspersoner om at tegne sig for Sedler i Tallotteriet — en af den Tids mange uregelmæssige Beskatninger, — og Reenberg tegner sig da ligesom adskillige af Midtjyllands store Proprietærer, paa Hessel. Skjersø, Tyrrestrup, Stenalt, for 15 Sedler, ganske vist med et Hjertesuk: „Det falder mig sandelig tungt, da jeg dette Aar ved Kjøbmanden, som fik mine Øxen, tabte over 1000 Rd.“ 1727 søgte han og hans Collega, Landsdommer Poulsen, om Moderation i den paalignede Brandhjælp til Viborg By, da de selv havde lidt betydelig Skade ved Branden, men Amtmanden svarer, at han vilde ønske, at alle havde „saa god Evne til at contribuere, som de to Herrer“. Kort før sin Død legerede Reenberg 320 Rd. til Skolerne i Sabro og Faarup Sogne[1]). Ved Skiftet efter hans Død 1742, som findes i Stamhuset Nørholms Arkiv, vurderedes hans Gaard Ristrup, som overtoges af Sønnen Fridrich, til 14000 Daler (courant), c. 44000 Kr., og Boets Masse beløb 11944 Dl. 2 Sk., c. 38000 Kr., hvorved jo maa erindres, at Pengenes Kjøbeevne dengang var mindst tredobbelt saa stor som nu.

Men unægtelig havde Reenberg mange Munde at sørge for. 1686 fødtes hans ældste Søn Christian, og fra da af fik han indtil 1702 regelmæssig med 1—2 Aars

[1]) Hübertz, Aktstk. vedk. Aarhus III, 100, 138. Hofman, Fundatser II, 325.

Mellemrum et Barn, i alt 4 Sønner og 8 Døtre, hvoraf dog kun 6 naaede den voxne Alder, og kun 1 Datter og Sønnen Major Fridrich Reenberg til Ristrup overlevede Faderen. De mange Fødsler svækkede Hustruen, som i de sidste 25 Aar før sin Død, 27. Dec. 1729, næsten altid var sengeliggende. Disse Forhold synes nok til Tider at have trykket Reenberg. Adskillige af hans Vers ere Indbydelser til Barsel, som vel ere holdte i humoristisk Tone, men hvor Utaalmodigheden over de mange Børn jævnlig faar sit Udtryk:

Vel siger Præsten, at vi faae
Velsignelser og Lykker
Med Børnene: men selv jeg maae
Fornemme, Skoen trykker.
Til Amme, Skole, Strømper, Skoe
Min Udgift sig forøger.
Hvad er jeg? Paa min sande Troe!
En ret elendig T[øger].[1])

Stundom kan han være saa oprigtig, at det for vor Følelse forekommer stødende, ja oprørende:

Jeg vilde Himlen sige Tak
Og mig lyksalig regne.
Om jeg udi min Almanak
Saaledes kunde tegne:
I Mandags blev Charlotte fød,
I Tirsdags blev hun Christen,
Men inden Onsdag var hun død
Og er nu lagt i Kisten.[2])

Dette christelige Ønske fik Faderen opfyldt, idet den vedkommende lille Pige kun blev et Aar gammel, og ikke mindre end 5 af Børnene døde i den spæde Alder. Han ytrer i det hele oftere Fortrydelse over

[1]) I, 62, 277.
[2]) I, 52, 62, 277.

det ubetænksom Trin
Til Ægtesengen ....[1]).

og navnlig ser han med Bekymring paa de mange Pigebørn, der

voxer op
foruden Frier at møde;

medens ogsaa Sønnerne

paa deres Krop
Min Sved og Arbeid øde.[2])

I sin ældre Alder har han travlt nok med at anbefale disse sidste til indflydelsesrige Patroner og faa dem sat i Vej, og nu gaar det løs med rimede Ansøgninger[3]). Især havde han Bekymring af den ældste Søn Christian, der kom ind i det tyske Cancelli og blev Legationssecretær i Berlin, men derefter, uden at det ses hvorfor, blev hjemkaldt i en Slags Unaade og gik et Par Aar hjemme hos Faderen, indtil han døde 1718, som det synes af Sorg. 2 andre Sønner blev Officerer, men den ene, der vel var ansat ved de Tropper, Frederik IV lejede ud under den spanske Arvefølgekrig, faldt i en ung Alder ved Neufchatel. Af Døtrene ægtede den ældste Amtmand Chr. Teilmann til Skrumsager, medens den yngste, Charlotte Amalie, som Barn mistede Armen ved et Vaadeskud af en af Brødrene, men alligevel i en moden Alder blev gift med Chr. Fischer til Allinggaard.

Skjøndt Reenberg saaledes havde nok om Ørerne, tabte han aldrig sit gode Humør, og den djærve Gemytlighed, som præger hans Vers, fulgte ham op i den høje Alderdom, støttet af et fortrinligt Helbred. Han var en

[1]) I, 171.
[2]) I, 63, 274, 355.
[3]) I, 274, 312, 390.

Ven af Kvindeselskab, af et muntert Liv og et godt Glas; endnu i sin ældre Alder minder han som før anført Landsdommer Helverschou om den Tid

da vi, begge unge,
Ved Druesaft, hin ædle Viin,
Om Galathea siunge.

Trods Klagerne over sine Indtægter førte han et gjæstfrit Hus:

Jeg elsker gierne Compagnie,

siger han oftere[1]). Viborg Snapsthing, en Landsthingssamling forbunden med Termin og Marked, var et Knudepunkt for Egnens selskabelige Liv, og Reenberg beskriver 1697 ganske morsomt de Forventninger, hvormed den aarlige Fest blev imødeset i Egnen, de travle Forberedelser, hvor Hvermand pynter sig selv og sit Tyende op paa det bedste for at gøre Figur ved Stævnet:

Den Kiortel, som Lakeyen bær
Til Juul og Høytiids-Dage,
Han nu igien i Snapstings-Færd
Paa Bonde-Bag skal drage,

og Markedsmylderet i den overfyldte By:

Hvert Hus er fuld af Dreng og Svend,
Saa langt som Gaden rækker,
Der høres Fidler, Spillemænd,
Fantaster, Aber, Gekker.

Men han skjuler heller ikke, at der gaar Penge med:

Min Snapstings-Viin tog meget bort,
Og lutter Rhinske Draaber
De plukkede mig immerfort[2]).

En stor Del af Reenbergs Vers ere Indbydelser til eller

[1]) I, 13, 136, II, 402.
[2]) I, 113, 5.

Taksigelser for Gilder, hvor det gjerne gik lystigt til. Hans snakkesalige Beskrivelser af disse er ikke uden culturhistorisk Interesse og giver os Indblik i Sider af Tidens Liv, som Litteraturen ellers lader ligge: den daglige Levemaade, Kjøkkenet og den selskabelige Omgang. Saaledes i den fornøjelige Indbydelse til Patrioten og Digteren Henrik Gerner, der var Biskop i Viborg 1693—1700[1]). Reenberg søger paa alle Maader at lokke Bispen ud til Lynderup, skjøndt han kun kan love ham fire Retter: Suppe, Fisk, Steg og Kage, højst endnu en Biret til Stads. Trods den tarvelige Beværtning vil Bispen af Høflighed forsikre:

Ret nu min Mave sprækker,

hvilket glæder Husmoderen i den Grad, at hun trækker Reenberg i Enrum for at give sit Hjerte Luft:

See, hvor Bispen lod
Sig Maden vel befalde!

Efter Maaltidet gaar efter den Tids Skik (ligesom nu i England) først Vinen rundt for Alvor med Rækker af Skaaler (uden Taler) og Passiar om politiske og religiøse Materier[2]):

O Hierne-mægtig Drue-Blod,
Hvor kandst Du skærpe Tunger,
I Harer sætte Løve-Mod
Og reformere Konger!
Ved Viinen ræsonnere vi,
Hvad Ende Krigen tager,
Om Fred og Feide, Fransk Partie,
Religionens Sager.

---

[1]) I, 9.

[2]) Sml. I, 53, 357—61:

Naar Tungen nu er bleven smurt,
Vi Land og Riger skifte,
Og Printzer (dennem uadspurt)
Med Printzessinder gifte.

Om Alcoran og Pavens Mesz
Og om Calvini Lærdom.
Et vos, fæcundi calices,
Me facitis disertum!

Andet Steds skildrer Reenberg et Barselgilde med endnu solidere Spiseseddel:

Eenfoldig, slet, dog det velmeent
Som hos en Landsbye-Broder:
En Søbekaal, en grønsalt Gaas,
En røget Oxe-Tunge,
Kiød, Pølse, Flesk, en hakket Moes
Tilreed af Lev'r og Lunge;
En Steeg udaf min Faarestie,
Det beste Lam af alle,
Og stander Fiorden mig vel bi
Med Giedder eller Skalle...
Om vi os ey med denne Kost
Tilfulde kunne mætte,
Vi med en Kavring, Smør og Ost
Vel skulle Pinden sætte.

Her synes det at gaa løs paa Øllet:

Saa slages Hull og tappes op
Af min Tormaaneds Tønde,
Jeg med en Valbirks Pæle-Stob
De Skaaler vil begynde.
Det holdes ud paa Aftenen,
Derhos vi qvæde Viser
Om Axel, Vidrik Verlanden,
Svend Felding, Langbeen Riser[1]).

I Reenbergs senere Aar, inde i det nye Aarhundrede, er Moden imidlertid forandret. Nu hedder det:

Kapunen er tilrede,
Kalkunske Høns, vor' Ortolans,
En tre Aars gammel Bede,

og Konen

kræse vil og brase
Med Saucer, Tærter, Fricassé,
Posteier og Potage,
Alting Fransøsk! det er Maneer,

[1]) I, 59.

men det falder ikke ret i Reenbergs Smag:

Jeg mig dog vel i Enerom
Med Danske Spise mætter.[1])

Ved saadanne Lejligheder nægtede Reenberg hverken sig selv eller sine Gjæster et Glas over Tørsten:

Fy mig! om nogen skulde gaae
Ædruelig fra mit Gilde.

Nej

Et lidet Glas og eet Glas til
Kand ey aldeles skade,

forsikrer han i Indbydelsen til Gerner, hvor han forestiller sig, at Bispen vil protestere, og han bekjender aabenhjertigt:

Ey heller jeg forsværer slet
Den aabenhierted' Drue
Og skøtter lidet, Mahometh
Med Helvede vil true.[2])

Hvad han derimod blev nødt til at „skøtte", var Protester fra en anden Kant. Fru Reenberg var som sagt sygelig, men synes ogsaa efter jævnlige Antydninger i Mandens Vers at have havt et noget vanskeligt Sind[3]). Fra Begyndelsen var ogsaa hun gjæstfri:

Og vel jeg veed, at Konen der
Vil gierne have Giæster,
Vi hende saa velkommen er
Som Jule-Dag er Præster,

lader han Gerner sige i Indbydelsesbrevet; men i senere Aar tilføjer han i sin Indbydelse til Etatsraad Lerche:

---

[1]) I, 259 (1704), 328 (1709).
[2]) I, 16, 53, 135.
[3]) Planctus conjugis audiens
Tristi perfruar otio et
Ludam carmina danice,
siger han i et spøgende latinsk Vers om sit Hjemmeliv 1702 (I, 50).

Helst Konen min det gierne seer;
(Mig tør vel ingen raade,
At byde Giæster, naar det er
Mit Herskab ey til Maade).[1])

Overfor Mandens Skødesynd har hun aabenbart strax taget bestemt Stilling. Allerede 1694 tør han ikke love at komme over til Svogeren Lange paa Asmild Kloster:

Du veedst Junonis Nykker,
Naar Jupiter for lystig er
Og Nectar søde drikker.

Man kan ordentlig have ondt af den arme Mand, der sidder ene og melancholsk tilbage, efter at de lystige Brødre have forladt hans Gaard og ere tagne andet Steds hen for at tømme nok et Bæger Rhinsk:

Det angrer mig, jeg sagde Ney
Af Frygt for min Gudinde,

og han tænker stærkt paa, om man ikke skulde kunne hitte paa „en liden Løgn", et Paaskud til at ride bag efter. Men der er ingen Naade:

En Ruus Du Dig vil hente,
En Daler brænder Dig paa Laar;
Jeg Stakkel sidder eene;
Du drikker op, hvad jeg et Aar
Med Kniplen kand fortiene.
Hvad vil Du svare for Din Gud?
Din Søn Du slet forsømmer;
Skal han da blive til en Stud? [1])

Det vilde dog være Uret at slutte heraf, at Reenberg var forfalden, eller at han var en Tøffelhelt. At drikke tæt i et muntert Lag var i de Tider ikke blot som nu undskyldeligt, men ligefrem en selskabelig Forpligtelse, og de

[1]) I, 13, 257.
[2]) I, 6, 7.

halv spøgende Udtalelser om Konen vise kun, at hans Forhold til hende var præget af den samme Føjelighed og Godmodighed, som overalt var et Hovedtræk i hans Charakter.

Det stemmer godt med Reenbergs selskabelige Anlæg, at han i Grunden er den, der indfører Drikkevisen i vor Litteratur. Vistnok havde Søren Terkelsen midt i det forrige Aarhundrede oversat nogle enkelte Drikkeviser fra Tysk i sin Visebog; Bording havde forsøgt een: „Frisk op, naar Djævlen gjør sig vred", og en anden tilskrives Griffenfeld, men ingen af dem har dog den ægte bacchiske Klang, som siden voxer hele det 18de Aarhundrede igjennem, fra Ambros. Stub til Rahbek og hans samtidige, og fortsætter sig endnu i vor Tids Studentersang. Den lyder for første Gang i Reenbergs tre Viser. Ogsaa disse ere rigtignok Oversættelser eller rettere Omskrivninger, men fra Fransk, og Prof. Nyrop har i Dania IV, 43 f., meddelt Originalen til den bekjendteste af dem:

I et Viinhus jeg skal sige
Mit Farvel og sættes ned,

som i Abrahamsons Bearbejdelse vel endnu synges i vore Dage [1]). Ogsaa Originalerne til Reenbergs øvrige Viser findes alle, endog flere Gange, i de haandskrevne Samlinger af hans Vers paa vore Bibliotheker [2]). Som Supplement til Nyrops Meddelelse hidsætter jeg den franske og danske Text til Visen: „Kommer, I Philosophister",

[1]) Det er iøvrigt ikke, som Nyrop siger, i Kofod Anchers Fortale til Reenbergs Skr., I, 39, men i (Teilmanns?) Levnetsbeskrivelse af Digteren, I, 59, at denne og den følgende Vise nævnes som oversatte og henføres til Aaret 1702.

[2]) Tholts Sml. 1528 4to, Ny kgl. Sml. 826, 4to, Additam. 247 b, 4to.

som synes at være Forbilledet for flere senere spøgende Sammenstillinger af Vinen og Filosofien, Lyder Sagens: „Diogenes, vranten og stolt", Plougs: „Soldets Philosophi" og Chr. Richardts: „Da Hegel engang laved Puns":

Ça, troupe philosophique,
Beuvons, voici la saison,
De cette liqueur bacchique
Qui nous regorge à foison!
Commençons
Et voyons,
S'il y a quelque hydropote.
Ne sçait-on pas qu'Aristote
Les bannit de sa leçon?

Les sept sages de la Grèce
S'enivroient tous les matins,
Chantoient avec allégresse.
Leurs sentences aux festins,
Et Platon,
Ce dit on,
Ainsi qu'on le certifie,
Trouva la philosophie
Bien cachée dans un flacon.

L'on me dit que Diogène,
Si je ne me suis trompé,
Eût plutôt souffert la gêne,
Que d'avoir son vin trempé.
Tout son fléau
Étoit eau,
Ainsi par mille bouteilles,
Tout environné de treilles,
Il mourut dans un tonneau.

L'on me dit que Demosthène
Étoit un bon biberon;
Et c'est chose bien certaine,
Que le sçavant Cicéron
Eut débat
Au sénat
Pour vouloir défendre un homme
Qu'on alloit punir à Rome
Pour avoir bu du Muscat.

Kommer, I Philosophister!
Smager denne klare Viin!
En Fantast, der Bacchus mister
For ald Ciceros Latin!
Er og sandt,
Ingen fandt
Stor Behag i Vand at drikke.
Aristoteles og ikke
Var saa stor og slem Pedant.

Grækernes de store Viise
Toge sig hver Morgenstund
Udaf denne søde Spiise.
Lærdom flød af deres Mund.
Plato med,
Som man veed,
Der han længe sig betænkte.
Fandt i Glasset, han iskjenkte
Ud sin Viisdoms Hemlighed.

Jeg og haver hørt at sige
Om min Slægt, Diogenes,
Han for Vinen skulde skrige.
Naar den hannem fattedes;
Men for Vand
Skiælved han,
Til han, som en Seyerherre,
I sit Fad og Huus med Ære
Reyste til de Dødes Land.

Før Demosthenes begyndte
At udlee Philippi Kraft,
Han sig meget vel forsynte
Med den skiønne Drue-Saft.
Jeg vil troe.
Cicero
Sig mod alle Patres satte.
Da de fordum vilde skatte
Een, som fandtes i en Kro.

Épicure, tu mérites
Des louanges tous les jours,
Tes leçons seront bénites
Dans la ville et à la cour,
Car le vin,
Jus divin,
Bannira de nos cervelles
Les tristesses trop mortelles
Et la crainte du matin.

Fader Epicurus kiendte
Intet Træ, der bedre var
Eller Livet mere tiente,
End den Qvist, som Viinen bar:
Thi med den
Slog han hen
Grimmert, som med sine Griller
Os ved Lyst og Glæde skiller,
Livets Fiende, Dødens Ven.

J'ai appris dans l'histoire
Que le sérieux Caton,
Quand il crioit à boire,
Il vouloit des grands flacons,
Et souvent
En buvant
Père révérend Socrate
S'épanouissant la rate
Se moquoit du Dieu tonnant.

Cato, som jeg fordum hørte,
I min Ungdoms Skolegang
Viinen tog og Glasset rørte.
Indtil Morgen-Lerken sang.
Socrates
Gik til Giest
Der med andre smukke Lærde,
Drak sit Glas og sig ey keerde
Efter Jupiter og Præst.

Luther en trempant sa croûte
Étoit, dit-on, plus content
Qu'en expliquant quelque doute
Dans le nouveau Testament,
Et Calvin
Un matin,
Réfutant le purgatoire,
Fit voir à force de boire
Qu'on se purge dans le vin.

Luther, Luther selv ey skiendte
Paa et lystigt Compagnie.
Med den Viin, som Fyrsten sendte,
Drak Melanchton ey forbi.
Fleere med
Giorde det:
Thi Calvinus til Geneve,
Ihvor suurt han vilde leve,
Ey forsoer ald Lystighed.

Les chanoines, gros yvrognes,
Aussi bien que les prélats,
Font parade de leur trogne
Parmi les pots et les plats.
Et leurs nez
Boutognés
Montrent par cette devise
Que pour bien servir l'église
Il faut être enluminé.

Paver, Bisper, Munke, Præste,
Uden de er Hypocrit,
Naar de spiiser af det beste,
Drikker de til Appetit.
Faaer igien,
Som jeg meen',
Blusset Næse, røde Kinder;
Det om deres Stand os minder,
At de er oplyste Mænd.

Les Arabes qui s'escriment
Et qui pestent(?) contre Dieu,
C'est à cause de leurs crimes,
Que le vin n'est pas pour eux.

Ingen uden Guds Fornegter,
Mammelukker, Tarterer,
Mod den ædle Drue fegter;
Billig derfor sluttes her,

Muscadet,
Vins clarets,
Fuyez, fuyez tous les lâches,
Ces perfides qui s'attachent
Aux lois de Mahomet!

At hver Mand
Sige kand:
Alle I, som Viin forsvære
Og vil glædelig ey være,
Følger eders Alkoran!

Den tredie, mindre bekjendte Drikkevise lyder saaledes paa Fransk og Dansk:

L'autre jour que j'avois bu tant,
Je fis un songe incomparable;
Je rêvois que dans un instant
Tout le monde fut devenu table,
Et les montagnes flacons de vin,
Les villes jambons de Mayence,
Et les forêts saucisses et boudins,
Moi rien qu'un gueux de potence;
Lorsque la cruelle Atropos
Vient couper mon avaloire,
Pour mettre mon âme en repos
Je chanterai à ma gloire
Cet épitaphe tout de nouveau:
Cy gist un buveur invincible,
Les cabarets l'ont rendu gueux,
Ses enfants en font maigre chère,
Encore sont-ils trop heureux,
Trop heureux sont-ils encore
D'être nés enfants d'un tel père!

Rusendes var jeg anden Dags Gaar,
Sov hen, og sødelig drømte:
Mig tyktes, Verden var bleven et Bord,
Det jeg i Drømme berømte:
Biergene vare Boteller med Viin,
Og Stæder Westphaliske Bøster,
Skovene Pølser: Men jeg, af et Sviin
Blev til en Stodder og Kryster.
Døden i dette kom, slukte min Tørst.
Jeg ønskede mig at finde
En Hiertens Ven, der vilde mig først
Opskrive til Æreminde:
Her hviler en Kempe, saa viide berømt,
At tømme Boteller en Mester:
Da Pungen tilligemed Botlen blev tømt,
Smal-Hanse hos Børnene giester.
Lyksalig er dog denne Søn,
Denne Søn lyksalig dog er,
Som fødes af saadan en Fader .

II.

Med Aaret 1703 foregaar der i flere Henseender en Vending i Reenbergs ydre Livsforhold, som ogsaa sætter Spor i hans Digtning. Fra nu af er han ikke mere den

jævne Forpagter paa Lynderupgaard, men en af Jyllands ansete Herremænd og Embedsmænd, en mere og mere indflydelsesrig og søgt Mand i offentlige Hverv og praktiske Anliggender.

I October dette Aar kjøbte Reenberg Hovedgaarden Ristrup i Sabro Herred, N. V. for Aarhus, ikke, som det i hans Levnetsbeskrivelse hedder, af Gehejmeraad Wibe, men af sin Svoger H. v. Lossows Arvinger[1]). Imidlertid flyttede han ikke derhen det første Aarstid, thi i October 1704 klager han for sin Ven, Kammerraad, Finansdeputeret Peder Rasmussen over, at

> den gamle Frue,
> Som jeg forpagtet har min Gaard,
> Vil ikke døe af Snue;
> Og selv skal flytte, veed ey hvor
> At samle mine Klude,
> Nu min Patron fra Skolen gaaer
> Og handle vil med Stude[2]).

Patronen er Lynderupgaards Ejer, Broderen Jacob Reenberg[3]), som næste Aar, 1705, tog Afsked som Rector i Viborg, efter Sagnet paa Grund af Sammenstød med den unge og myndige Biskop Deichmann[4]). Han boede

[1]) I, 315. — Skøde- og Panteprotokol Nr. 33, pag. 314, i Viborg Provinsarkiv. Af Wibe kjøbte han derimod noget Strøgods, som behøvedes for at complettere Gaarden (og den noget sydligere beliggende Lyngbygaard, med hvilken R. ogsaa maa have havt at gjøre) til fri Sædegaard. Paa Grund af senere indløbne Misforstaaelser synes R. dog at have fortrudt denne Handel (I. 178). — Lossow havde været gift med Kirstine Marie Broberg. Søster til Reenbergs Hustru, s. Skøde- og Panteprotokol Nr. 21, pag. 117, i Viborg Provinsarkiv.

[2]) I, 274.

[3]) Hundrup, Lærerstanden ved Viborg Kathedralskole, Program, Viborg 1875. Jens R. blev adjungeret Broderen Peder som Conrector 1677, og blev Rector efter Juulbye 1691.

[4]) Efter Degnen Thjørrings før omtalte Optegnelser (Saml. t. jydsk, Hist. IV, 385, 409). Udgiveren Dr. Heise nævner en Tradition om,

siden paa Lynderup, hvor han holdt en meget besøgt Privatskole og døde i en høj Alder 1733. Det synes efter Rimbrevets noget uklare Udtryk, som om Ristrup ved

at der i Anledning af Jens Reenbergs Afsked skal være opstaaet Uvenskab mellem Brødrene Reenberg og Deichmann, og Prof. Holm i Biogr. Lex. IV, Art. Deichmann, tillægger Tøger R. et latinsk Skandskrift over Deichmann i Form af Epitafium ved hans Forflyttelse til Christiania Bispestol 1712, som især i dansk Oversættelse er overmaade plumpt og voldsomt (s. ogs. Saml. t. jydsk Hist. IV, 296, hvor Thjørring imidlertid siger, at det stammede fra en eller flere gejstlige). Kilden er Bruun, Rostgaards Levnet, 271, og Reenbergs Navn findes tilskrevet i et Par Haandskrifter (Add. 255, 4to) af Paskvillen paa Univ. Bibl., men dette er neppe bevisende. I alt Fald anser jeg det for højst usandsynligt, at Reenberg saaledes skulde have angrebet Biskop Deichmann, som i hans Levnetsbeskrivelse nævnes blandt hans nære Venner, til hvem han blandt de første sendte Afskrifter af „Forsamling paa Parnas" og „Ars poetica" 1701. Deichmanns umaadelige Ros over dette sidste Digt foranledigede dets videre Udbredelse og Tilføjelsen af de for D. meget smigrende Slutningslinier. Senere spores rigtignok ingen Forbindelse mellem R. og D., men Biskoppens Udtalelser i Beskikkelsen for Jens Reenbergs Eftermand (Thjørring 409) tyde paa alt andet end et fjendtligt Forhold. Det hedder her, at Reenberg i snart 27 Aar „med berømmelig Flid og Vindskibelighed" har forestaaet Skolen, men nu ikke længere vil blive ved den, „som Skolen saa vel som jeg dog gjerne havde ønsket".

Hovedsagen er dog, at hverken Reenbergs Personlighed eller hans Digtnings hele Character gjør det sandsynligt, at han skulde have nogen Del i den uhyggelige Paskvillitteratur, som paa hans Tid sneg sig om i Krogene. Et andet rimet Skandskrift (over Landsdommer Lerche) findes imellem hans Digte i Additam. 4to, 265, dog med udtrykkelig Tilføjelse af, at det neppe skyldes ham, men en Mag. Stistrup. Det eneste personlig nærgaaende Vers, der med Bestemthed kan tillægges ham, findes i det Digt, han sendte sin Ven Landsdommer Bartholins Datter ved hendes Bryllup med Capitain Müller 1704. Ligesom Holberg siden laante den forfaldne Student Poul Rytters Navn i sine Angreb paa Andr. Høijer, saaledes skriver Reenberg her under en samtidig Rimers, den fordrukne Herredsfoged Jacob Knudsen Schandrups Navn, og slutter med det Ønske, at Gud

Salget har været forpagtet bort til „en gammel Frue", saa at Tøger Reenberg ikke vidste, hvor han skulde flytte hen fra Lynderup. Dette maa dog snart have ordnet sig, og Reenberg fik nu travlt med at bringe sin Gaard i Orden, ombygge Udlængerne, anlægge Have o. s. v., som en driftig Landmand egner og anstaar.

Allerede 1688 var Reenberg bleven udnævnt til Sekretær i Danske Cancelli, hvilket dog kun kan have været en Titel, da han allerede dengang var Forpagter paa Lynderup og aldrig kom til Kjøbenhavn. Imidlertid synes han stadig at have næret Ønske om at beklæde en anseeligere Embedsstilling, og den 27. Marts 1703, et halvt Aar før han kjøbte Ristrup, opnaaede han Beskikkelse som 4. Landsdommer i Jylland, som sædvanlig ved den Tid gjennem personlig Protection, idet en fjern Slægtning, daværende Ceremonimester, Etatsraad Vincens Lerche, anbefalede ham til sin Svoger, Oversekretæren i Danske Cancelli Ditlev Wibe. Dette var imidlertid ogsaa kun en ulønnet Expectancestilling, som Reenberg ifølge Takkeverset til Wibe nærmest synes at have naaet som Anerkjendelse af hans digteriske Virksomhed:

vil beskærme de nygifte mod alt ondt og

Mig selv fra Drukkenskab og Ruus,
Det ønsker Jacob Knudsen (I, 273).

Skjøndt Reenberg tænkte, „at den Poetaster, hvis Navn jeg har laant for at skiule mit eget, ikke fortryder paa at komme frem i saa godt Selskab", tog Schandrup, som rimeligt var, Angrebet meget ilde op, og hævnede sig samme Aar ved at slutte et andet Bryllupsvers med Ønsket om, at Brudeparret maatte bo i Fred,

Til Tøger ej kan skumle,
Til Randers Mand har ingen Pram
Og Brunsvig ingen Humle.

Herr Wibe til min Konge
Suppliquen gav: Han naadelig
Bad Tityrum at siunge (I, 228).

Først 1714 ved Etatsraad Bartholins Død opnaaede han lønnet Ansættelse (300 Rd.) som anden Landsdommer[1]). Reenberg var uden juridisk Uddannelse, hvilken ved denne Tid saa godt som ikke gaves i Danmark og vel heller ikke behøvedes paa Grund af Danske Lovs Simpelhed og Klarhed. Men som en dygtig og praktisk Mand var han vel skikket til Dommerstillingen og skal have gjort god Fyldest, bl. a. i den langvarige og indviklede Sag om Mariager Klosters Indløsning til Kongen fra Friherre Liliencrones Arvinger 1713—16. Fra nu af se vi ham ogsaa stadig anvendt i allehaande Tillidshverv, som Medlem af Commissioner o. s. v. 1724 foreslaas han og hans Collega Landsdommer Poulsen til Curatorer for den umyndiggjorte Peder Bentzon[2]); 1729 og de følgende Aar administrerede han Hovedgaarden Kabbel ved Lemvig for Justitsraad Berregaard og senere for dennes Bo[3]), og 1732 var han og Justitsraad P. Fogh til Ryomgaard Commissærer i en Sag mod Cancelliraad Kjær til Børglum, som var indviklet i Bestikkelsesanklagen mod Rostgaard[4]). 1730 paaskjønnedes hans Virksomhed ved Udnævnelse til Justitsraad, og først efter at være naaet over 80ne synes han at have standset den, idet det i hans Levnet hedder, at han 3—4 Aar før sin Død slog sig

[1]) Ifølge den nøjagtige Angivelse i Levnetsbeskrivelsen. Reenbergs Bestalling findes dog ikke i Jydske Registre i Rigsarkivet, og andre Steder, f. Ex. i Krogs Efterretn. om Viborg By og Ursin, Stiftsstaden Viborg, findes andre Aarstal, hvis Hjemmel heller ikke kjendes.

[2]) Hübertz, Aktstk. vedk. Aarhus, III, 131.

[3]) O. Nielsen, Skodborg-Vandfuld Herreder, 47.

[4]) Bruun, Rostgaards Levnet, 372.

fra Verden og kun befattede sig med Læsning af gudelige og historiske Bøger. Som Digter forstummede han tidligere; efter Oversættelsen af Phædrus 1725 (?) findes kun et Par ubetydelige Digte; det sidste daterede, fra 1732, er af religiøst Indhold. Han døde efter faa Dages Sygeleje paa Ristrup den 24. Juni 1742, 86 Aar gammel og som det synes temmelig eensom. 13 Aar forud var han bleven Enkemand; hans eneste overlevende Datter var gift i Nærheden paa Allinggaard, og Sønnen Fridrich, der arvede Ristrup, var Officer. Derimod boede hans yngste Broder Peder Hegelund hos ham efter at have opgivet sin Forretning og Borgmesterpost i Aalborg og henlevet nogle Aar hos Jens Reenberg paa Lynderup. Han døde næste Aar, 1743, som en 85aarig Olding.

Ved Aar 1703 havde Reenberg den betydningsfuldeste Del af sin Digtervirksomhed, navnlig ogsaa den litterær-satiriske, bag sig. Han vedblev vel at skrive Lejlighedsvers, men den Kreds, til hvilken de rettedes, blev i hans nye Stilling efterhaanden en anden. Tidligere var det mest Slægt eller jydske Venner og Naboer: Svogrene Broberg til Sjelleskovgaard og Lange til Asmild Kloster, Biskop Gerner, Oberst Peperlow, General-Fiscal Brostrup Albertin til Tølløse, Oberstlieutenant Gregers Friis til Tustrup, Oberst Parsberg til Eskjær, Fr. Juel til Villestrup, Brødrene Landsdommer Christopher og Professor Hans Bartholin, Sønner af den berømte Thomas. Enkelte fornemmere Velyndere havde Reenbergs Muse vel ogsaa allerede tidlig, f. Ex. Generalmajor Joh. Ranzau til Frydendal og flere af den Ranzauske Slægt; men først da han efter Aar 1700 naaede sin Berømmelses Højdepunkt, traadte han i hyppigere Forbindelse med Landets indflydelsesrige Mænd. Til den store Mæcen Fr. Rost-

gaard sender han uden endnu at kjende ham personlig et Bryllupsvers 1703 [1]), som gav Anledning til nærmere Bekjendtskab og Brevvexling, navnlig angaaende Samlingen af Bordings Vers, som Rostgaard ved den Tid havde for, og hvortil han blandt mange andres ogsaa benyttede Reenbergs Hjælp. Allerede samme Aar tilstillede denne Rostgaard en „skyldigst Taksigelse" fuld af litteraturhistorisk Lærdom og med Forjættelse om, at

Du ved Bording, han ved Dig
Udødelig skal blive (I, 204),

alt i Anledning af Udgaven af Bordings Poet. Skr., som for Resten først fremkom 32 Aar efter. Lidt tidligere er det litterære Forhold til Biskop Deichmann, lidt senere det til Biskop Laurids Thura i Ribe, der selv var Lejlighedspoet, og til Professor, siden Sjællands Biskop Christen Worm. Reenbergs Forretninger som Landsdommer og Trangen til Protection for ham selv og hans Sønner bragte ham ind i nye Forhold til Mænd i den højeste Styrelse: Oversekretærerne Wibe og Sehested, Etatsraad Lerche, de Finansdeputerede Johan Neve og Peder Rasmussen, Etatsraad og Højesteretsassessor Fogh til Ryomgaard, Kammerherre Gabel og Gehejmeraad Krabbe. Alle disse fornemme Velyndere maatte efter Tidens Skik opvartes med Vers, og Tonen bliver da ganske naturligt en helt anden. Det er den jævne, ligefremme Gemytlighed, der virker saa velgjørende i Reenbergs første Digte og i de Brevfragmenter, der findes spredte i hans Levnet som Rester af en udbredt Correspondance, der vilde have været af uvurderligt Værd til hans egen og Tidens Characteristik, men som desværre er gaaet tabt [2]). Efter 1703 kommer

[1]) I, 181.
[2]) I, 30, 36, 44, 47, 48, 337.

denne Tone kun sjeldnere frem i nogle enkelte Vers til Oberst Lange i Hamburg, Janus Friedenreich paa Palstrup (Dedication af Fablerne), Neve og den senere Svigersøn Fischer. De nye Venner ere ikke saaledes at spase med, og fra Begyndelsen af det 18de Aarhundrede kommer ogsaa Reenberg ind paa den ellers saa almindelige Massefabrikation af Bryllups-, Lig- og Ærevers, rimede Ansøgninger og Taksigelser, undertiden endog skrevne i andres Navn, hvor Sprænglærdom og Mythologi, opstyltede, overdrevne Udtryk og Billeder eller, om end heldigvis sjelden, den endnu værre, søgte og kunstlede Leg med Ord og Navne, Anagrammer o. s. v.[1]) maa erstatte personlig Følelse, Varme og Hengivelse i Emnet.

Reenbergs Optræden betegner umiskjendelig et nyt Stadium i vor Lejlighedspoesi. Det var egentlig først med og efter Bording, at denne var blomstret op; det store Navn, han vandt, og den Lethed og Færdighed, hvormed han havde bearbejdet Sproget, kaldte en Flom af Efterlignere for Lyset. Men allerede Bordings Virksomhed viser i dobbelt Retning. De Vers, hvori han udtaler sig om sine private Forhold eller henvender sig til Venner og jævnlige, udmærke sig ved Friskhed og Naturlighed og gennemtrænges af ægte dansk Lune. Her tumler han sig frit i en national Form, den firefodede Jambe, hvor han lemper det gamle fireleddede Knittelvers efter Kunstdigtningens Fordringer til større Regelmæssighed. Naar hans afhængige og nødlidende Stilling derimod tvang ham til at henvende sig til Stormænd, der ikke som Gabel eller Tscherning forstod og yndede hans lette Form, eller naar han i Egenskab af Hofpoet skal be-

[1]) I. 369, 403.

synge, hvad der hænder Riget og Kongehuset, saa bliver hans Muse en helt anden. Idet hun stiger op paa Alexandrinerens Stylter og iører sig det mythologiske Højtidsskrud, taber hun hele sin frimodige Naivitet, sin personlige Hengivelse og sin glade Spøg. Med et conventionelt Smil paa Læben bevæger hun sig i abstracte Lignelser og koldt højtidelige, engang for alle fastslaaede Vendinger og Udtryk.

Desværre var det næsten udelukkende denne sidste Stil, Efterfølgerne optog. Det fulgte dels af den submisse Aand, den stærkere og stærkere Afhængighedsfølelse, som Enevælden efterhaanden udviklede, dels ogsaa af Renaissancens Fordringer til Digtningens Værdighed, som kun altfor ofte forvexledes med Pedanteri og Stivhed. Dertil kom saa den 2den schlesiske Skoles Indflydelse, den affecterede Hyrdestil og det kunstlede Sprog med dets Ordspil, Brandere og Verskunster, hvori man dengang saa Poesiens Sjæl. De følgende 30 Aar, fra Peder Syv til Gerner og Kingo, kjendte kun Alexandrineren eller den tyske Viseform, enten man nu besang Phyllis og Chrysillis, en Vens Bryllup eller Ligfærd, Niels Juels Søsejre eller Griffenfelds lysende Stjerne.

Da er det, at Reenberg paa Overgangen til det følgende Aarhundrede atter vender tilbage til den ægte bordingske Tone. Strax fra sin første Optræden anslaar han denne med aldrig svigtende Sikkerhed: ikke et eneste Digt har han skrevet i Alexandrinere; han benytter overhovedet næsten kun den firefodede Jambe, og kan dennes Rhytme end ogsaa blive ensformig, saa har den dog en ganske anden Friskhed end den klaprende og forlorent højtidelige Alexandriner. Andet Versemaal har Reenberg kun i nogle Fabler, i et Par gudelige Digte med trochaisk

Rhytme, samt endelig i nogle ganske faa og ene staaende Lejlighedsvers[1]). Til denne „Bordings lette Skrivemaade" svarer ogsaa Aanden i de allerfleste af Digtene: det er rene Bagateller, friske og naturlige Rimbreve til Enkeltmand, der i dagligt Samtalesprog dreje sig om Digterens Hverdagsliv. I Modsætning til Fortidens livløse og upersonlige Poesi overraskes vi her behageligt ved at se Digterens eget Billede træde lyslevende ud af Versets Ramme: en elskværdig, om end ingenlunde betydelig Personlighed i Dagligdragt, ikke i Selskabstoilette, uden Pudder og Sminke. Som blæst bort er den forlorne Idealisme, der hidtil havde skjult Digteren selv og det Liv, der bevægede sig om ham, under et tykt Lag af trivielle Almenbetragtninger og en conventionel høj eller poetisk Stil, der gjør det ene Digt saa ligt det andet som to Draaber Vand og breder Kjedsommelighedens Taage over hele Litteraturen. Reenberg er ægte Realist, og det er jo ikke hans Skyld, at den Virkelighed, han gjengiver, oftest er temmelig interesseløs og prosaisk. Selv paa hans ældre Dage, da som før anført hans Kreds og dermed hans Digtnings Tone bliver en anden, forfalder han aldrig til Alexandrinerens Trivialitet, den stivt højtidelige eller krybende underdanige Tone. En Rest af individuelt Præg og naturligt Lune bryder dog altid igjennem Respecten for de højgunstige Patroners Stand og Rang, der nu ofte gjør hans Vers langtrukne og kjedelige og bringer ham til at pynte dem op med Lærdom og mythologiske panni purpurei. Denne Tidens almindelige Uvane spores vel ogsaa i Reenbergs tidligere Rim, naar han f. Ex. 1694 med utrolig Snakkesalighed faar Jaques Clément og Ra-

[1]) I, 38 Daglige Forretninger, 396 Nytaarsønske til Oberst Lange.

vaillac, Jonas og hans Kikajon, Kong Frode og Properts puttede ind i et Bindebrev til Biskop Gerner[1]). Men den tager aldrig helt Magten, og det er undertiden morsomt at se, hvorledes den gamle og den nye Form, de mythologiske Billeder og de realistiske Stillelivsskildringer fra den jydske Herregaard staa uformidlede overfor hverandre. I en af Tilskrifterne til Phædrus' Fabler beder han Vennen Friedenreich paa Palstrup om at læse disse ved Aftentide,

Naar Titan hos Antipodes
Vil Sønderpolen gieste,
Naar Hesperus sig dukker ned
I Tharsis's Vester-Vande,
Naar Borgestuens Menighed
Ved fittet Kort vil bande,
Naar Lade-Nøglen bæres ind
Og Studen faar sin Natter .... [2])

Reenbergs Gjenoplivelse af den bordingske Stil beror ingenlunde blot paa Naturslægtskab; den er fra Begyndelsen af fuldt bevidst Efterligning. Han kalder endog sig selv

En Mester Bordings Abe,

og undertiden finde vi ordret Gjenklang af Bording. Naar denne i „Forhaabnings- og Forhalings Griller" lover at

stræbe paa Parnassi Spids
Saa højt hen op at stige
Som Cats og Rist .....

eller at

anvende Flid og Kunst
Mit Fædr'nemaal til Ære,

saa formaner Reenberg sin Brodersøn til at arbejde paa

[1]) I, 21.
[2]) II, 172.

at Du til Parnassi Spids
Med Tiden kunde stige.
Men da maa bruges Fliid og Kunst ....[1])

1720 begynder han en Ansøgning til Overkrigssekretær Gabel med et Citat af Bordings Vers til Gabels Farfader, Frederik III's bekjendte Yndling, og i Bryllupsdigtet til Rostgaard lader han Bordings „Gejst" aabenbare sig som Overbringer af et Brev fra Parnas[2]). I Taksigelsen for Udgaven af Bording stiller han denne lige saa højt „paa Bjerget" som de fornemste udenlandske Digtere: Shakespeare(!), Boileau, Corneille, Tasso og Ariost, med hvem rigtignok i Tidens Smag ogsaa Cats, Marot, Opitz og Rist ligestilles. Og endelig hylder han Bording i Begyndelsen af „Forsamling paa Parnas" som Rimets Mester[3]). Det er da intet Under, at et latinsk Æredigt til Reenberg[4]) fremstiller ham som Bordings Medbejler og Overmand i en mere cultiveret Tid:

Lusit jambæis trimetris(?) Bordingius olim,
Et sparsis salibus carmina coepta novis.
Huic tamen obstiterit prisci qvoqve forsitan ævi
Simplicitas, cultæ non satis apta lyræ.
Simplicitas abiit, et adest limatior ætas,
Et pariunt Vatem jam nova Secla novum.

Den ændrede Tone, som Reenberg anslog, fandt snart Efterligning, og lidt ind i det nye Aarhundrede finde vi de lette jambiske Vers og den gemytlig humoristiske Tone saa temmelig herskende i Lejlighedsdigtningen. Selv Poeter i ældre Stil som Jørgen Friis opgive

[1]) I, 32, 229.
[2]) I, 183, 204.
[3]) I, 207. II. 105.
[4]) I, 65. I Ny kgl. Sml. 826, 4to er det tillagt Luxdorph, hvad allerede Rahbek formoder i Bidr. til den danske Digtek. Hist., IV, 50.

nu af og til Alexandrineren for at slaa ind paa den nye Retning, og lige fra Sorterup og Schandrup ned til Wadskjær møder der os, som jeg andet Steds har sagt, „et fordringsløsere, jævnere, mere ægte dansk Pust, og selv om dette fører noget af den gamle Plumphed med, virker denne næsten som en velgjørende Modsætning til Forgængernes unaturlig conventionelle Stil“ [1]). Men nægtes kan det ikke, at med den lettere Form bliver ogsaa Lejlighedsdigtningens Indhold bestandig mindre vægtigt, at det smaa og hverdagslige, de snævre Privatinteresser mere og mere brede sig paa ægte Følelses og almindelige Ideers Bekostning. Hos P. Dass, i Kingos Ungdomsdigte og i hans Morgen- og Aftensange finde vi endnu Rester af en Naturfølelse, som man ellers forgjæves søger i den beskrivende Digtning; men Reenberg, som dog tilbragte hele sit Liv paa Landet, synes ikke at have havt noget Syn for Naturen; hans Omtale af Landbruget er saa praktisk økonomisk som muligt og former sig aldrig til Idyl som i Gerners Hesiodos. I en af Indbydelserne til Gerner søger han at lokke denne ved Sommerens Skjønhed, men det bliver ikke til andet end Trivialiteter uden individuelt Syn, selv i de af Fr. Barfod i Ambr. Stubs Levnet fremhævede Linier:

Helst nu det smukke Sommer-Vær
Til Lystighed indbyder,
Og Kreaturerne enhver
Sig i Naturen fryder:

[1]) Renaissancebevægelsen i Danm. Literatur 229. Reenberg selv synker dog sjelden ned i den uhøviske Skæmt, selv ikke i Brudevers, hvor den saa at sige hørte til. Kun i Bryllupsdigtet til Capt. Müller og Jfr. Bartholin (I, 267 ff.) dvæler han ved den endnu ufødte Efterslægt, og et Par andre Steder, I, 63, 161, tillader han sig noget drøje Udtryk.

Sin grønne Kiortel Skoven bær,
Og Engen staar i Grøde,
Ja Marken udstafferet er
Med gule Baand og røde.

Heller ikke Begyndelsen af „Foraars-Jagt" hæver sig højere [1]):

Aprilis, du smukke, du deilige Vaar!
Som volder, Naturen sin Skikkelse faaer:
Da Markerne grønnes, da Træerne knoppes,
Da Fugle med Fugle vil parres og kroppes.

Og disse Udbrud er endda noget temmelig ene staaende. Der findes i hans to tykke Bind heller ikke et eneste erotisk præget Digt, og til den patriotiske eller heroiske Lejlighedsdigtning føler han lige saa lidt noget Kald. Det er jo ogsaa vist nok, at denne under Enevælden som oftest bar et temmelig smaatskaaret Præg, saa Fædrelandet incarneret i Kongens Person, og i enhver Storbedrift mindre øjnede et Udslag af Folkeaanden end Enkeltmands personlige Fortjeneste, saa at den fædrelandske Aand, som skulde have baaret den, taber sig i Kryberi og Smiger. Dog skød denne Digtning i Reenbergs Samtid livskraftige Skud i Sorterups Heltesange og tildels i Jørgen Friis's Digt om Norges Forsvar 1716, og der er ingen Tvivl om, at Reenberg selv af Hjertet hyldede Enevælden og havde al Grund til at føle sig vel under den; han, som ved Slægtskab og Venskab var forbunden med mange af dens Støtter og over hvem dens Naades Sol oftere lyste. Men kun i et Par tarvelige Digte synger han om fædrelandske Emner; det ene udtaler gode Ønsker for Frederik IV, det andet forklarer Felterne i Danmarks Vaaben [2]). I Tilegnelsen af Fablerne til Rostgaard

[1]) I, 12, 37.
[2]) I, 369, 427.

og i Slutningen af Ars poetica undskylder han selv, at han ikke har besunget Kongen og hans rastløse Virksomhed, hans Helte og hans Sejre: dertil behøves en Homer eller Horats,

men kort er Høne-Flugt;
Mig fattes Ørne-Vinger:
Tilmed, at sees med Landsbye-Tugt
For Thronen, ey gelinger.[1])

Men Tilegnelsen er blot Efterligning af Horats's 2den Bogs 1ste Satire og Boileaus Discours au Roi 1665 og 9de Satire: Digteren er ikke Smigrer, han følger sit Kald til Satiren og overlader de højere Emner til større Aander:

Je mesurê mon vol à mon foible génie,
. . . . . .
Pour chanter un Auguste, il faut être un Vergile.[2])

Vi have i disse Digte et slaaende Vidnesbyrd om, i hvilken Grad Enevældens Aand var den samme i Augustus's Rom, i Ludvig XIVs Frankrig og Frederik IVs Danmark. Det er mærkeligt at se Digtere fra saa forskellige Tider ganske paa samme Maade og næsten i samme Udtryk og Vendinger gjøre Undskyldning for, at de ikke have sunget Monarkens Pris, idet de tillige forvandle selve Undskyldningen til en Lovsang. For Reenbergs Vedkommende var Sagen vel den, at han som de fleste af hans samtidige ingen Trang følte til at blande sig i det offentlige Liv. Han passede sig selv, sin Bedrift, sin Familie og sit Em-

[1]) II, 163; sml. Vilh. Helt i Lima mordendo decorat, 1690, (Curieuse poet. Skr. 1732, 225):

Jeg vilde synge om vor Nordens store Løve,
Som af et Konge-Mod ald Verden gav sin Prøve;
. . . . . .
Men holt, min Musa, holt, Du Tonen først maa lære.
Som sømmer sig en Sang til store Kongers Ære.

[2]) Œuvres de Boileau, La Haye 1722, I, S. 3 og 5, cfr. 149.

bede, og lod dem skøtte Statens Anliggender, hvis Stilling medførte det. Tiden var lidt filistrøs; dens Sans for offentlige Interesser var lige saa uudviklet, som vor Tids er overudviklet.

Hvad der udmærker Reenberg er altsaa kun Formens Lethed og den personlige Friskhed og Elskværdighed, som præger hans Digte. Som Aand stod han ikke over sine samtidige; ogsaa han er udelukkende Forstandsmenneske; han griber ikke dybere i Tilværelsens Strenge og leder ikke Digtningen ind paa nye Baner, men bliver i de gamle Spor: Lejlighedsdigtningens, den gudelige Digtnings og Læredigtningens. Det var ikke nogen uimodstaaelig Hjertets Trang, der førte ham ind paa den religiøse Poesi; det var noget, der nu engang hørte sig til. Hver eneste Digter i det 17de Aarhundrede har aflagt Vidnesbyrd om sin Rettroenhed i gudelige Vers, og var der end i Reenbergs Dage begyndt at trænge en mere verdslig Aand ind, saa var denne dog endnu ikke den herskende. Ligesom vi i hans Lejlighedsvers se, at Samtalerne ved Selskaber og Gilder skiftede mellem religiøse og politiske Emner, saaledes maatte ogsaa Digterne endnu dele sig mellem det jordiske og det himmelske; men i Reenbergs Digtning indtager det sidste ikke længere nogen fremtrædende Plads. Hans gudelige Digte hæve sig hverken i Tanke eller Udtryk over Tidens almindelige Niveau. Nogle af dem høre til hans allertidligste, allerede fra 1691, saaledes „Forberedelses-Suk", Syndsbekjendelse" og Skriftebøn ved Nadveren. maaske ogsaa de vigtigste, Oversættelserne af Davids 1ste Psalme og de 7 Pønitensepsalmer[1]). Davids Psal-

[1]) Efter Chronologien i Addit. 265, 4to; i de Poetiske Skrifter ere de udaterede.

mer vare bearbejdede og parafraserede af Digtere i Snesevis i det 17de Aarhundrede, bl. a. af de allerstørste: Arrebo, Bording og Kingo. Rahbek har i Bidrag til den danske Digtekunsts Historie II, 244 f., sammenstillet disse Behandlinger med Reenbergs og har vistnok Ret i, at denne er mindre inspireret end Forgængerne. Da Arrebo sad i Malmø, tynget af sin Konges Unaade og paa til Dels uretfærdige Beskyldninger afsat fra Trondhjems Bispestol, kunde han nok fristes til at paakalde Guds Hævn over sine Forfølgere og sukke med David: „Herre, hvor længe?" Og „Psalmisten i det danske Kirkechor" har sikkert ligesom det gamle Testamentes Psalmist følt Lysternes Storme bruse i sit Indre, og atter vendt sig med Lede fra Verdens Forfængelighed. Men neppe har den brave Forpagter paa Lynderupgaard, hverken i sit indre Liv eller sine ydre Skæbner, havt nogen Opfordring til at røre de samme Strenge som Israels kongelige Sanger. Hans jævne, regelmæssige jambiske Vers, hvor passende de end monne være for dansk Lejlighedsdigtning, egne sig ogsaa kun i ringe Grad til Gjengivelse af hebraisk Hymnepoesi.

Til Reenbergs senere Aar høre et Par rimede opbyggelige Betragtninger over det guddommelige Naadevalg, af hvilke den sidste, fra 1732, er frit oversat efter den tyske Digter Canitz[1]). Men derhos staar noget af hans moraliserende Læredigtning i gammel Stil endnu paa Overgangen til den religiøse Poesi. Saaledes gaar den temmelig langtrukne „Markedsgave til min Dotter"[2])

[1]) Gedichte bei König, 1727, 16.

[2]) II, 464. Den skal stamme fra 1709 og være rettet til hans ældste Datter Christine Marie, som dengang var 21 Aar og siden ægtede Etatsraad Teilmann.

væsentlig ud paa at indskærpe et fromt Liv, hvorved Reenberg dog tager Afstand fra de begyndende pietistiske Bevægelser:

Du skalt ey troe og tænke
Din Christendom saa vanskelig
En Byrde, som en Lænke,
Som den beskrives af Endeel,
Hvis sorte Galdes Griller
Saa mangen angergiven Siæl
Ved ald sin Glæde skiller.

Af et betydelig mere verdsligt Præg ere de tilsvarende moralske Leveregler, som Reenberg 1707 i en Ansøgning til Oversekretær Sehested for sin ældste Søn Christian[1]) fingerer at have sendt denne i Stedet for Penge til hans Underhold, hvilket Faderen ikke mere har Raad til at bekoste. Det er egentlig kun en Omskrivning af den „hedenske Morale" i Pythagoras's „gyldne Sprog", hvilke Reenberg nogle Aar før havde sat paa danske Vers, eller i hans senere Oversættelse af „Morales du Duc de Bourgogne"[2]). Det er en rent praktisk Levevisdom, som ganske vist for et Syns Skyld indledes med en flygtig Compliment til Religionen, et „Frygt Gud" ganske i Forbigaaende, men som ellers vidner om, at Livsanskuelsen nu er i Begreb med at blive verdsliggjort, og at Moralen emanciperer sig fra sit religiøse Grundlag, til Dels under Indflydelse af den indtrængende franske Aand.

I den lille Oversættelse „Min søde Pibe"[3]) løber

[1]) I, 312.

[2]) II, 451, 456, ogsaa betitlet „Portrait d'un honnête homme" i Haandskrifterne.

[3]) I, 255. Den franske Text, som Nyrop har optrykt i Dania IV, 47, blev i Almindelighed (ogsaa i nogle af vore Haandskrifter, f. Ex. Rostg. Sml. 264, 4to) tillagt den tyske Filolog Joh. G. Grævius, † 1703. Den tyske Oversættelse ved Canitz (Gedichte

Tobakkens Pris ud i en allegorisk Betragtning over, hvorledes alt i Verden kun er en flygtig Røg, og Mennesket tilsidst skal blive til Støv og Aske. Forkjærligheden for et Emne som Tobakken er betegnende for Tidens Prosaaand. Allerede Bording skjaldrede om „Nyse-Krud eller Snuu-Tobak"; Vilh. Helts „Tobaks-Aske" indeholder samme allegoriske Tanker som Reenbergs Oversættelse, men vidtløftigere og i en mere udpræget religiøs Tone. Lucoppidans bredt udmalende „Tobaks Berømmelse" 1714 endelig roses af J. E. Schlegel.

Allerede ved Omtalen af Reenbergs Lejlighedsdigtning har der været Anledning til at pege paa Tidens Smaahedsaand, dens Hang til at søge Lykken indenfor det private og huslige Livs Omraade og sky de med videre Interesser og større Aspirationer forbundne Farer[1]). „Bene vixit, qui bene latuit" var Valgsproget, og „den ædle Middelmaadighed", den stille, fredelige og nøjsomme Tilværelses Fortrin blev et Hovedemne baade i Hyrdedigtning og Moral. Horats's bekjendte 2den Epode: „Beatus ille, qui procul negotiis" udtaler en Klogskabsregel, som passede lige godt i den augustæiske Tidsalder og under den danske Enevælde, og dens Grundtone klinger igjennem vor Digtning lige fra Terkelsen og Bording til Reenberg, som, vistnok fra Tysk, oversætter et lille Vers:

Lyksalig den, der i sin Hytte
Ukjendt af Verden lever hen, (I, 425)

bei König 1727, XLVI og 159; ikke benyttet af Reenberg) nævner derimod som Forfatter en fhv. fransk Præst i Middelburg i Zeeland, Lombard. Men Visen synes at have en lang Stamtavle, der ender i England, s. Ztschr. f. vgl. Littgesch., N. F. XIII: Internationale Tabakspoesie.

[1]) Paludan, Renaissancebevægelsen i Danm. Litt. 211.

der meget minder om Opitz's populære Bearbejdelse efter Horats:

Wohl dem, der weit von hohen Dingen
Den Fuss stellt auf der Einfalt Bahn.

Et andet lille Digt behandler „Lykkens Ubestandighed", om hvilken ogsaa Lucoppidan sang i mere religiøs Aand og i Visetone[1]). Endelig udformer Reenberg 1707 i et Nytaarsvers til Etatsraad Lerche efter Juvenals 10de Satire hele denne Tidens spidsborgerlige Livsanskuelse: Nøjsomhed er det eneste i Verden, som er værd at ønske sig; Rigdom er et forgængeligt Gode, som Tyvehaand, Ildebrand eller Bankerot paa et Øjeblik kan berøve os; den fattige er sundere og mere tilfreds i sin straatækte Hytte, og fører Rigdommen oven i Kjøbet til Gjerrighed, saa giver den kun Uro og Plage. End større Farer medfører Ærgjerrigheden:

Endnu vor Danmark mindes den,
Som blev med Ørne-Vinge
I Været bragt, men ned igien
For Avind maatte springe,
Sin Konge, som der siges, troe;
Men jeg mig ey befatter
Med hans Process: qvo teste, quo
Sub crimine, quis delator?

Higen efter Krigerry fører oftere til en brat Død end til et stort Navn, medens derimod en høj Alder gjerne er forbunden med Svaghed, Knarvornhed og søvnløse Nætter. Det er, som man ser, hverken nye Tanker eller et frejdigt Livssyn, Reenberg her fremsætter og senere gjentager i sammentrængt Form og mere gudelig Tone i en Oversættelse af nogle franske Vers af Baronesse Gyldenkrone 1718[2]).

[1]) I, 41. Wielandts Saml. af dsk. Vers V.

[2]) II, 462. Ogsaa Canitz besynger den ringe Stands Fordele, men uden Berøring med Reenberg.

Emnerne for den moralske Satire ere i det hele paa denne Tid temmelig ensartede: man hentede dem hos Juvenal eller Horats og lempede dem med lidt større eller mindre Selvstændighed efter Datidens Forhold. Saaledes gaar Juvenals blodige Philippika mod Kvinderne og Ægteskabet noget afdæmpet igjen i Boileaus 10de Satire. Hos os havde Jens Sthen Sehested i „Pigernes Dyd- og Laster-Spejl" paa en jævnere og billigere Maade gennemgaaet Kjønnets Fejl og Fortrin. 1696 optog Reenberg Diskussionen om Ægteskabet i en fra Virgils Ekloger laant Dialogform, men ikke i Hyrdetone. I „Samtale mellem Timander og Philemon" søger den sidste at bevæge sin Ven til at gifte sig, medens Timander først forholder sig noget satirisk afvisende, hvorved Samtalen faar mere Liv og individuelt Præg end dengang almindeligt. Siden angriber han Kvindernes Vanart i den sædvanlige Stil, medens Philemon fører et tungere, moralsk-religiøst Forsvar for Ægteskabet, hvor han dog ifølge Tidens Tankegang ikke undlader at fremhæve de materielle Fordele: Hustruen

Kand føre Dig til Brude-Skienk
Ti Tusinde Rixdaler;
Jeg selv har Skifte-Brevet seet ....
Een Gaard dertil, besat og frie,
To Gange Hundred Tønder ....

Bag efter hedder det saa rigtignok:

Skjøndt hun i bare Middeler
Saa stor en Rigdom eyer,
Personen dog, som dydig er,
Vel firedobbelt veyer.

Det Kvindeideal, der skildres, er vistnok ikke det moderne:

I Kirken, hvor man hende seer,
Hun synger, læser, beder,
Og det med saadan god Maneer,
Man sig derover glæder.

Huustavlen hun foruden kand ....
Claus Pors, Romancer, eller det
Som fører ingen Nytte,
Hun skøtter ey, men i dets Sted
Vil virke, sye og knytte.
Er mesten taus og sielden leer ....

Reenberg nævner og citerer her paa et Par Steder Juvenal og Boileau og henter nok fra dennes 10de Satire Ideen til nogle af sine Kvindetyper, som forekomme næsten i samme Orden: den utro Hustru, Koketten, den spillesyge, den trættekjære, den ahnestolte. Derimod forbigaar han dem, til hvilke der ikke fandtes nærliggende danske Paralleler: den lærde Dame, den bigotte, det bekjendte rystende Exempel paa Gjerrighed, Ægteparret Tardieu, og indfører i Stedet en her hjemme hyppigere forekommende Figur, den fordrukne Kvinde. I det hele følger Reenberg her endnu ingenlunde Boileau saaledes som i andre af sine Satirer. Var Afstanden allerede stor mellem den romerske Kejsertids Furier og Megærer, som Juvenal skildrer dem, og de letfærdige eller hykkelske Verdensdamer i Paris og ved Hoffet i Versailles, saa var den endnu større mellem disse og de brave, kjedsommelig dydige eller stundesløst virksomme, trættekjære og sladderagtige Husmødre i vort jævnt borgerlige Samfund.

Jeg troer, at Kvinde-Kjøn var slemmere til Rom,

siger ogsaa Holberg i sit 4de Skjemtedigt, hvor „Poeten raader sin gamle Ven Jens Larsen fra at gifte sig". Situationen er hos Holberg den samme som hos Boileau, men modsat Reenbergs, idet det er Vennen, der fraraader Ægteskabet. Holberg er imidlertid ikke paavirket af nogen af sine Forgængere og kjender vel ikke engang Reenbergs 25 Aar ældre Satire. Han vil slet ikke angribe Ægteskabet i og for sig, end sige Kvindekjønnet:

Jeg derfor ey bifalder
En Juvenalis, som med sin forgiftig Pen
Greb an det hele Kiøn.

Han vil kun foreholde sin Ven Farerne og Betænkelighederne ved et Giftermaal i hans høje Alder. I sin samtidige Satire „Det daarlige Giftermaal" raader ogsaa Falster til at se sig vel for, og skildrer i korte Træk den ødsle, forlystelsessyge og slette Hustru.

Menneskelige Daarskaber og Latterligheder i Almindelighed omhandler Reenbergs „Verdens Daarekiste", 1699, i endnu nærmere Tilslutning til Boileaus berømte 8de Satire „De l'homme" (1668) end Holbergs 1ste Skjemtedigt, som har samme Emne. Naar Holberg i sit Digt tiltaler en Magister, siger han selv i Indledningen, at det sker for at „imitere Boileau", som rettede sin Satire til Claude Morel, Doctor ved Sorbonnen. Men fraset denne formelle Lighed behandler Holberg sit Emne langt mere uafhængigt af Boileau end Reenberg, og skjøndt han naturligvis i mange Enkeltheder maa træffe sammen med denne, spores der dog heller ikke nogen directe Paavirkning fra Reenberg. Billedet af Verden som en Daarekiste ligger jo ved en Satire af dette Indhold saa nær, at det næsten med Nødvendighed maatte frembyde sig ogsaa for Holberg[1]):

Hvad Arbeyd var det ey, om man kun gjorde Liste
Paa Daarer, som man seer i mangen Daare-Kiste ....
Mod Verdens Dulhuus det dog ey at ligne er.

Paa samme Tanke hviler Boileaus 4de Satire, der er nær beslægtet med den 8de og har blandet sig med den baade hos Reenberg og Holberg: alle Mennesker ere

[1]) Mindre poet. Skr. v. Liebenberg 148.

Daarer, og dog tror enhver, at han er den eneste kloge:

D'où vient, cher Le Vayer, que l'homme le moins sage
Croit toujours seul avoir la sagesse en partage,
Et qu'il n'est point de Fou, qui par belles raisons
Ne loge son voisin aux Petites-Maisons? ....
Tous les hommes sont fous et malgré leurs soins
Ne diffèrent entre eux que du plus ou du moins.

Ligesaa siger Holberg efter at have gjennemgaaet alle Civilisationens Latterligheder:

Sligt uanseet, enhver stor Viisdom hos sig seer,
En Daare bryster sig, en andens Feyl beleer.

8 Aar efter Holberg anvender Falster i sin Satire „Verden som et Dolhuus, afdeelt i sine besynderlige Værelser", 1730, ikke blot Daarekisten i Titelen, men gjennemfører Billedet i alle dets enkelte Led, idet han først skildrer nogle virkelige Vanvidsformer, men dernæst viser, at de saakaldte normale Menneskers Taabeligheder ere langt latterligere:

Naar jeg udi Tanker seer
Vor Verdens Børs igjennem,
Der som et Dolhuus er besat
Af kloge Grillenfænger,
Da er det mig umuligt, at
Jeg mig kan bare længer.

Satiren fremfører en Række Typer af forskellige Livsaldre og Livsforhold, som hver plages af sin Orm, især Indbildskhedens og Storhedsvanvidets i dets vexlende Former, og slutter med Digteren selv, der bilder sig ind at være kaldet til Dommer over andre, uden dog at kunne forbedre dem.

Hovedtanken i Boileaus 8de Satire er derimod den at ydmyge Mennesket ved at stille ham sammen med Dyrene og kritisere hans indbildte Fortrin fremfor dem. Skjøndt han besidder Fornuft, lader han sig i de fleste

Tilfælde lede af blind Lidenskab, og Civilisationen har for en stor Del netop sit Udspring af hans Laster og udvikler disse, medens Dyrene leve lykkeligere og fredeligere i Naturtilstanden. Dette Paradox kommer hyppig igjen i det 17. og 18. Aarhundredes moralske Satire og i de fantastiske Rejseromaner lige ned til Niels Klim[1]), ligesom det staar i nær Forbindelse med Rousseaus Culturfjendskab og Oplysningstidens Lovprisning af Naturen og det naturlige. Tankegangen i Reenbergs Digt svarer nu saa ganske til Boileaus, at man kan betegne det som en Bearbejdelse, der paa sine Steder nærmer sig til fri Oversættelse. Naar Boileau begynder:

De tous les animaux qui s'élèvent dans l'air
Qui rampent sur la terre, ou nagent dans la mer
. . . . . .
Le plus sot animal, à mon avis, c'est l'homme.
. . . . . .

v. 13. Il est vrai, de tout tems la raison fut son lot,
Mais de là je conclus que l'homme est le plus sot.
. . . . . .

v. 35. Mais l'homme sans arrêt dans sa course insensée,
Voltige incessamment de pensée en pensée,
. . . . . .
Ce qu'un jour il abhorre, en l'autre il le souhaite,

saa hedder det hos Reenberg:

I, 118. Thi faer med Drake Verden om,
Du skal dog ikke finde,
Et Kreatur saa gal og dum
Som Dyret, fød af Qvinde.
. . . . . .
Men den Fornuft, vi rose meest,
Vort Øye tidt forblinder . . . .

[1]) Paludan, Om Holbergs Niels Klim 79 f., 86. Boileau har maaske laant Ideen hos Montaigne.

Den Ting, hvorfore jeg i Gaar
Til Himlen vilde storme,
I Morgen skal forskydes, naar
Mig plager andre Orme.
Bestandig Ubestandighed,
Omskiftelige Tanker
Vi Mennesker regieres ved . . . .

Hos Holberg mere afvigende[1]):

Han en fornuftig Siel til Lod bekommet har,
Er derfor just Tyran, just derfor ene Nar,
Der meget viislig kand om alting raisonnere,
For Passioner dog kand intet practisere.

Menneskets postulerede Verdensherredømme har heller ikke meget paa sig; Boileau:

v. 59. De tous les animaux il est, dit il, le maître;

men mon det egentlig er Bjørnen, der er bange for Vandreren eller Vandreren for Bjørnen? Hos Reenberg:

I, 121. Hvad det angaaer, at os er sagt,
Det vi, som Herrer, kunde
Befale Dyrene med Magt ....
Men vilde Du en Slagter-Hund,
Som Dyre-Konge, byde
At lægge sig og holde Mund,
Jeg tvivl, han vilde lyde.

Vistnok har Mennesket gjort sig Verden underdanig og opfundet Love og Straffe, Kunster og Videnskaber; Boileau:

v. 119. Lui seul vivant, dit-on, dans l'enceinte des villes
Fait voir d'honnêtes mœurs, des coutumes civiles,
Se fait des gouverneurs, des magistrats, des rois.

Reenberg:

I, 123. Han jo med Viisdom og Forstand
I Verden Love giver ....

men Dyrene kunne undvære Loven; de kjende hverken

[1]) Mindre poet. Skr. v. Liebenberg 154.

til Krig, Forbrydelse eller Proces:

v. 122. .... sans lois et sans police,
Sans craindre archers, prévôt ni suppôt de justice,
Voit-on les loups brigands, comme nous inhumains.
Pour détrousser les loups, courir les grands chemins?

v. 147. On ne connaît chez eux ni placets, ni requêtes ....

Reenberg:

I, 120. Naar hørtest blandt de vilde Dyr
Som ufornuftig kaldes,
En Abner udi Vens Postyr
Af Joab overfaldes ....
Man saae dem aldrig i Procesz
Om Liv og Ære trette ....
Ey Herreds-, Birke-, Landstings-Dom.
Ey Procurator Renker.

Holberg (Liebenb. Udg. 131):

Betragt Dig Menneske, betragt og vilde Bæster.
Hvorover Du af Gud er skabt at være Mester,
See Tigrens Grumhed an, see Revens List og Svig,
Ja, alle Bæsters Feyl, de findes jo hos Dig ....
Man derfor ey en Bye, en Flek fast ey kand finde.
Hvor jo tillige med en Kag, en Galge er,
En Byfogd, Bøddel, Lov, Sverd, Riis og andet meer.
. . . . . .
En Ulv ey æder Ulv, sin Mage aldrig rør,
Han heller lider Nød, af Hunger heller døer.

Som Bevis paa, at Dyrene lade sig lede af det usvigelige Instinct uden at føres vild af Lune og Lidenskab, omskrive alle tre Digtere det bekjendte Exempel om Myren fra Horats's 1ste Satire i 1ste Bog. Boileau:

v. 25. La fourmi tous les ans traversant les guérites
Grossit ses magasins des trésors de Cérès ....
Jouit l'hiver des biens conquis durant l'été.

Reenberg:

I, 120. Den liden Myre-Republik
Bestaaer, at sammenbære
Sin Spiisning efter Aarsens Skik
Og den igjen udtære.

Holberg:

S. 133. Paa Proviant et Aar sig laver kun en Myre;
Men viise Seneca kand her i sig ey styre.

Efterhaanden forholde dog begge de danske Digtere sig noget friere til deres Mønster og variere Emnet selvstændigt. Reenberg begynder med at sige, at han heller vilde være en Kat, en Slange eller en Abe end et Menneske, og støtter siden Paastanden om Menneskets Slægtskab med Dyrene paa Pythagoras's Sjælevandringslære, hvorefter Sjælen, naar den farer ud af Mennesket,

I, 122. da farer ind og giester
Nu Bæsternes i Mennesker,
Nu Mennesker i Bæster.
Saaledes er en Muldvarps Siæl
Indgivet en Forpagter,
Et Asens i en Bonde-Træl,
Og Ulvens i en Slagter o. s. v.

Boileau har intet tilsvarende, men derimod er det samme Tanke, hvormed Lauremberg 1652 begyndte sit første Skjemtedigt, og som kommer igjen i Holbergs Metamorphosis, rigtignok begge Steder i noget anden Forbindelse.

Holbergs 1ste Skjemtedigt, som er betydelig vidtløftigere end Boileaus og navnlig Reenbergs, har ogsaa langt mindre Enhed i Tankegangen. Ved Siden af Sammenstillingen mellem Mennesker og Dyr indføres strax fra Begyndelsen et andet Synspunkt for de menneskelige Daarskaber, idet Digteren lader Heraklit og Demokrit, den grædende og den leende Filosof, betragte dem hver ud fra sin Livsanskuelse. Ogsaa dette Motiv forekommer allerede hos Lauremberg i hans 2det Skjemtedigt, og det er ligeledes antydet i Reenbergs før omtalte „Viborg Snapsting", der mod Slutningen former sig til en Satire, navnlig over Modedaarskaberne:

I, 116. To gamle, graae Philosopher,
Een græd, den anden griinte.
Hvor denne fandt saa meget Vand,
Vi spørge maae med Rette,
Men undres ey, den anden kand
Sig ey af Latter mætte.

Sml. Holberg:

S. 131. Jeg dog den sidstes Latter
Meer end den førstes Graad og vaade Øyen skatter.

Hos Holberg tager imidlertid dette Motiv efterhaanden ganske Magten fra det boileauske, Sammenligningen med Dyrene. Boileaus og efter ham Reenbergs Satire slutter ganske følgerigtigt med, at dersom Æslet havde Talens Brug og saa vore Moder og Lader, vilde det dømme:

v. 308. Ma foi, non plus que nous, l'homme n'est qu'une bête!

I, 129. De Øren, som hans Moder bær,
Os skulde bedre sømme.

I Stedet for Æslet indfører Holberg en Maanebeboer som den, der dømmer Jordboernes Sæder, en Fiction, der var meget almindelig i de vidunderlige Rejsebeskrivelser, og som han siden nærmere udførte i Tanians Rejse i Niels Klim. Men medens Boileau og Reenberg til Slutning navnlig gaa ud paa at vise, at Civilisationen bunder i Menneskets slette Natur, fremstiller Holberg den snarere som en Samling af Selvmodsigelser og Latterligheder gjennem en Række Typer, som kun af og til minde om tilsvarende Træk hos Boileau. Saaledes er Holbergs dristige Philippica mod hedensk og christelig Overtro kort antydet af Boileau, der ogsaa har beslægtede Skildringer af Ærgjerrighed, Gjerrighed o. s. v. Boileau:

v. 80. Il faut souffrir la faim et coucher sur la dure
. . . . . .
Afin qu'un héritier, bien nourri, bien vêtu etc.

Holberg:

S. 146. M. haver Midler, hans Døds-Time flux tilstunder,
Hans Gods tilfalder dem, som han ey gierne under,
Sig dog ey æder mæt . . .

Men dette er jo loci communes: allerede Helt siger i „Lima mordendo decorat", 1690:

Den, som ham arve skal, ham ønsker i sit Hierte
Ti Alen under Jord . . .
Den Tak vor Puge faaer,
Fordi han sultet har i tredsindstyve Aar.

Nok saa nær paa disse Boileauske Typer kommer Reenberg i Tilegnelsen af Phædrus's Fabler til Gehejmeraad Rosenkrantz[1]), en lille Satire, der i mange Henseender slutter sig til „Verdens Daarekiste", omtrent som Boileaus 4de Satire til den 8de. Boileau viser gjennem en Række Typer, hvorledes Mennesket

IV, 52. De ses propres défauts se fait une vertu,

og paa samme Maade hævder Reenberg, at skjøndt Mennesket roser sig af sin Fornuft, kunne dog kun faa sige sig fri for Griller. Her hedder det, at den gjerrige

II, 168. Med Sult og Vagt sin visne Krop
Udmartrer, som en Fange,
Og tidt for den, han tænkte mindst,
Naar han til Jorden skatter . . .

Den ærgjerrige, som

II, 167. i Rolighed og Fryd
Sit Levnet kunde føre,
Ubudden tager Sværd og Spyd
For sig et Navn at giøre.

Boileau:

VIII, 91. Bientôt l'ambition et toute son escorte
Dans le sein du repos vient le prendre à main forte,

[1]) II, 166.

L'envoie en furieux, au milieu des hazards,
Se faire estropier sur les pas des Césars.

Billedet hos Reenberg:

II, 166. enhver sig kaarer
En vildsom Vey, forvirret Stie,
Der leder os som Daarer.
Knap een af femten træffer paa
Den Vey, han meen' at vide,
Men slipper den, han burde gaae,
Og skejter ud til Side,

er hentet fra Boileau:

IV, 41. Comme on voit qu'en un bois, que cent routes séparent,
Les voïageurs sans guide assez souvent s'égarent,
L'un à droit, l'autre à gauche, et courant vainement,
La même erreur les fait errer diversement.
Chacun suit dans le monde une route incertaine,
Selon que son erreur le joue et le promène.

Endelig gjøre begge de danske Digtere ligesom senere Falster i „Verden som et Dolhus" en Slags Undskylning for deres Kritik over andre ved at tage sig selv med blandt Daarerne. Reenberg:

I, 127. Jeg og af samme Vanitet,
Blandt andre Narre fleere,
Vil her mig gjøre til Poet,
Og Verden reformere.

II, 170. Jeg skriver mig i samme Flok,
Er og en Gek med andre.

Holberg:

S. 149. Jeg finder, hvis mig selv jeg ene giennemgik,
At skrive andet jeg ey Tid og Stunder fik.

Med „Det latterlige Gjæstebud" 1701[1]) ere vi ude over den egentlig moralske Satires Omraade og inde paa den sociale. Det er endnu mere end „Verden som en Daarekiste" en blot Efterligning af Boileau, hvis 3die

[1]) I, 140.

Satire, „Festin ridicule", Reenberg følger Skridt for Skridt, idet han blot localiserer den. Hvad der her har Interesse er altsaa Sammenligningen mellem danske Sæder og de franske 25 Aar tidligere, samt Reenbergs Evne til at opfatte og gjengive sit Forbillede. Satiren skildrer en rig Parvenu, der vil vise sin Flothed ved et kostbart Gilde, men kun røber sin Mangel paa Smag og Evne til at sammensætte saa vel Spisesedlen som Indbydelserne saaledes, at nogen kan have Fornøjelse af det. Her har Boileau atter efterlignet Horats Sat. lib. II, 8, om Nasidienus's Gjæstebud, men med Tilføjelse af en Indledning og en Slutning, som navnlig tjener til at characterisere den Gjæst, der fortæller om Gildet, som en fin Gourmand, for hvem hans skuffede culinariske Forventninger staa som noget frygteligt. Han er bleven ganske bleg:

III, 5. Qu'est devenu ce teint, dont la couleur fleurie
Semblait d'ortolans seuls et de bisques nourrie?

og til Slutning ønsker han, hvis han lader sig saaledes narre en anden Gang:

v. 234. Que tous les vins pour moi deviennent des vins de Brie.
Qu'à Paris le gibier manque tous les hivers,
Et qu'à peine au mois d'Août l'on mange des pois verts!

Disse kvikt characteriserende Træks Betydning har Reenberg ikke forstaaet. Hos ham faar Gjæsten vel ondt af den daarlige Mad og Vin, men om ham hedder det kun:

I, 140. Du seer saa gusten, bleeg og suur.
Som Konen, naar hun hører
En Kat udi sit Fadebuur . . ..

og hvis han kommer der igjen, lover han

I, 160. Jeg skal til Straf Assessors Rang
For Penge paa mig smøre,

m. m., som aldeles ikke er betegnende for hans Indivi-

dualitet. Det kan nu ikke undre os, at Reenberg er en mindre fin Psycholog end Boileau, der lader et let satirisk Skær falde ogsaa over sin Fortæller. Indledningen, hvor Gjæsten søger at unddrage sig Indbydelsen, spinder Reenberg videre ud og laaner her et Par Smaatræk fra Horats Sat. lib. I, 9, om det tilfældige Møde med en paatrængende Person, hvem Fortælleren kun kjender af Navn, og hvem han forgæves prøver at undgaa ved at lade, som om han har noget at tale med sin Karl om. I selve Beretningen om Gildet er der ogsaa et Træk, som Boileau ikke har, men som synes hentet fra Horats lib. II, Sat. 8, v. 34, at nemlig Gjæsterne, da de komme til Fisken, forlange større Vinglas:

I, 156. Hr. Vært, giv større Skaaler,
Thi Viinen smager vel paa Lax,
Og Fisken Væde taaler!

Fra Retternes Orden og Mangfoldighed, der afviger meget fra vore Dages Brug, kan man neppe drage nogen sikker Slutning om Datidens Spiseseddel, da Boileau her synes at være Forbilledet. Ogsaa han har Suppen, kogt paa en gammel Hane, som

I, 148. Nu til Kapune døbtes om
Af Verten cum honore.

III, 47. Qui changeant sur ce plat et d'état et de nom
Par tous les conviés s'est appelé chapon.

Mellemretterne ere hos begge omtrent de samme: Fricassée paa en Bede, som egentlig er en gammel Vædder, Oxetunge i Ragout. Derefter les pièces de résistance: atter en gammel Hane, garneret med Snepper, Stære og Ænder, som imidlertid ere skudte i Rugetiden. Boileau:

v. 89. Sur un lièvre, flanqué de six poulets étiques,
S'élevoient trois lapins . . .
Et sur le bord du plat six pigeons étalés.

Det højtidelige Optog, hvori Tjenerne bære Stegen frem:

I, 151. Som Rector, ja Magnificus
For fire Faculteter,

kommer hos Boileau igjen ved Skinken:

v. 51. Un valet le portoit, marchant à pas comptés
Comme un Recteur suivi des quatre Facultés.

I Stedet for denne Ret slutter Gildet hos Reenberg med forskjellige Slags Fisk, og hos begge Digterne fremhæves Retternes stærke Krydring som Tegn paa slet og gammeldags Smag.

Hvad Gjæsterne angaar, saa forholde de sig hos Horats nærmest satirisk til den mislykkede Anretning; hos Boileau og Reenberg derimod indfinde de ansete Mænd, hvis Nærværelse er stillet i Udsigt, sig slet ikke, men erstattes af et Sæt Snyltegjæster, der istemme Værtens egne Lovtaler over Maden og Vinen. Gjæsterne ere dog ganske andre hos Reenberg, og navnlig forsøger han sig i en selvstændig Characterskildring af Værtinden, som slet ikke forekommer hos Boileau: en falmet Kokette, der nok holder af en temmelig vovet Conversation. Characteristisk for Forskjellen mellem franske og danske Samfundsforhold er det, at den mest fremtrædende Gjæst hos Boileau er en Poet, hos Reenberg en Præst. Overensstemmende dermed kommer Samtalen ved Bordet, efter begge Steder at være begyndt med Politik, hos Boileau ind paa Poesien, hos Reenberg paa Religionen, Djævelens personlige Tilværelse og den thistedske Besættelsessag. Begge Steder ender det saa med et vildt Slagsmaal mellem de drukne Gjæster, under hvilket Fortælleren lister sig ud af Døren.

III.

Til Reenbergs moralske Digtning hører endelig hans Bearbejdelse af Phædrus's Fabler. Fabeldigtningen, som i den orientalske og den klassiske Oldtid saavel som i Middelalderen havde spillet saa stor en Rolle i Moralens og Satirens Tjeneste, var siden Lafontaine atter bleven moderne som Middel til at meddele Levevisdom under en let fattelig, billedlig Form, svarende til de naturligere og friere Opdragelsesgrundsætninger, der hen imod Oplysningsperioden bredte sig fra Hofferne ned ad. Fénelon skrev Fabler for den lille Hertug af Bourgogne og Tessin for den unge Gustaf III. Men først efterhaanden fik man Øjet op for, at Lafontaine havde hævet Fabelen fra billedlig Moral til fri Digtning og gjennem sin forstaaelsesfulde Dvælen ved Naturen i det smaa og det enkelte rejst en første, halvt ubevidst Protest mod den franske Klassicismes Naturløshed. I hans Spor var det, at Schweizerskolen og siden Gellert (De poesi apologorum 1744) og Lessing 1759 gav Fabelen en Æresplads i Poesiens Rige og benyttede den som et Hovedvaaben i Kampen mod fransk Smag og fransk Stivhed.

Denne senere Udvikling kunde Reenberg naturligvis ikke ane. Han var en ubetinget Beundrer af den franske klassiske Smag, og naar han, som det synes ved en Tilfældighed, blev ført ind paa Fabeldigtning, gik denne nærmest i Tidens pædagogisk moraliserende Aand. Efter Anmodning af sin Velynder, Generallieutenant Johan Ranzau, oversatte han i Aaret 1706 et engelsk Lystspil, „Æsop", som den bekjendte Architekt og Dramatiker John Vanbrugh 1697 havde bearbejdet for Drury Lane Theatret. Den oprindelige Forfatter var Franskmanden

Boursault, en meget frugtbar Lystspildigter fra Ludvig XIVs Dage, hvis Navn nu mest erindres fra hans Angreb paa Molières „Critique de l'École des femmes", i Anledning af hvilket Molière spottede ham i „L'impromptu de Versailles", og Boileau nævnede ham mellem „les froids rimeurs" i sin 7de Satire. I sin Tid gjorde hans Komedier dog ikke ringe Lykke. Til et Par af disse har han laant Emnet fra den sagnagtige Levnetsbeskrivelse af Fabeldigteren Æsop, som gaar under Constantinopolitaner-Munken Maximus Planudes's Navn. Boursaults „Les fables d'Ésope" 1690 (senere under Titel „Ésope à la ville") og „Ésope à la cour" ere byggede paa Sagnet om, at den pukkelryggede Vismand stod i høj Gunst hos Krøsus, Kongen af Lydien. I det første af disse Stykker vil en lydisk Statholder af Ærgjerrighed tvinge sin Datter til Ægteskab med Kongens Yndling; men da denne snart opdager, at Pigen føler sig frastødt af hans Hæslighed og desuden elsker en anden, tager han det fornuftige Parti at forene de elskende. Uden synderlig Forbindelse med Hovedhandlingen er der indlagt en Række Scener, hvor Folk af forskjellige Stænder og Stillinger forebringe Æsop deres oftest ubegrundede eller taabelige Ansøgninger og Klager, og give ham Anledning til at fortælle nogle af sine Fabler for at afvise dem eller bringe dem til Fornuft. I Fortalen undskylder Boursault sit Forsøg paa at kappes med Lafontaine i Gjenfortælling af æsopiske Fabler paa Vers, og han har ganske vist hverken været særlig heldig i den Henseende eller i Opfindelsen af sit højst udramatiske Stykke. Ikke desto mindre nød dette Æren af at blive oversat paa en Mængde europæiske Sprog, formodentlig fordi man under den almindelige Interesse for Fabeldigtning fandt Behag

i det dristige Forsøg paa ogsaa at lempe den for Scenen.

Vanbrugh har nu ingenlunde forbedret sin Original ved at lægge den til Rette for den plumpere engelske Smag. Boursaults eneste Fortrin, Dialogens let flydende Alexandrinere, gaar tabt ved Omsætning paa engelsk Prosa, som kun paa enkelte pathetiske Steder hæver sig til blank-verse; i Fablerne ere dog de rimede Vers bibeholdte. Navnene ere angliserede, og Vanbrugh har foretaget en Mængde Omflytninger, Udvidelser og Tilføjelser, der især sigte til at føre Stykket mere over i det burleske, med drøje Pryglescener o. s. v. Især er hans 5te Act næsten helt ny[1]), og adskillige af Fablerne ere vilkaarligt ændrede eller ombyttede med andre.

Reenbergs danske Oversættelse af Vanbrughs Stykke er næsten ganske ordret og temmelig tarvelig. Boursaults Original kjendte han aldeles ikke. Dialogen er stiv og ubehjælpsom og viser tydeligt, hvor langt den digteriske Prosa i Udvikling stod efter Verset. Men hvor ufuldkomment og uselvstændigt dette dramatiske Arbejde end er, var det dog i Datidens Litteratur, 16 Aar før Holbergs

[1]) I denne Vanbrughs 5te Act findes den „poetiske Brudevielse", som Holberg i „Just Justesens Betænkning over Comoedier" hellere havde set udeladt, og ligeledes den lille Balletscene, som Rahbek i Bidrag til den danske Skueplads's Historie 59 ff. citerer efter Wielandts Lærde Tidender, men — ganske naturligt — ikke har kunnet gjenfinde hos Boursault. Vanbrugh paabegyndte ogsaa en aldeles original Fortsættelse af Æsop, som Reenberg har oversat sammen med Stykket. Naar Rahbek finder en chronologisk Vanskelighed i, at 3 Fabler af dette ubetydelige Fragment allerede forelaa i Reenbergs Oversættelse 1706, beror det paa, at han ikke kjendte 1ste Udgave af den engelske Fortsættelse 1697, men ansaa 2den Udgave 1720 for Originaludgaven. Cfr. Sir John Vanbrugh, ed. by Ward 1893, I, 155.

Optræden, noget ganske ene staaende som Forsøg paa at overføre moderne europæisk Smagsretning i Dramet paa dansk Grund, hvad der kun var forsøgt een eneste Gang af Mogens Skeel o. 30 Aar tidligere. Ogsaa deri spore vi Reenbergs videre Blik, der gjorde ham om ikke til en Reformator, saa dog til en Ideernes Forløber, at han vendte sig til det engelske Skuespil, som ellers først henimod Aarhundredets Slutning blev almindeligere kjendt, men da ogsaa almindelig yndet her i Landet, bl. a. ved Tode. Han optager ogsaa nogle af den engelske Scenes Ejendommeligheder, f. Ex. de senere saa moderne characteriserende eller typiserende Personnavne og paa en vis Maade ogsaa det urimede Vers. Her viser det sig imidlertid i en beklagelig Grad, at Reenberg med al sin Rutine savnede metrisk Indsigt. Fra hans egen firefodede Jambe skulde Overgangen synes let til Englændernes nationale dramatiske Vers, den urimede femfodede Jambe, som han fandt hos Vanbrugh. Dermed vilde den Reform i den versificerede Dialog, som nu først Ewald indførte med „Balders Død", have været angivet 70 Aar tidligere, og Alexandrinerens Herredømme i vort Drama muligt betydelig indskrænket. Men ligesom Reenberg af Mageligheds hensyn fører de engelske Fablers friere, uregelmæssige Rhytme over til sin egen sædvanlige jambiske Trav, saaledes undgaar han øjensynlig med Villie det i hans og hans Publikums Øren fremmed klingende engelske Vers. Vanbrugh anvender det oftere, ganske vist temmelig principløst; men Reenberg omsætter det til Prosa paa to eller tre Steder nær, i Elskerparrets Repliker, og her gjengiver han de femfodede Jamber i sexfodede, ɔ: i den Tiden tilvante Alexandriner, som han ellers selv aldrig benytter, og oven i Kjøbet i dennes allerutaale-

ligste Skikkelse, urimet og med lutter kvindelige Udgange:

> Jeg meente, Riigdom var det største [Verdens] Gode.
> Men da jeg [effter] saae, hvad Riigdoms Magt formaaede,
> Jeg fandt, det lidet var ....[1]).

Blot ved et saa simpelt Middel som Udeladelse af de indklamrede Stavelser, vilde den femfodede Jambe være kommen frem.

Reenbergs Drama har aabenbart tildraget sig Samtidens Opmærksomhed, skjøndt det aldrig blev trykt[2]). Det var nemlig det eneste Stykke, der foruden Holbergs og Molières blev opført paa den danske Skueplads i dens første Saison, Efteraaret 1722, rimeligvis paa Foranledning af Reenbergs Velynder Rostgaard, som allerede tidlig har ejet Haandskriftet dertil. Langebek fortæller, at han under sit første Besøg paa Krogerup 1738 har hørt af Rostgaard, at der i Reenbergs Oversættelse af Æsop, som „engang" blev spillet i Kjøbenhavn, tales om, at Æsop vilde være noget til Hove, hvorved der var lidet at bestille og meget at fortjene, Ober-Secreterer eller saadan noget (det er dog ikke Æsop, men Landmanden Holger

[1]) Euphronias Replik i III Act.

[2]) Naar Rahbek i Bidragene l. c. siger, at hverken Brudevielses- eller Balletscenen er „aftrykt" hos Reenberg, tænker han vel paa de Poetiske Skrifter, hvor Oversættelsen af Æsop jo overhovedet ikke er optagen. Begge Scenerne findes naturligvis i de to Haandskrifter af Oversættelsen, Rostgaards Saml. 238—39, 4to. Kun et af dem (239) har Titelblad, hvor Stykket betegnes som „Æsopus, oversat af Engelsk, var prented London 1702", uden at Forfatter eller Oversætter nævnes. Men de i Stykket indlagte Fabler ere aftrykte under Reenbergs Navn i Luxdorphs Samling af danske Vers VII, 1742, og i Reenbergs Poetiske Skr. Det andet Haandskrift synes (efter Overbibliothekar Dr. Birket-Smiths Formodning) at være det ved Stykkets Opførelse benyttede Regisseurexemplar, hvor der, sikkert ved Rostgaards Foranstaltning, er foretaget en Mængde Textrettelser.

i 2den Act, der ønsker sig en saadan Plads). Folk havde da troet, at dermed stikledes paa Rostgaard, men denne forsikrede Frederik IV, at det stod ligesaa i den engelske Original, hvis Oversættelse han havde havt i sit Bibliothek vel 10 Aar tilforn[1]), Man maa dog ikke have følt sig tilfredsstillet ved Reenbergs Behandling, thi den opførtes kun denne ene Gang; 1761 oversatte Skuespilleren Reerslev atter Stykket, lige efter Boursaults Original, og 1763 tryktes i Sorø hans „Æsopus i Byen, Comedie i 5 Acter af Boursault, oversat af R.“, saa vel som Tvillingstykket „Æsopus ved Hoffet“, begge enkelte Gange opførte paa den danske Skueplads 1762—63[2]). Herved var dog intet vundet; ogsaa Reerslev omsætter Boursaults Alexandrinerdialog i bleg og farveløs Prosa, dog af en lidt modernere Holdning end Reenbergs, og hans Vers i Fablerne ere yderst tarvelige.

Det er vistnok Skuespiloversættelsen, der har vakt Reenbergs Interesse for Fabeldigtning og bragt ham til at ofre en stor Del af sin Levetid paa Oversættelsen af Phædrus's Fabler:

> Nu snart i 14 Aar
> De med mig haver vandret,

siger han ved Slutningen af sit Arbejde[3]). Allerede tidlig optager eller citerer han Fabler i sine Digte, 1696 i Samtalen mellem Timander og Philemon, 1703 i Bryllupsdigtet til Rostgaard[4]). Men de 14 Aar, da han syslede med Phædrusoversættelsen, maa falde mellem 1710—24.

[1]) Overskou, Den danske Skueplads I, 253. L. Daae i Norsk hist. Tidsskr. II, 312.

[2]) Haandskr. i Additamenta 293, 4to paa Univ. Bibl. Overskou, Den danske Skueplads II, 252, 269.

[3]) II, 413.

[4]) I, 100, 182.

I Tilegnelsen til Rostgaard med det fuldendte Værk tituleres denne nemlig „Ober-Secreterer“, fra hvilken Post han afskedigedes i Unaade d. 25 Jan. 1725[1]). Og Levnetsbeskrivelsen beretter, at de tidligst oversatte Fabler af Phædrus forelagde Reenberg gjennem Prof. Chr. Worm for den berømte Mathematiker Ole Rømer i dennes Dødsaar 1710, og var meget begjærlig efter at høre hans Mening. Ifølge den nævnte Tilskrift til Rostgaard havde Reenberg selv staaet i Venskabsforhold til Rømer, og dennes Dom maa være falden gunstig ud:

Saa stor en Mand den første var.
Der mig til dette skyndte:
Strax, for det Venskab, han mig bar,
Min Sang-Gudinde nynte.

Efter Luxdorphs Note til dette Sted havde Rømer selv oversat en Del af Phædrus, men var ikke kommen videre godt derfra. At Rømer efter sit lange Ophold i Frankrig, hvor han som Mathematiklærer for Dauphin endog var knyttet til Ludvig XIVs Hof, havde bevaret sin Interesse for Poesi og ansaas for en Autoritet her hjemme, er ganske naturligt; i Rostgaards Saml.[2]) findes enkelte Digte, til Dels efter Fransk (dog ikke Fabler), som menes at være afskrevne „efter Etatsraad Ole Rømers egen Concept“.

Reenbergs Oversættelse af Phædrus's Fabler, som først tryktes i Luxdorphs Verssamling i Oversætterens Dødsaar 1742, er i de Poet. Skr. indledet med og ledsaget af en Række til forskjellig Tid affattede rimede Tilskrifter til Velyndere og Venner: Rostgaard, Frieden-

[1]) II, 159.
[2]) 159 fol.; deriblandt nogle Linier af en paabegyndt Oversættelse af Corneilles Horace.

reich, Rosenkrantz, Oberst Lange, Justitsraad Helverschou. De fleste ere allerede tidligere omtalte og gaa ofte ud paa at anmode om Vennernes Censur. Derhos localiserer Reenberg Horats's Epilog til første Del af Epistlerne i en spøgende Advarsel til sin Bog, der nu vil frem for Lyset og i Trykken, men som nok vil længes tilbage til sin rolige Bordskuffe, naar den først har prøvet Kritiken og Publikums Ringeagt og ender som Kræmmerhuse i Urteboden. Reenberg har vistnok i denne Oversættelse set sit Hovedværk, hvad den i alt Fald i kvantitativ Henseende ogsaa er. Men i digterisk Værd staar den tilbage for det meste af, hvad han ellers har skrevet, og hvad Valget af Original angaar, vilde han have indlagt sig større Fortjeneste, hvis han ogsaa i dette Tilfælde havde holdt sig til franske Mønstre og forsøgt at overføre Lafontaines Fabler paa Dansk. Reenberg var perfectibel, og der kunde da mulig have forplantet sig til ham noget af den fine og friske Natursans, som udgjør den inderste Poesi hos Lafontaine, men hvis Savn gjør Reenbergs Fabler som saa meget andet af Samtidens Digtning tørre og prosaiske.

Phædrus, der betegnes som Augusts frigivne Slave, oversatte i den første Kejsertid en Del æsopiske Fabler paa latinske Vers og tilføjede nye af mythologisk, allegorisk og anekdotisk Indhold, som kun uegentlig kunne kaldes Fabler. Allerede Qvintilian anbefalede denne Samling til pædagogisk Benyttelse, og Middelalderen igjennem, men især efter Luthers Anprisning af Fablers Nytte, var den en af de almindeligste Skolebøger, der paa engang tjente til Indøvelse af latinsk Versification og af gode Morallærdomme. I vore Skoler foreskrev dog Frederik IIIs Uniformitetstabel af 1656 (Reenbergs Fød-

selsaar) Læsningen af Æsops Fabler i Joachim Camerarius's latinske Prosaoversættelse[1]); men derfor kan Phædrus godt have været Reenberg bekjendt allerede fra Skolen, og det er forstaaeligt nok, at hans Valg just er falden paa denne.

Reenberg har sikkert oversat efter den Tids Standard-Udgave, P. Burmanns, Amsterdam og Haag 1698 og 1718, efter hvilken sidste han i et Anhang tilføjer de 5 første af de saa kaldte „Fables nouvelles", som vare fundne i senere middelalderlige Prosasamlinger[2]), men i hvilke man mente at kunne spore saa tydelige Rester af Phædrus's jambiske Trimetre, at den poetiske Form lod sig restituere. Reenberg gjør intet Forsøg paa at efterligne den latinske Versification, men holder sig til sine simple firefodede Jamber, som dog i Fablerne ofte behandles uregelmæssigere end i hans øvrige Digte, med skiftende ufuldstændige og overfuldstændige Vers, endog i samme Fabel afvexlende med firefodede Trochæer. Som oftest betegner dog det skiftende Versemaal Indtrædelsen af et nyt Afsnit, enten Fabelen selv efter Indledningen eller Moralen efter Fabelen. Saaledes i I 6 „Frøerne og Solen", II 7 „Mulæslerne og Røverne", III 13 „Bierne og Humlerne", IV 7 „Slangen og Filen", V Prologen, V 4 „Manden og hans Æsel", V 9 „Oxen og Kalven". Enkelte Fabler som IV 16 „Styrmanden og Skibsfolkene", IV 24 „Simonidis Beskærmelse" ere endog affattede i sexliniet Strofe, som Reenberg ellers aldrig anvender, eller i helt

[1]) Fabellæ Æsopicæ qvædam notiores et in scholis usitatæ. a J. Camerario compositæ. Hafn. MDCXCIV.

[2]) Det var nogle af disse, navnlig de saakaldte „Romulus's Fabler", som Chr. Pedersen havde oversat paa Dansk 1556 efter Tyskeren Heinrich Steinhöwel.

ejendommelige Versemaal som „Krabben og hendes Datter“ [1]).

At Reenberg i sin Oversættelse har omskrevet og parafraseret Phædrus, udtaler han selv i sin Afslutning:

> Sandt nok, jeg ikke Spor i Spor
> Dig haver fulgt; det ikke
> Kom mig tilpas, da slige Kaar
> Sig bedst for Skolen skikke [2]).

Men han følger dog temmelig nøje den latinske Text; fra Lafontaine, som har behandlet de fleste af de samme Fabler, spores ingen Indflydelse [3]). Hentydninger til danske Forhold ere kun sjelden indlagte:

> II, 11. Sprekke Tydsk og Eder flette,
> Knebelbarter op at sætte
> Vinder ikke Skaane Land,

III 13 Indledningen til Jydske Lov, IV 12 Omtale af Hans Skonnings Dyredigte. Omskrivningerne og Udvidelserne, som forresten vare almindelige i Tidens Oversættelser, tjene dels til at lette Omsættelsen i danske Vers, dels ere de en Følge af Reenbergs naturlige Brede og Snakkesalighed. Han var ganske ude af Stand til at efterligne den epigrammatiske Korthed, som er Phædrus's største Fortrin, om den end undertiden kan udarte til Utydelighed. Fortællingen svulmer op, f. Ex. i III 22 om Bjerget, som føder en Mus; men især ændres og parafraseres Prologerne og Epilogerne til de forskjellige Bøger, endog med helt selvstændige Tilføjelser som Tiltalen til Oberst

[1]) II Bd., S. 430.

[2]) II Bd. 413.

[3]) Undtagen mærkelig nok i een eneste Fabel, II 4 „Ørnen, Katten og Vildbassen“, hvor der om Vildgrisene bruges den sjeldne franske Glose „marcassin“, som forekommer i samme Fabel hos Lafontaine III 6 „la gent marcassine“.

Lange i Epilogen til II og efter Prologen til III Bog. Ogsaa Fablernes Begyndelses- og Slutningsmoral omflyttes og udtværes med stor Frihed. Saaledes er foran I 24, „Tudsen og Oxen", en enkelt Linie hos Phædrus:

Inops, potentem dum vult imitari, perit,

bleven til et helt lille Læredigt om Samtidens honette Ambition [1]).

Men trods sine Udvidelser og sin frie, ofte langtrukne Behandling var Reenberg ikke Sprogkunstner nok til let og utvungen at kunne gjengive en fremmed Tankegang. Hele Fabler som III 4 „Abens Hoved", IV 4 „Skifte mellem tre Søstre", vilde være rent uforstaaelige, naar man ikke havde Originalen ved Siden. Han er egentlig kun sig selv, hvor han ganske frit kan give sig hen i sin egen Tankegang, og Fablerne staa langt tilbage for hans originale Vers i Sprogets Behændighed og Renhed. Alderens Svækkelse gjør sig maaske ogsaa nok noget gjældende i den hyppige Brug af tvungne Ordstillinger, anakoluthiske Vendinger, uregelmæssige Participialconstructioner o. s. v. som en Nødhjælp, der ofte gjør Stilen knudret og Meningen uklar:

III, 4. Men ey saa vist, at Reglen er
Jo under Feil-Exempel.

III, 7. Herr Ulv (forsøgt hvad Hungers Tvang
I Snee og Slud betyder,
Og ey saa godt, som Brød og Mang
At slikke Folken's Gryder,)
Af Glæde sprang ....

IV, 11. Soldaten, medens fattig, stod
Som Muur ....

[1]) Som for Resten er en Omskrivning af en til samme Fabel knyttet prosaisk Replik i Oversættelsen af Vanbrughs Æsop, IV Act, hvor Reenberg har versificeret Fabelen i noget forskjellig Form, Poet. Skr. II, S. 433, sml. Rostgds. Saml. 239, 4to (upagineret).

IV, 14. Naar Lykkens Drift mod Ønske gaaer,
Det Sindet strax forrykker,
Som andet Glas og Potteskaar
Mod Gulvet slaaes i Stykker.

V, 4. Den Frugt, Forvovenhed os bringer,
Skjøndt for den Onde findes sød,
Dog ganske faa det vel gelinger,
Og Enden er de fleestes Død.

Hans Levnetsbeskriver roser ham for en særlig sproglig Omhyggelighed, ifølge hvilken han skulde have gjort sin Stil kort, hurtig og flydende ved bevidst Udeladelse af alle Forbindelsesord og Overgange, som syntes overflødige. Men allerede Rahbek gjør opmærksom paa, at Reenberg som de fleste af hans samtidige er overmaade vidtløftig og snaksom i sin Fremstilling trods den tilsyneladende sproglige Korthed, som vistnok ikke er tilsigtet, men snarere en Følge af, at han uden synderlig Kritik greb sit Udtryk, som det bød sig og nogenlunde passede i Rhytmen, selv om Meningen led derunder. Samme Sorgløshed, der stemmer godt med den Lethed, hvormed han strøede Vers om sig uden at lægge videre Vægt paa dem eller bryde sig om at bevare dem, røber sig i Ordvalget. Han klager selv over sin jydske Dialekt, som mange Steder kommer frem[1]); han benytter en Mængde gamle, selv paa han egen Tid vanskelig forstaaelige, til Dels vel endog selvlavede Former, og ikke mindre hyppigt tager han sin Tilflugt til fremmede, tyske, franske og især latinske Ord:

[1]) Jeg haabes, Bd. I, S. 44, sml. Hans Navn maa blomstres, I, 23, Jeg haanes ved (skammer mig), I, 136, Skyvle (skjule), I, 116, 423. Høre derhen ogsaa de ejendommelige, stadig tilbagevendende Passivformer paa -st? I, 120: Naar hørtest blandt de vilde Dyr; 142: Mit Ney jeg haantest ved; 146: syntest have været; 151: Midt paa Bordet gjortest Vey; 186: bragtest Bud; endog II, 319: Naar Godset siden svandtest hen.

I, 7. En blunt Perrykke
Paa et Dogger-Hoved sat.
III, 17. Hver Træe og, efter sin Gemæs,
En Skytse-Guddom finder.
IV, 1. Omsider kom en gau Krabat,
En gjennemtrappet Broder.
IV, 6. Om Du vil laste
Mit Skrift for dessen ringe Dragt ....

Vor Tid, som lægger mere Vægt paa en characteristisk end paa en correct og værdig Stil, vil maaske ikke gaa strengt i Rette med Reenberg for mange af disse Friheder, og man kan vel ogsaa være enig med Rahbek i, at ikke blot provinsielle, men ogsaa fremmede Ord kunne være paa deres Plads i spøgende Digtning og medføre Ideassociationer, som vilde gaa tabt ved Oversættelse[1]). Ofte maa man ogsaa anerkjende en vis Lethed og Behændighed i Reenbergs dristige Tumlen med Ordene:

Bd. I, 270. Nu, Barnet født, hun Manden spør
Om Navnet.
Fab. III, 19. Æsopus, eene Svend og Pige,
(Sin Herres rette Maitre Jacq',
Og, med et bagvendt Ord at sige,
I Huset eene Totum fac) ....

Men i de fleste Tilfælde ere disse Uregelmæssigheder dog ingenlunde fremkomne ved Valg eller Eftertanke, men ligefrem af Rimnød og for Nemheds Skyld[2]). Dette bestyrkes ofte derved, at disse tvungne og uklare Vendinger næsten kun forekomme i Fablerne og Digtene fra Reenbergs ældre Dage, medens han i sin Ungdom, da han kun skrev Vers for sin Fornøjelse og ikke lagde an paa

[1]) Bidrag til den danske Digtekunsts Hist. IV, 21 ff., med de der anførte Exempler paa halv latinske Vers.

[2]) Ligesaa vistnok falske Betoninger: Qvarteer I, 38, Character 156, begge med Tone paa næstsidste Stavelse.

at være Digter, bevæger sig i Sproget med en for den Tid ganske enestaaende Frihed og Naturlighed. Sproglig Renhed kan man derimod ikke just rose ham for; den tilstræbte Datiden egentlig kun i højere, især religiøs Stil, som Kingo i sine Psalmer, medens den ikke vilde have været paa sin Plads, naar Verset skulde nærme sig til daglig Tale.

I Aarhundredets sidste Halvdel beskjæftigede man sig flittig med Fabeldigtning, men mest i Oversættelser og Efterligninger af Gellert. Holbergs Fabler 1751 ere som bekjendt selvdigtede, men Aaret i Forvejen gav Suhm en Prosaoversættelse af Phædrus's Fabler sammen med Pythagoras's Gyldne Vers (som Reenberg ogsaa havde gjengivet i danske Rim), og siden oversattes Phædrus oftere, mest til Skolebrug og derfor i Prosa. Saaledes 1785 af N. F. S. Grundtvigs Fader, Præsten Joh. Grundtvig, og s. A. af J. H. Lehnert, 1797 af en anonym (Rathke?). 1826 fremkom en ny Oversættelse i Originalens senariske Vers af Mentz Rynning Thaarup, Søn af Statistikeren Fr. Thaarup.

IV.

Sin Hovedbetydning har Reenberg dog paa et andet af Læredigtningens Omraader, i den litterære Satire. Her er det, at han i Boileaus Fodspor hos os indfører Tidens nye aandelige Erhvervelse, den æsthetiske Kritik, og hvor uselvstændig han end er, tør vi dog betegne ham som aandsbeslægtet af Boileau, nemlig for saa vidt som begge vare Børn af samme Tidsaand. Allerede under Reenbergs Lejlighedsdigtning har der været Anledning til at paapege hans „herskende Evne“: den sunde, rolige, lidt nøgterne Forstandighed, der er betegnende

for hele Tidens Overgang mod Oplysningens Livssyn, saa vel som den jævne, naturlige Danskhed, der udmærker hans Stil og Form. Men netop samme Egenskaber, den borgerlige praktiske Fornuft og det nationale Præg, betinge baade Boileaus overlegne Syn og hans digteriske Begrændsning. Det er disse Egenskabers Overensstemmelse med hele Tidsaanden, der gjør ham til Lovgiver paa det franske Parnas, og det er dem, der rette hans Satire mod den fremmede, unationale Flitter, den spanske Pathos og den italienske Affectation, der dækkede over Digtningens Plathed i Frankrig, ganske som den Hoffmanswaldau-Lohensteinske Svulst søgte at skjule den i Danmark og æggede Reenbergs Spot. En anden Sag er det, at den større Personlighed, de større Forhold og den rigere Culturudvikling gjør Boileaus Blik saa meget videre og hans Rolle saa uendelig betydeligere, medens den franske Aands logiske Klarhed og Formsans skærper og hvæsser hans Satire til det prægnanteste sproglige Udtryk, hvor Reenbergs ofte sløves i lidt vrøvlet dansk Gemytlighed.

En Følge af de ensartede Tidsforhold var det ogsaa, at Reenberg som Boileau begyndte negativt og benyttede Satirens Kost til at feje ud i Digtningens Augiasstald. Den derved fremkaldte Uvillie og Polemik nødte saa begge til at føre Beviset for deres litterære Dommerkald ved hver efter sin Evne at opstille Reglerne for Poesien. Til Boileaus første Digterperiode, 60erne i det 17de Aarhundrede, høre hans fleste litterære Satirer, og omtrent 30 Aar efter, vistnok 1696, skrev Reenberg sin „Forsamling paa Parnas“. Indtil da forelaa der fra hans Haand kun mindre betydende Lejlighedsdigte uden synderlige Spor af fransk Paavirkning, medens denne hans

første egentlige Satire strax viser sig som en Localisering af Boileaus bekjendte Satire II „à M. de Molière, sur la difficulté de trouver la rime et de la faire accorder avec la raison". Som Boileau her anraaber Molière, saaledes besværger Reenberg sin Mester, Bording, om at lære ham Rimets Kunst:

Rare et fameux esprit, dont la fertile veine
Ignore en écrivant le travail et la peine,
. . . . . .
Enseigne-moi, Molière, où tu trouves la rime.
On diroit, quand tu veux, qu'elle te vient chercher.
. . . . . .
A peine as-tu parlé, qu'elle même s'y place.

Siig, gode Bording, siig mig dog,
Hvo lærte dig at skrive?
. . . . . .
Naar jeg dig seer saa mesterlig
Din Digt at sammenbinde,
Jeg slutte skal, at Riimet dig
Vil ret med Forsæt finde.
. . . . . .
Du digter ey saa fage,
Jo dig et Ord tilrede staaer
Og tage vil sin Mage.

Omvendt gaar det Digteren selv, naar han vil efterligne sit Mønster:

v. 14. En vain, pour la [rime] trouver, je travaille et je sue,
Souvent j'ai beau rêver du matin jusqu'au soir:
Quand je veux dire *blanc*, la quinteuse dit *noir*.
. . . . . .
Si je pense exprimer un auteur sans défaut,
La raison dit Virgile et la rime Quinaut.

Her glipper det naturligvis for Reenberg at eftergjøre den svidende Satire i disse lige saa knappe som træffende Vers:

II, 106. Jeg tager flux til Spansk Tobak
Og tømmer ud min Dose,
Ja sætter femten Gange Klak,
Dog hitter ey en Glose.

. . . . . .
Indsætter jeg det Ord: *Poet*,
Og jeg derpaa skal rime,
Jeg strax maa slutte med *Privet*
Og ende med en *Lime* (Kost).

Træt af de forgjæves Forsøg kaster Digteren Pennen og sværger, aldrig at rime mere, men Øjeblikket efter glemmer han sin Ed. Boileau ønsker nu blot, at han kunde overvinde sig til at fylde sine Vers med de tomme og trivielle Fraser, som Tidens Rimere ere saa stærke i, og giver en fortræffelig Prøvesamling af disse. Ogsaa her opgiver Reenberg imidlertid af gode Grunde at følge ham, og tager først Traaden op et Stykke længere henne:

v. 77. Bienheureux Scudéri, dont la fertile plume
Peut tous les mois sans peine enfanter un volume!
Tes écrits, il est vrai, sans art et languissans
Semblent être formés en dépit du bon sens,
Mais ils trouvent toujours, quoi qu'on en puisse dire,
Un marchand pour les vendre, et des sots pour les lire.

II, 107. O Dorus[1]), du lyksalige!
Hvor kunde du vel riime!
Vel tusind Vers du skaffede
Til Trykken i een Time.
Vel er det sandt, din frugtbar Pen
Var uden Sands og Hierne;
Blandt Gekke var dog altid den
Som dig betalte gierne.

Derefter slutter Boileaus Satire med en kort Betragtning over Forskjellen mellem Digteren og Rimeren. Men Reenberg, som ikke har faaet Korthedens Naadegave, er endnu kun midt i sin Indledning, og udspinder disse Betragtninger videre paa egen Haand med Angreb paa Lejlighedspoeternes trivielle Emner og tvungne Sprog,

[1]) Den afskedigede Præst Klaus Bang, † 1683, fabrikerede under dette Navn slette Lejlighedsvers.

deres Forkortninger og Ordomsætninger, af og til med en Mindelse fra Boileau:

II. 110. Vil Slutningen sig passe net,
Om Resten da er grimet,
Det skader ey, det er ey ret,
Naar Verset kun er riimet.

Boileau:

83. Et quand la rime enfin se trouve au bout des vers,
Qu'importe que le reste y soit mis de travers?

Nu først er Reenberg naaet til sit egentlige Thema, idet han som Bevis for og Exempel paa, hvor vanskeligt det er at klæde Tanken i en let og fri poetisk Form, giver en Kritik af de vigtigste nyere danske Digtere. Denne har intet enkelt Forbillede hos Boileau, men er indklædt i den gammeldags Ramme af en Drøm, hvor Bording viser sig for Reenberg og fortæller ham, hvorledes Phoebus Apollo og Pallas efter Arrebos Død holdt Ret paa Helikon eller Parnas for at afgjøre, hvem der skulde indtage den ledige Plads. Fortællingen gaar imidlertid umærkeligt over i Handling, hvor Reenberg selv sammen med Bording er til Stede ved Digtermønstringen og beretter i eget Navn, hvad der er sket. Den første, der træder frem, er Arrebos uheldige Fortsætter, Præsten Klaus Trundhjemb, som imidlertid afvises. Ikke bedre gaar det den før nævnte Klaus Bang og Mads Rostock med hans utrykte Digt om Ribe By:

Ney, svarte Phoebus, skulde man
Saaledes Krandser give,
Hvert Laubærtræ paa dette Land
Pilskallet maatte blive.

Heller ikke den meget ansete og endnu levende norske Digterinde Dorothea Engelbretsdatter († 1716) finder Naade for Gudens Øjne; han indrømmer vel, at hun har

Evner, men laster hendes „selvgjorte danske Gloser“ og vil i det hele ikke vide af, at Kvindekjønnet giver sig af med Digtning:

At skrive Vers, at ride Hest,
I Krigen modig være,
Det stedse sømmer Manden bedst,
Er Kvinder ingen Ære.

Lige saa lidt vil han tilkjende Kvinderne kritisk Evne; han henviser Lejlighedspoeter som Klaus Bang til et Publikum af Idioter og Fruentimmer:

Jeg ydermere veed det Sted,
De kunde dig berømme,
Jeg meen' hos Fruentimmeret,
Men Spørsmaal: Kand de dømme?

Endnu haanligere afvises Skandskriveren Jacob Vorm, skjøndt alle satiriske Digtere tage hans Parti og hævde, at Lasterne ville trives og Dyden gaa til Grunde, hvis man skal straffes saa haardt som Vorm, fordi man skriver Sandhed. Men efter Gjennemlæsningen af hans Vers (der unægtelig lade lige meget tilbage at ønske fra Skjønhedens og fra Sandhedens Synspunkt), lyder Dommen:

Han har foruden Naade
Fortient at miste Liv og alt
I Sted for Laurbær-Blade.

Den sidste Concurrent er Sognepræsten til Ormslev og Koldt, Hr. Mads Trane, hvis versificerede „Christelige Pilegrim“ findes at mangle „den Geist og Andagt“, som maa til i et Opbyggelsesskrift, og efter Luxdorphs Uddrag i Noterne virkelig synes at have været et tarveligt Arbejde. Reenberg siger om ham:

Og er ey Gek i Verden til,
Som en Poet vil være,
Han jo en større finde vil,
Som skal hans Foster bære.

ligesom Boileau om Scudérys Værker:

> Mais ils trouvent pourtant, quoi qu'on en puisse dire,
> Un marchand pour les vendre, et des sots pour les lire.

En stor Del af Samtidens bekjendte Poeter vil Reenberg trods Bordings Opfordring ikke omtale, fordi han mener at

> hvis jeg skrev udtydelig(?)
> Alt det, du mig befaler,
> Ald Verden skulde kalde mig
> En Skumler og Bagtaler.
> Det farligt er, man tidt har lært,
> At røre ved Poeter ....
> Ja, raadde de, jeg blev ombragt,
> Og ilde kom af Dage;
> Min Krop blev vist paa Steile lagt,
> Mit Hoved sat paa Stage.

Enden bliver da, at Kingo tilkjendes Sæde næst hos Ovidius, men dog paa Betingelse af, at han skal sigte sine Rim noget nøjere. Derefter vaagner Digteren og spørger sig selv:

> Om jeg vel turde være
> Min Drøm bekiendt for Ting og Ret,
> Og skænde manges Ære.

Det er intet Under, at Reenberg kunde nære Betænkelighed ved Offentliggjørelsen af sit Digt, thi det var virkelig noget helt ene staaende i dansk Litteratur. En litterær Kritik fandtes endnu ikke; de faa litteraturhistoriske Arbejder, som vare fremkomne i det 17de Aarhundrede, fra Lyschanders „Scriptores danici" til P. Syvs „Danske Boglade" og O. Borchs „Dissertationes de poetis", ikke at tale om Daniel Paullis Litteraturtidende „Mercurius librarius", indskrænkede sig til Navne- og Titelfortegnelser med en enkelt indskudt Bemærkning eller et kort Referat. Udtalelser eller Domme om et Digterværk

kjendtes kun i Form af Udgivernes Fortaler og de smigrende Æredigte paa Latin og Dansk, som maatte ledsage ethvert betydeligere Værk, samt i Vennebreve, hvor man stod Ansigt til Ansigt med Forfatteren og ofte udtalte sig paa hans egen Opfordring. Skribenterne vare kun vante til at høre Behageligheder paa Tryk; den eneste Art af Digtning, der var fuglefri, var Lejlighedspoesien. Da Renaissancesmagen trængte ind med sin Fordring paa højere Opgaver for Digtekunsten og en mere anset Stilling for Digteren, maatte den ganske naturligt vende sig mod det platte, krybende og betlende Lejlighedsrimeri. Hos os som i Tyskland og Frankrig rettede de samme Digtere, der selv skrev Lejlighedsvers i Skokketal, hele det 17de Aarhundrede igjennem deres Satire mod mindre begavede Kaldsfæller, der digtede for Betaling og i den gamle „lavere" Stil[1]). Selv da den 2den schlesiske Skole havde stemt Fordringerne til Digtningen ned og bragt de gammeldags nationale Vers til Ære igen, vedblev denne Polemik hos L. Thura, Sorterup og Reenberg, ligesom siden Holberg og Fr. Horn gjenoptog dette uudtømmelige Emne for Satiren. Men det var ogsaa den eneste litterære Kritik, man kjendte, og den var hidtil altid holdt ganske i Almindelighed, uden at nævne Navne. Det er netop et af de mest betegnende Træk for Tidens smaaborgerlig pedantiske Aand, at den trækker sig ind som Sneglen i sin Skal og intet frygter mere end at drages frem for Offentligheden. Satiren var Gjenstand for sygelig Mistænksomhed og gav overalt Anledning til personlige Udtydninger; Satirikerne ere ængstelig optagne af at værge sig mod denne Misforstaaelse,

[1]) Paludan, Renaissancebevægelsen 484 ff.

lige fra Søren Tvilling og Lauremberg til Sehested og Helt; endnu 1717 advarer den store Mæcen Rostgaard frem for alt Poeterne mod, hvad der kan være „satyricum aut quoquo modo scopticum eller i nogen Maade kunde udtydes til noget Menneskes, endog det allerringestes, Beskæmmelse". Det er jo bekjendt nok, hvorledes han og Gram paa denne Maade misforstod Peder Paars, og hvorledes baade Holberg og Fr. Horn idelig maa belære deres Samtid om Forskjellen mellem den ægte Satire og ondskabsfulde Angreb paa Privatlivet. Digtningen betragtedes dengang i alt Fald ikke efter sin Form som offentlig Ejendom, hvilken det stod enhver frit at udtale sig om. Naar den var from eller nyttig, havde den løst sin Opgave: derefter bedømtes den, ikke efter, hvordan den var skreven. Og stilede den ikke saa højt, saa var den blot en Privatsyssel, en Morskab i ledige Timer, som ikke kom andre ved. Æsthetisk Kritik blev derfor betragtet som personligt Angreb, og ligesom de lærde Stridigheder gjerne udartede til privat Skænderi, saaledes opfattedes litterær Satire som Skandskrift, der ikke fortjente bedre end Arbejde i Bremerholms Jern. Paa Tryk forlød kun Ros og Æredigte; Dadelen sneg sig haandskreven om i Krogene og blev saa meget mere ondartet, især da Tiden jo var plump i Aand og Sprog, og Angrebene unægtelig lige saa ofte fremgik af personlige som af litterære Grunde.

Under disse Omstændigheder var det en fast uovervindelig Vanskelighed, at Kritikken efter Boileaus Mønster begyndte i poetisk Form, der maa lægge mere Vægt paa det skarpe og rammende Udtryk end paa den nøjagtige Motivering, et saa uforberedt Publikum som vort trængte til. Ikke mindre bidrog det til Misforstaaelse, at der efter

al den personlige Ros, som havde forvirret Begreberne om godt og slet i Litteraturen, naturligt maatte følge personlig Dadel, der ikke nøjedes med abstract og i Almindelighed at advare mod Digtningens Fejl, men lagde Fingeren paa Bylden og pegede paa bestemte Exempler. Man forstaar den Alarm, der maatte blive i Poeternes Lejr, da Reenberg første Gang trak baade levende og afdøde Forfattere frem med Navns Nævnelse og revsede dem for Brud, ikke paa Guds og Kongens, men paa Æsthetikens Love, hvis Gyldighed ingen endnu forstod og anerkjendte. Naturligvis kunde den litterære Satire give Anledning til Misbrug, og Boileau havde i saa Henseende ingenlunde nogen ganske ren Samvittighed; han var ikke fri for at lade sig lede af personlige Hensyn og sætte sine Uvenner i Helvede ligesom Dante. Han valgte ofte sine Exempler paa slette Skribenter blandt de Forfattere, der havde tilladt sig at tale eller skrive mod ham selv, og naar han saa forsonede sig med dem, slettede han deres Navne ud og satte andre i Stedet. Saaledes gik det med den foran nævnte Boursault, med Colletet og mange flere. Men i Theorien har han jo ganske Ret, naar han søger at klare Forskjellen mellem Angreb paa Mennesket og paa Digteren:

Sat. IX, 203 ff. „Il a tort", dira l'un, „pourquo faut-il qu'il nomme?
Attaquer Chapelain! ah! c'est un si bon homme.
Balzac en fait l'éloge en cent endroits divers".
. . . . . .
Voilà ce que l'on dit. Et que dis-je autre chose?
En blâmant ses écrits, ai-je d'un stile affreux
Distillé sur sa vie un vénin dangereux?
Ma muse en l'attaquant, charitable et discrète,
Sait de l'homme d'honneur distinguer le poète.
Qu'on vante en lui la foi, l'honneur, la probité,
. . . . . .
On le veut; j'y souscris, et suis prêt de me taire.

Mais que pour un modèle on vante ses écrits,
. . . . . .
Ma bile alors s'échauffe, et je brûle d'écrire.

Reenberg, der aldrig vides at have nærmet sig Grændsen for Smædeskriveriet, maa vie Slutningen af „Forsamling paa Parnas" til at værge sig mod de samme Angreb:

II, 133. Een svare vil, at den, jeg her
Ey for Poet vil ære,
Han from, gudfrygtig, ærbar er,
Maa dog i Fred ey være.
Men hør? hvad kommer det herved?
Du hannem Titul giver
Af Fromhed, Dyd og Ærlighed;
Vel an! Jeg underskriver.
Men siger du: Han er Poet
Og høyt paa Bierget klyver,
Jeg skal standhaftig negte det,
Tør svære paa, du lyver.

Ogsaa en anden Bornerthedens Indvending maa han svare paa, naar den siger til Kritikeren: „Gjør det bedre selv!"

II, 134. Det skader ey, at du mig kand
Med bedre Føye sigte,
At jeg, som dadler anden Mand,
Selv veed dog ey at digte.
Det gives Magt; men dette jeg
Af Slibe-Steenen lærer,
Der giver Jernet Odd og Egg,
Og selv dog intet skiærer.

Det er det horatsianske

.... fungar vice cotis, acutum
Reddere quæ ferrum valet, exsors ipse secandi,

som ogsaa Boileau omskriver i Slutningen af Art poétique, hvor han betegner sig som

Plus enclin à blâmer, que savant à bien faire.

Reenberg kunde jo nok vide, at alle disse Forkla-

ringer intet vilde nytte, og han havde da heller ikke i Sinde at offentliggjøre sin Satire, men læste den kun for et Par gode Venner, indtil den ifølge Levnetsbeskrivelsen af en af hans Husfæller blev listet ud af hans Skuffe og i kort Tid spredt i Afskrifter over hele Landet. Det gik her som altid: man er ivrigst efter at læse det, man misbilliger og forarges over. Der stod „en hel Krigshær i Harnisk mod ham" under Anførsel af Forfatteren til den „Christelige Pilegrim", Hr. Mads Trane, som dog ikke vilde være ved, at han var vred paa egne Vegne, men lod, som om han især tog sig Reenbergs haarde Dom nær over den afdøde Jacob Vorm, hvis Enke han havde ægtet. Reenberg var ilde tilmode over det optrækkende Uvejr og søgte at afværge det ved i de følgende Aar at sende sit Digt til ansete Mænd som Generallieutenant Joh. Rantzau og Biskop Deichmann, der maatte antages at have den rette Forstaaelse af Satiren. Derimod vilde han ikke lade Rostgaard udgive det, hvad denne havde i Sinde.

Naar det i Levnetsbeskrivelsen hedder, at „den befrygtede Kriig fra Parnasso gik over, som en Torden-Skye, uden at briste", saa er det vel sandt, at „Forsamling paa Parnas" ikke fremkaldte nogen saadan Versekrig som den, der netop i de samme Aar udbrød i Anledning af Sorterups „Cacoethes carminificinum" 1701, en ganske lignende litterær Satire, og fortsattes 1709 med samme Forfatters „Poetiske Skandsekurv", der ogsaa i Formen af en Retsforhandling efterligner Reenberg. Sorterup var en langt mere stridssyg og mindre godmodig Character end Reenberg, og hans Fejde med Poeterne Frands Kyhn, Mads Viingaard, Rose o. a. viser tilstrækkeligt, at om end Poesien og Satiren var kommen ind paa nye

Baner, havde den derfor ingenlunde aflagt de gamle Fejl, Personligheden og Plumpheden.

Imidlertid var det ikke blot indirecte, at Reenbergs Digt gav Stødet til de første litterære Versfejder her hjemme. Blev hans „Forsamling paa Parnas" end ikke offentlig angrebet, saa foreligger der dog et haandskrevet Forsøg paa en Gjendrivelse, „Echo som Raab, Svar som Tiltale", efter Sorterups Noter til „Cacoethes" af Præsten Mads Bergenhammer i Maarslet, Nabo og formodentlig Ven af Mads Trane[1]). Digtet er for en stor Del anlagt som Parodi paa Reenbergs, i samme Versemaal og ret let rimet:

Vor danske Bording, siig mig dog,
Hvo er den Skumlefante,
Hvad er det for et modigt Spog
Og hvad for en Claus Gante,
Der henter dig op af din Grav,
Hans Skumleskiul at være,
Og gøre vil sig til deraf,
Han smitter andres Ære?
Naar jeg ham saa pasquillelig
Sin Digt seer sammenbinde,
For Fred, jeg slutter, at han Kriig
Vil ret med Forsæt finde.
Det ham saa flux fra Pennen gaaer:
Han digter ei saa fage
Før Skumle-Ord til Rede staaer:
Hver tage vil sin Mage.

Men ellers er Forfatteren ganske hildet i den bornerte Opfattelse, som Reenberg forgjæves har stræbt at imødegaa, at det at dadle en Mands Vers er det samme som at skænde hans Ære. De døde skal man lade i Fred og

[1]) Uddraget i Nyerup og Rahbeks Bidrag IV, 9 stemmer ikke ganske med de i Luxdorps Noter til Reenbergs Skr. II, 105 anførte Begyndelsesord. Afskrifter findes bl. a. i Thotts Saml. 1527 og 1528, 4to.

de levende ligesaa, naar de ikke have fornærmet en selv:

For Dorus først jeg fægte maa,
Hvad gaaer dig an de døde?
Dem godt man bør at tale paa
Og skiule deres Brøde.
Jeg troer nok, han aldrig dig
For nær gik her ilive;
Hvi maa han da i Himmerig
I Fred for dig ei blive!

Reenberg har i sine Vers vist sig som en god Poet, men en daarlig Christen:

Hvo har af disse Guds Børn dig
Vel dertil offenderet,
At dennem saa ubluelig
Du har exsibilered?

Han har endog dristet sig til at nægte „den Randers Mand", Præsten Joh. Olavius, † 1698, Navn af Poet, skjøndt

den store Borck om ham
Med største Ære melder,

nemlig i sin „Dissertatio de poetis". Det er jo næsten Ord til andet Boileaus:

Balzac en fait l'éloge en cent endroits divers!

For Resten giver Nyerup tilstrækkelige Prøver af dette Poem, der paaviser enkelte virkelige Fejl hos Reenberg, f. Ex. Dadelen af de „selvgjorte Gloser" i Dorthe Engelbretsdatters Digte, som beror paa manglende Forstaaelse af hendes norske Maal. Bergenhammer bebrejder sin Modstander, at han skriver anonymt, hvad der ellers er forklarligt nok, naar Digtet kun kjendtes i uautoriserede Afskrifter; at Bergenhammer i øvrigt meget vel vidste, hvem han havde for sig, fremgaar af de efter Tidens Skik branderagtigt forblommede Hentydninger:

Om du var end det største *Berg*, i Jylland er at finde....

og

Til Slutning end jeg raader dig: lad slige *Tøger* være!

Maaske ligger der ogsaa en nærgaaende Allusion til Reenbergs Brødre i Linien:

Naar Broder Jens og Broder Frantz i Bacchi Skole møde.

Endelig formaner han:

Den Gave, som du fik af Gud,
Brug vel og ikke ilde!

og minder Reenberg om hans haarde Dom over Skandskriveren Jacob Vorm; det vil ikke gaa Reenberg selv bedre:

Og det er det, som ogsaa dig
Din Slibesteen smukt lærer,
Der slider Jern, dermed dog sig
Tillige kun fortærer.

Hvor tung Tiden var i sin Opfattelse af Satire, se vi paa anden Maade i Sorterups Omtale af „Forsamling paa Parnas" i „Cacoethes carminificinum":

Regn og Slud fra Pindi *Bjerge*
Meer end Skarnet skyller fort;
Boileau sig ey kand verge,
Hand jo selv maa skumme bort(?)

med den tilføjede Note: „En Anonymus, som holdes for at være Tyge Reenberg, vil med Magt støde Bording ned af Parnasso, men glider selv med ...". Naar han kan tro, at Reenberg vil angribe sine højt skattede Mestre og Mønstre, Boileau og Bording, hvad maa andre saa ikke have faaet ud af Sorterups egne, vrøvlede og uklare Vers?

V.

Langt fra som Sorterup at indlade sig i Skænderi imødegik Reenberg paa en langt værdigere Maade Angreb og Misforstaaelser ved Affattelsen af sit Hovedværk, „Ars poetica“, 1701. At dette ikke blev nogen selvstændig Poetik, bør vi ikke lægge ham til Last. Han fulgte i Boileaus Spor ligesom det mere eller mindre var Tilfældet med Pope i England, med Canitz og Gottsched i Tyskland, med Triewald i Sverig, og ligesom Boileau selv havde fulgt Horats, hvis „Epistola ad Pisones“ Reenberg i øvrigt ogsaa helt igjennem benytter og frit sammenarbejder med Boileaus Art poétique. Det var den samme Aands- og Smagsstrømning, der gik hen over hele Europa; Reenberg er endda en af Boileaus allertidligste Disciple, og det er ganske oplysende at se, hvilke Modificationer den latinske og den franske Poetik undergaar ved at overføres paa dansk Grund. De store Hovedregler, Fordringen om Fornuft, Klarhed, Simpelhed og Naturlighed i Digtningen laaner Reenberg fra sine Forgængere, om det end ikke lykkes ham at udforme dem i saa typiske Vers, at man føler dem som de Cardinalpunkter, om hvilke det hele drejer sig. Horats's saa ofte misforstaaede „utile dulci“ træder allerede hos Boileau noget mere i Baggrunden:

> Qu'en savantes leçons votre Muse fertile
> Partout joigne au plaisant le solide et l'utile,

og udviskes saa temmelig hos Reenberg:

> Et Vers er giort til Lyst og Fryd
> Og viiser os at blive
> Til Mennesker, at elske Dyd ....[1]).

[1]) Horats v. 343, Boileau IV. v. 87, Reenberg II. S. 30.

I Ordningen af sit Læredigt følger han nærmest, men ikke ganske Boileau, der systematiserede Horats's lidt aforistiske litterære Causeri. Hos Reenberg, der savner Indledningen, træde Overgangene mindre klart frem og synes jævnlig lidt bratte; men han begynder dog ligesom Boileau med Bemærkninger om Poesien i Almindelighed, gaar derfra over til at behandle de enkelte Digtarter og slutter med Hylding af Kongen og Apologi for sin egen kritiske Virksomhed. I Begyndelsen af Digtet slutter han sig dog nærmest til Horats, idet han opstiller Orden og det rette Maal, Harmoni og Proportion, som den første Lov i Digtningen, ligesom i Naturen. Efter det bekjendte:

> Humano capiti cervicem pictor eqvinam
> Jungere si velit ....

sammenligner han et slet bygget Hus med et ilde sammenflikket Vers, der falder fra det høje ned i det platte. Men naar Digterne ville undgaa een Fejl, tage de sig oftest ikke i Agt for den modsatte: den, der vil være kort, bliver uklar, og den, der stræber efter Tydelighed, bliver langtrukken. Desværre gjælder dette her som oftere Reenberg selv, naar han skal omskrive det horatsianske

> v. 25. Brevis esse laboro,
> Obscurus fio.

eller Boileaus

> I, 65. J'évite d'être long, et je deviens obscur:
>
> II, 5. Hiin skriver kort, ey veed derhos
> Sig vel at tage vare,
> Man søge skal en Oedipus
> Hans Mening at forklare;
> En anden klart og tydelig,
> Men naar han os fortæller
> Hvert Ord, han er keedsommelig
> Og vores Andagt qvæler.

Lidt heldigere er han siden:

II, 30. Vær kort, dog klar og tydelig,
Ey Fylde-Kalk indflikke!

Den, der alligevel lader sig friste af Digtningens vanskelige Kunst, maa søge Vejledning hos Klassikerne, hvis Fortrin udførligt udvikles. Naar vi aldrig naa højere end til at blive deres Efterlignere, ligger Skylden til Dels i vor pedantiske Opdragelse, der fra smaa af vænner os til først og fremmest at se paa Skillingen. Det er det samme, som Horats bebrejder Romerne:

325. Romani pueri longis rationibus assem
Discunt in partes centum diducere ....
.... Si de quincunce remota est
Uncia, quid superat?

II, 17. Naar fem pro cento gives skal,
Hvad renter mig en Daler?
I den Trafik vort Liv bestaaer.

Man maa skrive for Ærens Skyld, ikke rose Folk for Penge, om det end er en ærlig Sag at tjene sit Brød ved sin Pen, som det ogsaa hedder hos Boileau:

IV, 125. Travaillez pour la gloire, et qu'un sordide gain
Ne soit jamais l'objet d'un illustre écrivain.
Je sais qu'un noble esprit peut, sans honte et sans crime,
Tirer de son travail un tribut légitime.

Digteren bør først og fremmest

II, 19. følge sit Talent
Og den Naturens Gave,
Han finder sig at være sendt;

de forskjellige Digtarter kræve forskjellig Evne, som vi se hos Klassikerne og hos vore egne Poeter:

II, 20. En Arebo med fyndig Ord
Kand Skabelsen udføre,
Og Kingo, med sit Siunge-Chor,
Sin Harpe veed at røre.

Regelen er atter hentet fra Horats:

38. Sumite materiam vestris, qui scribitis, æqvam
Viribus ....

og Boileau:

I, 12. Consultez longtemps votre esprit et vos forces,

og Exemplerne tillempede:

I, 17. Malherbe d'un héros peut vanter les exploits,
Racan chanter Philis, les bergers et les bois.

Men i Opfattelsen af Inspirationens Betydning for Digtningen er der dog en characteristisk Forskjel mellem Reenberg og hans Forbilleder. Boileau sætter det bekjendte

385. Tu nihil invita dices faciesve Minerva,

i Spidsen for hele sin Poetik: Ingen bliver Digter,

I, 3. S'il ne sent point du Ciel l'influence secrète,
Si son astre en naissant ne l'a formé poète.

Reenberg miskjender heller ikke den digteriske Indgivelses Betydning:

II, 94. En anden slæber som en Hest,
Sig martrer med at skrive,
Men fattes det, Naturen meest
Til hannem skulde give:
Det er den Geist og Fantasie,
Som er den rette Moder
Til Vers og Riim ....

Men han priser den dog i temmelig beskedne og prosaiske Ordelag:

Og viid, du intet artigt gjør,
Før Geisten er dig reede,

hvorpaa han skynder sig at knæsætte forrige Aarhundredes pedantiske Syn paa Poesien:

Dog er os Geisten ikke nok ....
Ney, Verset kræver Fliid og Konst,
Om det skal artigt blive.

og

II, 94. Naturen, Læsning, Øvelse
Skal os Poeten mage;
Men fattes eet af disse Tre,
Troe mig, du staaer tilbage.

Med desto bedre Samvittighed kan han følge Boileau i Fremhævelsen af Fornuften:

II, 22. Hun Mester er, og Riimet bør
At følge som en Slave.

I, 28. Que toujours le Bon-sens s'accorde avec la rime.
. . . . . .
La rime est une esclave, et ne doit qu'obeïr.

Ej heller savner han sine Mestres Autoritet for Flidens Betydning:

292. carmen reprehendite, quod non
Multa dies et multa litura coercuit, atque
Præsectum decies non castigavit ad unguem.

I, 173. Polissez-le sans cesse, et le repolissez,
Ajoutez quelquefois, et souvent effacez.

II, 24. Naar du dit Skrift polerer glat
Og ofte gjennemhegler,

stryger og retter og gjerne lytter til Kritik, saa vil Du undgaa,

II, 22. At det paa Bockenhoffers Bord
Skal Møl og Orme føde,
Og siden solgt for ringe Værd,
Til Kræmmerhuus omstøbes,
Om Peber, Safran, Ingefær
Og andre Varer svøbes.

Derefter følger et lille metrisk Afsnit, der advarer mod enslydende Stavelser, Hiater og falsk Rhytme:

II, 24. Poetens Sjæl Accenten er,
Der Liv til Verset giver,

omtrent efter Boileau:

I, 104. Ayez pour la cadence une oreille sevère,

medens Reglerne for Ordvalget nærmest ere hentede fra Horats: man skal ikke frygte for i Nødsfald at danne eller fra et fremmed Sprog laane en Glose,

II, 25. Der ey saa just fra Konning Dan
Af Borgerskab kand rose.

Sprogkunsten skifter som Naturen,

60. Ut silvæ foliis pronos mutantur in annos.

Det gamle Tvivlsspørgsmaal om Tilladeligheden af at benytte den hedensk-klassiske Mythologi[1]) beskæftiger baade Reenberg og Boileau. Begge ere enige om det mythologiske Apparats og Personificationens Nødvendighed for den episke Digtning:

III, 165. Chaque vertu devient une Divinité,
Minerve est la Prudence, et Vénus la Beauté,
. . . . . .
Un orage terrible aux yeux des matelots,
C'est Neptune en courroux, qui gourmande les flots ....

II, 35. At Dyden og med større Pragt
Sin Majestæt kand bære,
Hun laaner sig en Guddoms Dragt ....
Ved Godhed tegnes Jupiter,
Mercurius forstandig,
Minerva klog, Apollo lærd,
. . . . . .
Blæs Vinden op og stormer hart,
Det Æolus skal giøre ....

III, 177. Qu'Enée et ses vaisseaux, par le vent écartés,
Soient aux bords Africains d'un orage emportés,
Ce n'est qu'une avanture ordinaire et commune.
. . . . . .
Que Neptune en courroux s'élevant sur la mer
D'un mot calme les flots, mette la paix dans l'air,
. . . . . .
C'est là ce qui saisit, frappe, surprend, attache.
Sans tous ces ornemens le vers tombe en langueur,
La Poësie est morte ou rampe sans vigueur.

[1]) Paludan, Renaissancebevægelsen i Danm. Litt. 470 ff.

II, 33. Ulyssis viderværtig Fart,
Folk, Skib og Gods til Grunde,
Er noget, som er ikke rart,
Men høres mangelunde;
Men at Neptunus bister er,
. . . . . .
Forfølger Manden her og der ....
Er det, som viiser sin Poet
Og Sindet kand betage.

Reenberg kjender nok de religiøse Betænkeligheder overfor Mythologiens Brug[1]),

II, 27. Men jeg er ikke saa bigot,
Jeg skulde mig indbilde,
Min Daab dermed at gjøre Spot,
Min Christendom at spilde ....
Jeg som Poet beskrive kand
Charonis Færge-Skøite,
Neptuni Fork, en lodden Pan,
At leege paa sin Fløyte.

Derimod siger Sorterup endnu 1716 i Indledningen til „Nye Heltesange“:

hvad haver jeg at giøre
Med saadan Hedenske, forvorped Dievelskab?
Til Herren Zebaoth mit Offer vil jeg føre.

I Frankrig ere disse Betænkeligheder aabenbart allerede et overvundet Standpunkt, der kort afvises:

III, 222. D'ôter à Pan sa flûte, aux Parques leurs ciseaux,
D'empêcher que Caron dans sa fatale barque
Ainsi que le berger ne passe le monarque,
C'est d'un scrupule vain s'alarmer sottement.

Kun i gudelig Digtning hører den mythologiske Stil ikke hjemme, og Boileau vil heller ikke have den erstattet med den christelige Engle- og Djævlemythologi, aabenbart

[1]) Hele Stykket citeres i Rahbek og Nyerups Bidrag til den danske Digtekunsts Hist. IV, 32.

mindre fordi Christendommens Værdighed ikke taaler poetisk Benyttelse, end fordi han tvivler om dens digteriske Brugbarhed. Reenberg er betydelig frommere:

II, 28. Men er min Sang om Gud og Mand,
Bort Jupiter og Venus!
Guds Ark og Dagon ikke kand
I eet Capel forenes,

og derfor bør:

disse Hunde drives ud
Af Helligdommens Tempel.

Som Horats advarer mod Plumphed i Satyrspillet og Boileau især i Satiren med Henvisning til Regnier, hvis Stil

II, 177. se sentait des lieux, que fréquentait l'auteur;
. . . . . .
Du moindre sens impur la liberté outrage,

saaledes vil Reenberg ikke vide af „tølperske Ord",

II, 28—29. som lugter af en Kippe ....
En Drossel kiendes paa sin Sang,
Og Fisken af sin Hale,
En Klokke ved sin Lyd og Klang
En Mand af Ord og Tale.

Stilen bør være let og afvexlende:

I, 69. Voulez vous du Public mériter les amours,
Sans cesse en écrivant variez vos discours.

II, 29. Vilt du, at Folk skal høre dig ....
See til, du ey keedsommelig
Ved een Materie bliver.

Men endnu mere maa man vogte sig for den modsatte Fejl, Horats's „ampullæ et sesquipedalia verba", den gængse Svulst og Affectation:

I, 39. Ils croiroient s'abaisser dans leurs vers monstrueux,
S'ils pensoient ce qu'un autre a pu penser comme eux.

Reenbergs Advarsel mod den Tids Lohensteinere savner ikke sin Anvendelighed endnu i vore Dage:

II, 31. Endeel, vi finde, plaget er
Med særlige Capricer,
Særdeles unge Mennisker,
Naar Blodet dennem hidser:
De, for at viise stor Talent
Og Stiilen høyt at bringe,
Forkaste det, som er gemeent,
Sig høyre ville svinge;
Udspidse Hiernen, tvinge Ord,
Udgrunde dybe Klygter
Saa høyt, at ingen det forstaaer,
Ey den, som Verset digter.

Stilen og Talen maa svare til Indholdet; Heltene maa fremtræde heroisk, og naar deres menneskelige Svagheder komme frem, maa dette kun tjene til at characterisere dem, ikke drage dem for langt ned:

III, 105. Achille déplairoit moins bouillant et moins prompt.

I det hele maa Characteren overholdes fra Begyndelsen til Enden,

120. Achillem
Impiger, iracundus, inexorabilis, acer ...
Sit Medea ferox invictaque, flebilis Ino.

II, 37. Achilles stolt, end i sin Grav,
Ulysses klog, forsigtig
Ærgierrig Cæsar, Hector brav ....

Ligeledes følger Reenberg Horats i Forskriften om ikke at tage Munden for fuld:

Begynd saaledes, som du veed,
Du kand det vel udføre.
Hvo høyt vil klyve, falder ned ...,

med Henvisning til Homers Odyssee og Billedet om Bjerget, der føder en Mus. Boileau laaner sine Exempler fra franske Digtere og fra Virgil:

III, 269. Que le début soit simple etc.

Man maa ikke hente sin Indledning altfor langt borte:

147. Nec gemino bellum Trojanum orditur ab ovo,

II, 37. Af Tvilling-Egget du ey bør
Anfange Trojæ Brynde;

men

Ey heller du forpligtet er
At følge Dag og Time
Som hiin, der skriver Krøniker ....

Digteren skal ikke

III, 303. garder dans ses vers un ordre méthodique,

eller

II, 73. chantant d'un Héros les progrès éclatants,
Maigre historien, suivre l'ordre du temps.

Fra den episke Digtning gaar Reenberg nu over til den lyriske, Elskovs- og Klagedigtene, som maa holdes i anden Stil og Versemaal. Han hævder med Styrke overfor Tidens forlorne Hyrdepoesi, at Stemningen maa være følt og ægte; ligesom han senere gjengiver Horats's

102. Si vis me flere, dolendum est
Primum ipsi tibi,

og Boileaus:

III, 142. Pour me tirer des pleurs il faut que vous pleuriez.

II, 55. Vilt du bevæge mig til Graad,
Dit Øye først maa flyde,

saaledes hedder det her om Elskovsdigtet:

II, 39. Det hiælper ey, Poeten veed
Et Vers at sammenbinde,
Naar ey den rette Kierlighed
I Blodet er at finde.
Thi siig, du sukker, længes hart,
Vil døe for din Hyrdinde;
Men troe mig, Phyllis merker snart,
Om Kierlighed er inde.

II, 73. Mais pour bien exprimer ces caprices heureux,
C'est peu d'être Poëte, il faut être amoureux.
Je hais ces vains auteurs, dont la Muse forcée
M'entretient de ses feux, toujours froide et glacée.

Derefter følger en længere Fremstilling af Sangens og Musikens historiske Udvikling, hvor Reenberg bl. a. fremhæver de gamle Viser som Saxos Kilder. Hertil svarer hos Boileau kun et lille Afsnit om Oden:

II, 61. Aux athlètes dans Pise elle ouvre les barrières,

II, 41 Ved Pisa, naar de rendte Dyst, osv.

Naar det derpaa fremhæves, at

Ved Regler det forgieves er
At ville Viser tvinge,

gjælder dette vistnok her kun den ejendommelige lyriske Begejstring, som i Oden bryder Former og Skranker:

II, 72. Chez elle un beau désordre est un effet de l'art:

men paa et senere Sted udvider Reenberg dog Sætningen til en almindelig Protest mod Fortidens mechaniske Opfattelse af Poesien:

II, 99. Ey kunde Regler nogen Tiid,
Poeten Hierne give,
Men vel, at han med større Fliid
Studere skal og skrive.

Satiren derimod behandler Boileau mere historisk, medens Reenberg ligesom andet Steds overfor Tidens Smaahedsaand her hjemme er udelukkende optagen af Spørgsmaalet om dens religiøse og moralske Tilladelighed:

II, 42. Om det en Christen vel anstaaer
En anden sort at giøre?

og dens Forskjel fra Nidvers og Skandskrift. Naar

Præsten har Lov at ivre mod Laster, bør Satyristen have samme Frihed[1]). Forsigtigt tilføjer Reenberg:

II, 44. Dog er det bedst, han ikkun leer
Og skiemter med sin Lige,

medens Boileau i Frankrig kun behøver at advare mod at træde Gud og Religionen for nær.

De mindre lyriske Versarter, Sonet, Epigram, Ballade, Madrigal, Rondeau, som ikke spillede den Rolle i vor Litteratur som i den franske, forbigaar Reenberg, men giver efter Horats og Boileau en Udsigt over Tragediens Historie fra Grækerne til Renaissancen samt over den græske Komedies Udvikling:

II, 46. Tragedien i første Dragt
Var Landsbye-liig og ringe,

III, 61. La Tragédie informe et grossière en naissant,

med enkelte selvstændige Indskud, f. Ex. om Overgangen til Opera:

Med Spillen, Dandsen og Musik,
Maskiner, kostbar Klæder,

der jo allerede havde været dyrket ved Christian Vs Hof og særlig yndedes af Frederik IV, som netop var ifærd med Opførelsen af det 1703 fuldendte Operahus. Om den tyske Efterligning minder han i Anledning af Skuespillets Forplantelse fra Grækenland

II, 48. Til Rom, Athenens Abe,
Der hende fulgte, som vi her
Os efter Tydsken skabe.

Men medens hans Forbilleder give udførlige Regler for

[1]) Sml. Holbergs 3die Skjemtedigt:
Straf derfor, Svoger, meer min Skrivemaade ey,
Straf og en Prædikant, som gaaer den samme Vey.

den dramatiske Digtning, mener han, at dette tjener til intet hos os, hvor man aldrig har forsøgt sig i Dramet. Det er hverken fordi det skorter os paa typiske Characterer, eller fordi vort Sprog er for fattigt, men snarere af en vis Smaahedsaand og paa Grund af økonomisk Tryk:

II, 50. Vor danske Geist for ærbar er
End sig dermed at bryde ....
Med Norden Pikkelhærings Dragt
Ey passe vil og mage.
Men allermeest vor Fattigdom
. . . . . .
Naar Maven ledig er og tom
Forgaaer Poete-Gave.
. . . . . .
Et sørgeløs og freidigt Sind
Sig for Theatret skikker;
Derfore først er kommen ind
Og seet i Republikker[1]).

Reenberg tænkte vist lige saa lidt paa, med disse sidste Ord at ville give Monarkiet Skyld for Landets Fattigdom, som han drømte om det glimrende Dementi, Holberg faa Aar senere skulde give hele hans Bevisførelse.

I Anledning af Komedien kommer han dog ind paa Characterskildringen og anbefaler efter Boileau Naturstudium:

III, 359. Que la nature soit donc votre étude unique,
. . . . . .
Qui sait bien ce que c'est qu'un prodigue, un avare.
Un honnête homme, un fat, un jaloux, un bizarre,
. . . . . .
Un geste la découvre, un rien la fait paroître,
Mais tout esprit n'a pas des yeux pour la connoître.

[1]) Det hele, ret characteristiske Sted er citeret hos Rahbek og Nyerup IV, 30.

II, 54. Studeer Naturen idelig,
Hun lærer dig at skabe
En From, Forsigtig, Taabelig ....
Et Ord, sagt hen i Vind og Vær,
En Mine, mindste Fagter
Vil hannem røbe, skjønt enhver
Ey kiender det og agter.

I den speciellere Udførelse af, hvorledes Dictionen maa svare til Handlingen og den talendes Character, holder Reenberg sig imidlertid nærmere til Horats:

108. Format enim natura prius nos intus ad omnem
Fortunarum habitum ....
Post effert animi motus interprete lingua,

II, 55. Naturen først udi vort Blod
Affecterne vil røre;
Hvad hun i Hiertet skrive lod,
Med Tungen vi udføre,

med de klassiske Exempler, Telephus og Peleus. I Horats's fortrinlige Characteristik af Menneskets Livsaldre:

156. Ætatis cujusque notandi sunt tibi mores,

hos Boileau:

III, 374. Chaque âge a ses plaisirs, son esprit et ses mœurs;

II, 56. Hver Alder sindet er for sig,
Med egen Lyst og Sæder,

gjengiver han heldigt, om end lidt vidtløftigt, den bekjendte Skildring af Oldingen:

Difficilis, querulus, laudator temporis acti,

II, 58. Fortæller, hvor hans Ungdom gik
Blandt brave Folk og lærde,
Berømmer den fremfarne Skik
Fra Christian den Fjerde,
Nysgierrig, snaksom, dadler hver ....[1])

[1]) Rahbek og Nyerup IV, 26.

Heller ikke ilde er den videre localiserende Udførelse af Stilforskjellen i Komedien:

114. Intererit multum, Davusne loquatur an herus,
. . . . . .
Mercatorne vagus cultorne virentis agelli,
Colchus an Assyrius, Thebis nutritus an Argis.

II, 59. En Davus flittig høre maae,
Men Herren selv befaler.
Hver om det Væsen, han er i:
Forpagteren om Stude,
En Enkemand om riigt Partie,
En Skipper om sin Skude,
Soldaten brouter om sin Magt,
Hr. Peder raaber: Offer!
. . . . . .
Og hvor Personen haver hiem
Med Billighed du agter:
Lad ey Frantzosen komme frem
Med Spanske Trin og Fagter;
Lad Sverrig tale sødelig,
Lad Tydsken Eeder flette ....

Det er den vigtige Regel om Localfarven, de geografiske og Naturforholdenes Indflydelse paa Litteratur og Aandsliv, som senere skulde spille en saa stor Rolle fra Montesquieu ned til Victor Hugo og Taine og blive et Hovedvaaben i Kampen mod den abstract almenmenneskelige franske Klassicisme, som dog selv havde fremsat den, men ikke evnet at overholde den. Boileau udtaler den tydeligt nok:

III, 113. Des siècles, des pays étudiez les mœurs.
Les climats font souvent les diverses humeurs.

Men det falder ham naturligvis ikke ind at anvende dette mod den dramatiske Retning, hvis ypperste Talsmand han selv er; han advarer kun imod Romanskrivernes Lyst til at overføre den galante og sødlige Hoftone paa Fortidens Helte og Riddere.

Efter Horats 391 ff. og Boileau IV, 133 giver Reenberg nu en Fremstilling af, hvorledes Digtningen har ført Menneskene fra Barbari til Civilisation, og hvorledes denne Udvikling har fundet Udtryk i Amphions- og Orpheusmytherne og i de ældste græske Digteres nære Forhold til Religionen. Men hvad der hos hans Forbilleder kun er en Episode, hos Boileau indskudt for at vise, hvorledes Poesien har svigtet sine store Opgaver og er udartet til Styverfængeri, svulmer hos Reenberg temmelig uforanlediget ud til en hel Cultur- og Litteraturhistorie, der behandler de gamle Germaner og Tacitus, Nordboernes Runer og deres Udryddelse ved Christendommen, Eddaerne, om hvilke det hedder:

II, 88. Ja, kunde vi, som hiine kand,
Dem læse denne Stunde,
Ey Norden skulde Grækenland
Sin Pindarum misunde.

Rimet forsvarer han som en national „gothisk" Ejendommelighed mod Miltons og Isaac Vossius's Angreb, saa vel som overfor Renaissancens, hos os Bertel Knudsens, Forsøg paa at efterligne latinske Metra:

II, 87. Et Sprog imod sin Skik og Gang
Med Qvantiteter bryde,
Som Bøge-Bark skal give Klang,
Som sprukken Klokke lyde.

Videre skildrer Reenberg Middelalderens og Reformationstidens regelløse Digtning:

II, 89. De digtede saa lystig hen,
Ey agtede saa nøye,
Hvor Riimet gik, naar Slutningen
Sig næsten kunde føye;
Ey agtedes det heller stort
I deres Digt og Sange,
Om Stavelsen var lang og kort,
Om der var een for mange.

. . . . . .
Om Riime-Konsten synes slet,
Var deres Andagt større.

For Folkevisernes Poesi har han en paa den Tid usædvanlig Sans, sammenligner deres Kæmper med Achilles og minder i Anledning af German Gladensvend om Dædalus og Circes Forgjørelseskunster:

II, 91. Med Verner Ravn, med Biørnen, som
Udgik paa Dalby Heede.
Alt dette næsten er forgiet,
Det, som af ædle Fruer
Med Lyst var siunget, er nu slet
Fordømt til Borgestuer,

siger han halv vemodig. Nu have vi faaet en ny og fuldkomnere Poesi „i Riim, Accent og Tale"; men faa dyrke den med fornøden Omhu og Flid;

I, 93. Vi have kun een Arebo,
Og siden Bording døde
Er Sædet efter disse to
Paa Bierget blevet øde.

Efter denne Udsigt over dansk Digtekunsts Historie, der i det hele vidner om sundt Blik og god Kundskab, slutter Reenberg sig atter til Horats i Fremhævelsen af, at medens det middelmaadige kan have sin Berettigelse i mange andre Forhold,

368. Certis medium et tolerabile rebus
Recte concedi;

medens

En Hiem-Tings Procurator kand
Et Stevnemaal forrette,
Omskjønt han ey som Vordeman[1])
Har lært at gaa i Rette,

[1]) Reinhold Wordeman, † 1697, synes i sin Tid at have havt et stort Ry som Prokurator ved Højesteret.

saa gjælder det om Poesien:

378. Si paulum summo decessit, vergit ad imum.

IV, 32. Il n'est point de degrès du médiocre au pire.

siger Boileau, som ellers her vælger franske Exempler og med Hentydning til sin Uven Claude Perrault viser, at man heller maa være en god Murer end en daarlig Læge. Han foretrækker det uformelige for det kjedelige:

J'aime mieux Bergerac et sa burlesque audace,
Que ces vers où Motin se morfond et nous glace.

Ligesaa Reenberg:

II, 95. Claus Porsis Snak, Tambowrs Bedrift[1])
Jeg vil langt heller høre
End den Poet, hvis usle Skrift
Skamfere kand mit Øre.

I et betydeligt Værk støder selv den ringe Fejl, men den er dog tilgivelig:

359. Indignor, quandoque bonus dormitat Homerus,

II, 97. Homerus blunder lidet, dog
Homerus er den samme,

og

hvor den gode Arebo,
Hvor Bording, Kingo feile,
Jeg harmes, læser med Uroe
Og bider mine Negle.

Men den blot kjedelige og ubehændige Digter er utaalelig.

Til sidst undskylder han atter, ligesom i „Forsamling paa Parnas" og ligesom Horats og Boileau, at han uden selv at være Digter drister sig til at give Regler for

[1]) Claus Pors til Øllingsø udgav 1613 „Levneds-Compas", en Samling moraliserende Anekdoter og Historier. En lignende, mere humoristisk og lasciv Samling, „De geest van Jan Tambour". Amsterd. 1660, benævnt efter en kjendt hollandsk Skuespiller. har mulig ogsaa været oversat paa Dansk.

Poesien, et overflødigt Arbejde, efter at Aristoteles og Horats have skrevet:

II, 98. Kand vel den Blinde viise Stie?
Kand Vugge-Barnet tale?

Besad han en Virgils eller Horats's Talent, var det bedre anvendt til at hylde „Nordens Sol" og

for min Jorde-Gud
Mig bukke ned og knæle.

Han slutter altsaa med Frederik IVs som Boileau med Ludvig XIVs Apotheose, men dog, som før omtalt, i nærmere Tilslutning til Horats Sat. lib. II, 1, v. 10:

Si tantus amor scribendi te rapit, aude
Cæsaris invicti res dicere ....

og Boileaus Omskrivning deraf i den 9de Satire.

Men evner Reenberg end ikke at behandle saa høje Emner, vil han dog stræbe, at han

II, 101. saa vidt jeg kand formaae
Og mig forleenes Styrke,
Skal ikke slet tilbage staae
Mit Føde-Sprog at dyrke,

selv om han

ubesindig selv begaaer,
Hvad jeg hos andre laster.

Han frygter ingen Kritik, naar Mænd som

Krag og Rantzow, Juul og Friis,
En Bartholin og fleere

eller Biskop Deichman billige hans Forsæt og opfordre ham til at skrive. Denne Udfordring til Kritiken og Opregning af Digterens formaaende Venner og Velyndere er en Efterligning af Horats Sat. lib. I, 10, v. 81 ff., og for Anledningen til Tilføjelsen af de 4 sidste Linier til Deichmans Ære er tidligere gjort Rede.

Nær til Ars poetica slutte sig de umiddelbart efter affattede smaa Digte om „Poesiens Opmuntring“ 1702 og „Poesiens Vanskeligheder“ 1703. I det første har Reenberg faaet fat paa et lønnende Emne for Satiren, nemlig de rimede Ansøgninger. Der har allerede været Anledning til at gjøre opmærksom paa, hvorledes den Opblomstring af Poesien, som indtraf paa Overgangen til det 18de Aarhundrede, kun ytrede sig i Formen og i et friskere og mere nationalt Præg, medens man hvad Indholdet angaar mere og mere begrændsede sig til Lejlighedsdigtning og det private Livs smaa Forhold. Frederik IV var visselig ingen Ludvig XIV; hans litterære Opdragelse var i høj Grad forsømt og fra hans Side var der ingen højere Sans og Støtte for Digtningen at vente. Men en smaatskaaren realistisk og halv humoristisk Poesi som den, der udviklede sig i hans første Aar, den kunde han forstaa, og den tiltalte hans jævne, folkelige og i Ungdommen muntre Sind. Naturligvis vare de mange Smaapoeter ikke sene til at benytte sig af denne Vej til Befordring og timelig Velfærd paa en Tid, da Embedsbesættelser mindre afhang af Dygtighed og Fortjeneste end af en kongelig Naadesact. Disse Forhold udviklede en ny Tiggerpoesi, holdt i Tidens almindelige hyperloyale Tone og saa meget mindre tiltalende, som det nu ikke var privat Understøttelse, men Statens Embeder, den gjaldt. I Bibliothekernes Haandskriftsamlinger findes fuldt op af rimede Ansøgninger og Taksigelser, paa hvilke ogsaa Luxdorph giver Prøver i Noterne til Reenbergs Digt, hvor han nævner Chr. Muus som Ansøger om Ribe Bispestol 1701, Tychonius om Præsteembedet i Skive og Jacob Schandrup om Herredsfogedstillingen i Middelsom Herred 1702:

Jeg betler for Din Stol et lidet Levebrød!

En ihærdig Ansøger var ogsaa Frands Kyhn i Blidstrup, der bl. a. vilde forbinde Degnekaldet i sit eget Sogn med Præsteembedet og i den Anledning lovede Kongen:

Lad Præsten blive Degn, saa tigger han ey meer.

Endnu 1718 og 19 have vi lignende Ansøgninger af den bekjendte Poet Jørgen Friis, bl. a. om Helsinge Sognekald.

Naar det alligevel ikke lykkedes Reenberg at gjøre synderligt ud af sin Satire, skyldes dette vist ikke blot Mangel paa slaaende Vid, men ogsaa en vis Forsigtighed, idet Kritiken let kunde faa Udseende af at sigte paa allerhøjeste Sted. Satirens Anlæg og enkelte Udtryk minde noget om Joh. Laurembergs 4de Skjæmtedigt, idet Rammen paa begge Steder er et Møde og en Samtale med en Tiggerpoet. Men Lauremberg blander paa en uklar Maade Satire over Lejlighedspoesien med Klage over Digtningens Foragt og med Forsvar for den gammeldags Digtning mod den nye højtravende Renaissancepoesi. Hos Reenberg derimod har Tiggerpoeten pakket alt sit Eje paa Ryggen og er i Begreb med at flytte til Hove. Paa Grund af det Optog, hvori han saaledes møder, er det vel, at Digtet i nogle Haandskrifter betitles „Bissekræmmeren"; men Laurembergs Tiggerpoet bliver forresten ogsaa af Pigerne i det fornemme Hus antagen for en Bissekræmmer. Grunden til Flytningen er, at der nu efter Poetens Mening er kommen gode Tider for Muserne. Medens den spanske Arvefølgekrig raser over hele det øvrige Europa, har Frederik IV efter Freden i Travendal aabnet dem et Asyl i Danmark, og nu gjælder det at smede, medens Jernet er varmt. Den ene af Musernes Sønner har faaet Bispesæde, den anden Præstekald, — ja

II, 142. den, som ey engang
Af dennem kjendtest ægte[1]),
.... blev og bønhørt, og fik
En Herreds-Dommers Sæde.

Reenberg advarer Poeten mod at nære for store Forhaabninger: Kongen kan dog ikke mætte alle graadige Munde. Men forgjæves; Poeten stoler paa den Færdighed, hvormed han kan smøre Vers ned,

II, 144. Naar Bordinger og Arøboer,
Med andre, Hiernen bryder,
. . . . . .
Saa snart jeg skriver: „Høy Patron",
Strax veed min Pen at finde
Det Ord: „Recommendation".
Og Riimet dermed binde;
Og om i Verset skrevet er:
„Herr Ober-Secreterer",
Min Pen ey hviler, siger: her
Skal staae „incommoderer".

Det er en Gjenoptagelse af Satiren over Dorus og Lejlighedsrimeriet i „Forsamling paa Parnas", støttet dels ligesom denne til Boileaus 2den Satire, der spotter Dusinpoeternes platte og trivielle Floskler:

v. 37. Si je louois Philis „en miracles féconde",
Je trouverois bientôt: „à nulle autre seconde".
Si je voulois vanter un objet „nonpareil",
Je mettrois à l'instant „plus beau que le soleil";

dels ogsaa til den 1ste Satire, der stiller Digterens beskedne Tilbageholdenhed overfor Kongen mod

v. 89. cette foule effroyable
De Rimeurs affamés dont le nombre l'accable,
Qui, dès que sa main s'ouvre, y courent les premiers,
Et ravissent un bien qu'on devoit aux derniers.

Reenberg minder dog endnu Tiggerpoeten om, at den Gunst, Virgil og Horats have naaet ved deres enestaaende

[1]) Jacob Schandrup.

Talent, ikke er enhver Smører beskaaren, og skilles derpaa fra ham for at gaa hjem og nedskrive sine Tanker om dette Møde.

Betydeligere er det andet Digt, „Poesiens Vanskeligheder", i Haandskrifterne ogsaa betitlet „Klage til Rostgaard", skjøndt det i den trykte Udgave er tilskrevet Grev Friis. De Vanskeligheder, Reenberg her beklager sig over, ere af dobbelt Art: først Slidet med at bringe Tanken i poetisk Form, som han alt har skildret i Indledningen til „Forsamling paa Parnas" og nu udvikler videre, stadig med Anklang til Boileaus 2den Satire, — og dernæst Publikums Uvillie mod den satiriske Digtning, Poeternes gamle fælles Klageemne, som han har strejfet i Slutningen af „Forsamling paa Parnas", og som Boileau behandler i sin 7de Satire. Reenberg begynder med Forbandelser over den Tid og Dag, da han først viede sig til Digtningens brydsomme Arbejde, og over dem, der have lokket ham dertil: Homer, Ovid, Horats, Juvenal og Boileau selv, som dog har kjendt den samme Fortrydelse:

Sat. II, 53. Maudit soit le premier, dont la verve insensée
Dans les bornes d'un vers renferma sa pensée.

Uden denne usalige Grille kunde han have levet i Ro og Mag,

Passer tranquillement, sans souci, sans affaire.
La nuit à bien dormir et le jour à rien faire.

Ligesaa siger Reenberg i „Ars poetica":

Jeg ellers kunde magelig
Udi min Bonde-Hytte
I Rolighed henliste mig,
Min egen Syssel skytte,

og paa lignende Maade udtrykker han sig i „Forsamling paa Parnas", i Digtet til Brostrup Albertin (1703) og nu

her[1]). Han ønsker, at Sygdom, Sult og Tørst eller Lemmetab havde hindret ham i at spilde sin Tid paa Digtning, at Virgil havde brændt sine Skrifter og Horats var falden ved Philippi, og at Boileau

sig maa
Af Frygt og Rædsel korse,
Naar han skal se Cotin, Perrault,
Pradon og Bonnecorse,

alle de Smaapoeter, som han har forfulgt med sin Spot. „Men hvo kand tie?“ — hedder det med en pludselig Overgang, — naar han ser alle de Fejl og Daarligheder, der gaa i Svang: at Taaben sidder i Højsædet og Fortjenesten tigger, at Alderdommen koketterer og Tjenestepiger gaa i Silke, at Narren gjælder for lærd, at Oldinge holde Bryllup, at Dyden roses og sulter,

II, 155. At Jorden, og med Jorden vi.
Med nederst øverst bytter,
Ey, efter ny Philosophie,
Gaaer om, men culebuter.
Naar jeg alt dette seer og spør,
Min Pen er aabenmundet
Og pladrer ud alt det, jeg før
I Eenerom har grundet.

Saaledes byder Verset sig ogsaa af sig selv for Boileau, hver Gang han kommer til at tænke paa Litteraturens Narre; forgjæves vil han standse:

Sat. VII, 52. Ma plume auroit regret d'en épargner aucun,
Et sitôt qu'une fois la verve me domine,
Tout ce qui s'offre à moi passe par l'étamine.

Der er kun den Forskjel, at Reenberg holder sig til almindelige moralske Typer:

Hvad skader eller nytter
Det mig, at Florus er et Bæst,
Narcis en Berenhytter ....

[1]) I, 230. II, 6, 106.

At Julius er resolut,
Dog over andres Penge,
Corinna fik i Fior en Glut,
Dog, Brud, gik Møe til Senge.

Boileau derimod angriber directe og med Navns Nævnelse:

v. 37. Faut il peindre un fripon, fameux dans cette ville
Ma main, sans que j'y rêve, écrira Raumaville.
. . . . . .
Faut il d'un froid rimeur dépeindre la manie?
Je rencontre à la fois Perrin et Pelletier,
Bonnecorse, Pradon, Colletet, Titreville,
Et pour un que je veux, j'en trouve plus de mille.

Den, der ikke skammer sig ved at gjøre en Daarlighed, skulde i det mindste skamme sig ved at høre Satiren over den, og den, der ikke vil høre, kunde i alt Fald nøjes med at gaa sin Vej og ynke Digteren; men i Stedet skaber denne sig kun Uvenner. Det er de samme Klager, som vi kort før høre hos Vilh. Helt:

Jeg seer min Daarlighed, som vel jeg burde hade,
Dog hvad jeg seer og veed, jeg kand den dog ey lade,
Jeg ey udgrunde kand, hvad Pokker mig har seet [er skeet?]
Hvad Pokkers Raserie har gjort mig til Poet[1]),

og kort efter i Holbergs 3die Skjæmtedigt 1722: hvor megen Fortræd Satyristen end skriver sig til,

Jeg dog ey sove kand, før jeg i Pennen fører
Alt Galskab, Giekkerie, alt hvad jeg seer og hører.
Ved mindste Leilighed min Musa siger: Skriv!

I disse Smaadigte har Reenberg aabenbart villet supplere sin Ars poetica med litterære Satirer i Boileaus Stil, inden han, atter ligesom Boileau, viede sine senere Aar til rent moraliserende Digtning. Men han stiller sig

[1]) Curieuse Poetiske Skrifter 1732, 197: „Lima mordendo decorat", fra 1690.

her friere til sit Forbillede, ikke nærmest parafraserende som i Ars poetica. Han laaner blot Motiver og Enkeltheder og smelter et Par boileauske Satirer sammen, og maaske netop paa Grund af denne relative Selvstændighed naar han ikke ret højt. I det hele har Reenberg hverken original Begavelse eller udpræget Personlighed nok til at blive en dansk Horats eller Boileau, hvis sproglige og poetiske Love kunde præge Litteraturen gjennem lange Tider. Han har visselig heller ikke i sit Kogger de lette Pile, som Boileau afskyder næsten uden at vende sig om for at se, hvor de ramme, saa lidt som hans mere tungfodede Satire besidder den kjernefulde sproglige Concentration, som lod Boileaus Vers

Ep. X v. 12. devenir quelquefois proverbes en naissant.

Han kan ofte blive mat og langtrukken, og hans Satire savner det directe, ofte personlige Sigte, som gjør Boileaus saa livfuld, concret og svidende. Udfaldet af det Forsøg, han havde gjort med „Forsamling paa Parnas", skræmmede hans fredelige Natur; i sine senere Digte holdt han sig efter Fortidens Mønster til Almensætninger og Typer.

Men det er allerede af ydre Grunde heller ikke retfærdigt at sammenligne de to rige Ungkarle, som i den civiliserede Verdens Midtpunkter, midt i Tidens strømmende Liv og i Omgang med alle dens Stormænd, kunde leve alene for deres Digtning, — og den jydske Proprietær, der sad i sin afsides Krog af et lille Land med sine 12 Børn og Hovedet fuldt af praktiske Forretninger og økonomiske Bekymringer. Stille vi derimod Reenberg sammen, ikke blot med hans Forgængere i dansk Digtning, men ogsaa med hans Efterfølgere, træde hans Fortrin baade i Tanke og Form klart frem. Selv Holbergs

Skjæmtedigte staa i Versformen, om end ikke i Kraft og Vid, tilbage for Reenbergs. Sorterup, som efter Reenbergs Mønster optog den litterære Satire, og hvem N. M. Petersen anser for „ulige større", — vel sagtens noget paa Grundtvigs Autoritet, for hans Heltedigtes Skyld, — viser ellers ikke Spor af fransk Indflydelse, men er endnu ganske afhængig af den 2den schlesiske Skole. Hans haartrukne Ordspil og Brandere, hans Forkjærlighed for gamle og søgte Ord, hans hele skruede og dunkle Stil danner en slaaende Modsætning til Reenbergs Simpelhed og Klarhed, og han falder hvert Øjeblik fra det højtravende ned i den gammeldags Raahed og Plathed, som hos Reenberg næsten ganske er fortrængt af den sikre franske Smag. Lad være, at Sorterup i Rimfærdighed ikke staar tilbage og i digterisk Inspiration paa et enkelt Sted, i Heltesangene, hæver sig højt over Reenberg, saa synker dennes Satire dog aldrig ned til stilistiske Plumpheder og Smagløsheder som:

Mangen een kand Rime-Bulke
Saa opgylpe af sin Kraas,
At en Ko kand ikke hulke
Nær saa hart i Bondens Baas.

Og selv om Reenbergs Angreb paa Tidens Versemagere ikke altid ere rammende, behøver man dog ikke at gjætte sig til Meningen gjennem den Slags mislykkede Rebus, hvorved Sorterup tror at lægge poetisk Snille for Dagen i Omtalen af de samme Rimere:

Andre giver for en Mude[1])
Mange *Daare*-Ramser ud,

om Claus Dorus (Bang);

[1]) For Betaling.

Hvor en hellig *Brand* optender
Andagts Sponner til en Glød,

om den aandelige Digter Fr. Brandt;

Hvortil duer uden Ende
At opramse meget Snaus,
Naar enhver dog maa bekiende
At mand sladdrer som en *Claus*,

o: Arrebos Fortsætter, Claus Trundhjemb;

Og Helkiæ Daatters Smykke
*Løn*lig *borg*ed, var ey leed,

om Jens Lønborgs bibelske Drama Susanna.

Ikke desto mindre synes Sorterup i Samtiden at have vakt mere Opsigt; J. E. Schlegel tager ham med i sin bekjendte Digterrevue i „Der Fremde" 1746, men glemmer den kun et Par Aar før afdøde Reenberg. Ved Holbergs Optræden skrev Reenberg vel endnu, men han var mellem 60—70 Aar og havde tabt sin Ungdoms Friskhed. Dog opførtes hans Æsop som sagt 1722, og da Falsters første Satire, „Disse Tiders onde Optugtelse", udkom anonymt 1720, gjættede man efter Statholder Chr. Rantzaus Vidnesbyrd[1]) paa Reenberg som Forfatter. Kort efter udkom de første danske Verssamlinger, ved Bogtrykkerne Wielandt og Høpfner 1725—28 og ved Bolle Villum Luxdorph i Reenbergs Dødsaar 1742, og i disse, især i den sidste, indtage Reenbergs Vers en stor Plads. Men først 17 Aar efter hans Død, 1769, bleve Justitzraad og Landsdommer Tøger Reenbergs Poetiske Skrifter udgivne i tvende Dele af Forfatterens Dattersøn, Capitain Tøger Reenberg Teilmann til Endrupholm. Det var dog vistnok mere den velhavende Fami-

[1]) Rahbek og Nyerup, Den danske Digtekunst IV, 234.

lies Pietet end den Anseelse, han endnu nød, der skaffede Reenberg Æren af en efter de Dages Forhold smuk og vel udstyret Udgave med en Fortale af Lovhistorikeren Peder Kofod Ancher, en Mand, hvis Interesser strakte sig langt ud over hans særlige Fag, og som derfor ofte maatte lade sit ansete Navn benytte til at føre yngre og debuterende Forfattere, f. Ex. ogsaa Eilschow, ind i Litteraturen. Fortalen er imidlertid aabenbart skreven invita Minerva, „ikke uden Vankelmodighed og Imodsigelse", og behandler med Hensyn baade til Forfatterens egen og til Reenbergs borgerlige Stilling det i og for sig lidet frugtbare Spørgsmaal, om en Poet tillige kan være Jurist. Kofod-Anchers „Hovedsag er, snart at komme til Ende", og han lægger Pennen til Side, saa snart han „har faaet saa meget bragt til Veje, som ungefær kan udgjøre den sædvanlige Størrelse af en Fortale".

Betydelig interessantere og mere oplysende er den derpaa følgende Levnetsbeskrivelse af Reenberg, formodentlig ved Udgiveren selv, da den for en stor Del bygger paa Familiepapirer og Breve, som nu desværre ikke mere findes. Det er ved Siden af Reenbergs egne Vers Hovedkilden til vor Kundskab om denne Digter, som aldrig senere er optagen til monografisk Behandling.

Endelig ere en stor Del af Digtene i Udgaven forsynede med Noter, som af Samtiden tilskrives den bekjendte Kunstdommer, daværende Generalprocureur Bolle Villum Luxdorph, som jo ogsaa tidligere havde vist Interesse for Bevarelsen af Reenbergs Vers. Det var endnu noget nyt hos os at sætte et saa stort Apparat af Fortaler og litterære Commentarer i Bevægelse i Anledning af Udgaven af en dansk Digters Værker, som i den lærde Tid havde maattet nøjes med det obligate Paahæng af

Ærevers. Udgiverne have aabenbart i saa Henseende fulgt de samme franske Forbilleder, som Reenberg først bestræbte sig for at gjøre bekjendte her hjemme, maaske særlig Udgaverne af Boileaus Œuvres, Genève 1716, Amsterdam 1717 og Haag 1722. Fremfor alt give Noterne til „Forsamling paa Parnas" gode Oplysninger om Tidens Digtekunst i det hele, medens Kritiken ubestridelig har Ret i, at de ellers ikke alle ere lige vigtige, og at nogle „tjene mere til at vise Anmærkerens Lærdom og Læsning, end at de skulde være fornødne til Textens Oplysning".

Det er Jacob Badens „Critiske Journal", der 1770 udtaler denne Dom i en Recension over Udgaven, hvoraf det fremgaar, at Reenbergs Digtning allerede da forekom noget forældet. Det meste af denne Recension er aftrykt i Rahbeks og Nyerups Bidrag til den danske Digtekunsts Historie IV, der giver en udførlig og billig Bedømmelse af Reenberg. Men siden har der været Stilhed om hans Navn; N. M. Petersen, i hvis Øjne det jo ingen Fortjeneste var at have indført en fremmed litterær Smag, er som før omtalt ingenlunde retfærdig i sin flygtige Omtale, og Fr. Schaldemoses ganske betydningsløse og uselvstændige Udgave af Reenbergs Udvalgte poetiske Skrifter 1834 egnede sig ikke til at gjenoplive Mindet om Digteren.

Smaa Bidrag til Artilleriets Historie under Kristian d. 4de.

Af

Otto Blom.

I.

Robert Scott og Læderkanonerne.

I en Afhandling, „Who invented the leather guns?“ har Oberstlieutenant H. W. L. Hime i det engelske Artilleris Tidsskrift, „Proceedings of the Royal Artillery Institution“ (Vol. XXV, 1898) henledet Opmærksomheden paa en Artillerioffícer fra Kong Karl d. 1stes Dage ved Navn Robert Scott. Dennes Epitafium i St. Marys Kirke i Lambeth i London betegner ham som Opfinder af de saakaldte Læderkanoner, der ellers gjerne omtales som en Opfindelse af Melchior v. Wurmbrandt, efter hvis Forslag Gustav Adolf 1627 indførte dem i Sverrig for dog efter faa Aar igjen at opgive dem. Gravskriften beretter, at Scott, efterat have tilført Kongen af Sverrig et Kompagni Soldater paa 200 Md., tjente ham i fem Aar, hvoraf de sidste tre som Generalkvartermester for Armeen; efterat have opnaaet sin Afsked i Naade gik han til Danmark, hvor Kongen gjorde ham til General for sit Artilleri; endeligt vendte han hjem til sit Fædre-

land, England, hvor Kong Karl gjorde ham til sin Kammerjunker og gav ham en aarlig Løn af 600 Pd. Strl. Han døde 1631.

Oberstltnt. Hime oplyser efter en engelsk Regerings-Registrant, at der ganske rigtigt d. 20. Febr. 1630 er tilstaaet Oberst Robert Scott en Aarspenge af 600 Pd. Strl., efterat der allerede d. 3. Sept. 1629 var givet Ordre til for 1400 Pd. Strl. at indkjøbe et Hus i Lambeth med 8 Acres (ca. 6 Tdr. Land) Tilliggende til Brug for Oberst Scott i Kongens Tjeneste. Der opstilles den Formodning, at Scott i den korte Tid, han har tjent Kong Karl d. 1ste som Oberst, har faaet de af ham opfundne Læderkanoner indførte i England, hvor de leilighedsvis omtales under Borgerkrigen mellem Kavalererne og Rundhovederne, hvorimod Hime finder det ikke urimeligt, at det kan have været Læderkanoner af Wurmbrandts Konstruktion, som den skotske Hær brugte i Slaget ved Newburn 1640, idet de kunne være bragte hjem til Skotland af Sir Alexander Leslie, da han 1638 forlod Dronning Kristines Tjeneste.

En særdeles god Støtte for Beretningen i Robert Scotts Gravskrift om hans Tjeneste i den svenske Hær og om hans Paternitet til Læderkanonerne har Oberstltnt. Hime fundet ved at benytte A. Cronholms fortræffelige Værk, „Sveriges Historia under Gustaf II Adolf". I 2det Bind af dette Skrift omtales Scott og hans Kanoner jævnligt i Anledning af Forberedelserne til Felttoget i Vestpreussen 1628, idet Cronholm derved støtter sig til og omhyggeligt citerer en Række af Breve i det danske Rigsarkiv, skrevne fra Stockholm 1628 til de høieste Regeringsautoriteter hjemme af den danske Adelsmand, Erik Krabbe til Veibyvad, som i Aarene 1626—1630 var

Kristian d. 4des Agent eller Resident i Stockholm. Det er fornemmelig tre Breve, et af 11. Mai og to af 30. Mai 1628, skrevne til Kong Kristian og til Kongens Kansler Kristian Fris til Kragerup, som Cronholm har henyttet. Det vilde ikke svare Regning paa dette Sted at gjengive dem ordret, saa meget mindre, som Cronholm har brugt dem meget omhyggeligt; men da denne har forbigaaet Et og Andet, der har været uden Interesse for hans Øiemed, tror jeg at kunne forsvare at give et Resumé under Et af Brevenes Indhold, forsaavidt det angaaar Robert Scott og hans Læderkanoner, deriblandt et fjerde Brev fra Erik Krabbe, som Cronholm ikke har kunnet benytte, fordi det først ifjor (1900) er fundet i Rigsarkivet.

Dette sidstnævnte Brev, stilet til den udvalgte Prins, Kristian d. 4des ældste Søn, som i Faderens Fraværelse i Krigen mod Keiseren stod i Spidsen for Regeringen hjemme, er mere end et Aar ældre end de øvrige Breve, nemlig skrevet d. 6. April 1627. Krabbe beretter deri, at en Friherre Wurmbrandt, som under den svenske Feide, altsaa under Kalmarkrigen, har tjent i Danmark, har inventeret Læderstykker, som Kongen af Sverrig har proberet paa Isen og bestemt sig til at indføre ved Tropperne, idet han har skjænket Opfinderen Kronens Gaard Juleta som Belønning. Læderstykkerne føre samme Kugle som Metalstykker, men bruge kun omtrent halvt saa meget Krudt og skyde dog skarpere end disse; de ere saa lette, at tre eller fire Mand kunne bringe dem op paa Klipper og Bjerge, og at to Mand let kunne trække dem paa flad Mark; de ere hurtige at lade med Patroner ligesom andre smaa Bøsser; og efter Wurmbrandts Angivelse kunne de gjøre 60 eller 100 Skud uden Afkjøling. Imidlertid gjør Krabbe allerede i dette samme Brev af

6. April 1627 opmærksom paa, at der foruden Wurmbrandt findes „en anden Person af Artilleriet", der ligeledes har forfærdiget Læderstykker og præsenteret dem for Gustav Adolf; men han er kommen post festum, uagtet han har udtænkt sin Invention før Wurmbrandt og skal overgaa denne i Indsigt og Erfaring. Jo længere man skyder med hans Stykker, desto renere skulle de blive uden Afkjøling. I Stykkerne findes der af Metal kun en tynd Kobberplade inderst, omlagt saa stærkt med Tagl, at den ikke let kan springe, og overtrukket med Læder udvendigt.

Det er egenligt alene med denne anden Inventor, med andre Ord Robert Scott og hans Opfindelse, at Krabbe beskjæftiger sig godt og vel et Aar senere i sine Breve af 11. og 30. Mai 1628 til Kristian d. 4de selv og hans Kansler. Kongen maa have paalagt Krabbe at indlede Forhandlinger med Wurmbrandt om at afkjøbe ham hans Invention, og „den Herremand", som han diskret betegnes i Brevet, har gjort Mine til at gaa ind paa en slig hemmelig Forhandling, men synes bagefter at have skiftet Sind. Krabbe har derfor henvendt sig til „en Skotte", som ogsaa forfærdiger Læderstykker, med hvilke der ved Skibsholmen sidste Vinter blev gjort Prøver, som Kansleren Kristian Fris og Rigsraaden Tage Thott Ottesen overværede under deres Ophold i Stockholm paa en Ambassade til Gustav Adolf; Krabbe kan derfor ogsaa appellere til Kanslerens Erindring om, hvormeget de Svenske dengang berømte denne Skotte. Kongen af Sverrig havde ikke kunnet komme til Enighed med ham om Prisen for hans Hemmelighed, for hvilken han forlangte en Sum af 20000 Rdlr. Species; Skotten, der hidtil havde tjent som Generalkvartermester i den svenske Hær, havde

derfor begjæret sin Afsked og faaet den, skjøndt meget ugjerne, da Kongen nødigt vilde have, at nogen anden Potentat skulde komme i Besiddelse af Hemmeligheden. Endnu efterat Kongen var gaaet ombord (d. 29. April) for at begive sig til Krigsskuepladsen i Preussen, havde Raadet paany forhandlet med Skotten og lovet, at Kongen nok vilde gaa ind paa hans Forlangende, naar han blot vilde blive; men det vilde han ikke, eftersom han ikke havde kunnet faa, hvad han alt forud havde tilgode, efter hans eget Sigende 16000 svenske Daler. Han har nu bestemt sig til at søge sig en anden Herre, og Krabbe har opfordret ham til at tilbyde Kongen af Danmark sin Tjeneste, hvad han og har lovet. Krabbe fremhæver for Kongen, at Skottens Læderstykker ere ikke halvt saa tunge som Wurmbrandts og dog holde Proba med $^1/_2$ Kuglevægt Krudt, de sidstnævnte derimod kun med $^1/_8$ Kuglevægt(?). Et af Skottens Læderstykker, som han havde i Stockholm, har han lykkeligt faaet udpraktiseret tilsøs forbi Vaxholm til Svenskernes Fortrydelse. Tilvirkningen af Læderstykker er iøvrigt ikke Skottens eneste Hemmelighed; han ved ogsaa, hvorledes man i en Fæstning eller paa et Skib kan skyde 500 Skud paa en Gang og derhos lade 10 Gange, før en Anden kan lade en Musket en Gang; men i aaben Mark kan han gjøre 50 Skud og lade fire eller fem Gange, medens Andre lade en Gang. Han har derhos betroet Krabbe, at han kjender en Person, som besidder Hemmeligheden ved Perpetuum mobile, og som forstaar at tingere Kvægsølv, saa det ikke er til at skjelne fra Guld, saaledes som det skal være prøvet i Gabriel Bengtson Oxenstiernas Nærværelse. Krabbe mener for vist, at Skotten selv er den omtalte, unavngivne Person; thi det er ham vitterligt nok „illum habere multarum utilium

rerum scientiam". Krabbe udtaler et inderligt Ønske om, at det maa lykkes at erhverve denne Mands Tjeneste for Kongen af Danmark, hvad enten det nu er Skottens artilleristiske Opfindelser og Hemmeligheder, eller hans Egenskaber som Adept, der i stærkest Grad have taget Brevskriverens Fantasi fangen. Brevet til Kongen af 11. Mai nævner, at Skottens Afreise fra Stockholm muligt kan trække lidt ud, for at han kan faa sikkret sig sit Tilgodehavende hos den svenske Regering; Brevet til Kansleren af 30. Mai ender med at bede om Undskyldning, fordi det er saa kort, eftersom Skotten haster saameget.

En nøgtern Nutidslæser af Erik Krabbes Breve uddrager sig ikke let et Indtryk af, at den ærlige og velbyrdige Brevskriver — hans Iver for Kongens Tjeneste ganske ufortalt — har været noget lettroende, og at Robert Scott har været idetmindste et Stykke af en Styverfænger, om han end har forfærdiget et Læderstykke, som har vundet Anerkjendelse ved de neppe meget dybtgaaende Prøver i Stockholm. Robert Scott selv maa have været Hjemmelsmanden for det Meste af, hvad Krabbes Breve og hvad hans egen Gravskrift fortælle om ham, saa at Overensstemmelsen i disse Beretninger ikke give synderlig Garanti for deres Nøiagtighed, om end de engelske Arkivkilders Samstemning i et enkelt Punkt med Gravskriften støtter dennes Troværdighed noget. Hvorom alting er, maa jeg tilstaa, at jeg har set med nogen Mistro til Gravskriftens Paastand om, at Robert Scott i Mellemtiden mellem Opholdene i Sverrig og i England, altsaa engang i de fem Fjerdingaar mellem 30. Mai 1628 og 3. Sept. 1629, skulde have beklædt en Stilling som General for Kongen af Danmarks Artilleri. Det jeg ved af, kjendes han ikke som saadan af nogen dansk Historieskriver;

hverken blandt Kristian d. 4des egenhændige Breve eller i Kancelliets Brevbog over Korrespondancen med Sverrig har jeg kunnet finde nogen Ordre til Erik Krabbe om at forhandle med Robert Scott; det er forgjæves at søge dette Navn i de rigtignok overmaade tarvelige Levninger af danske Tøihus- og Artilleriregnskaber for 1628 og 1629 saavelsom i samme Aars Rentemesterregnskaber; der findes i disse intet Spor af, at han har oppebaaret Lønning som Artillerioffícer eller Honorar af nogen Slags for Opfindelsen af Læderkanonerne eller for nogen af sine andre mærkelige „Secreta". Og dog har Gravskriften beholdt Ret. Der haves nemlig i Rigsarkivet en paa Tydsk affattet Fortegnelse over Bestallinger for nogle Officerer, især Artillerioffícerer i Kristian d. 4des Krigstjeneste, indeholdende korte Angivelser af Lønningsvilkaarene; deraf at Lønningerne ere angivne som maanedlige, kan man slutte, at disse Udnævnelser kun ere beregnede paa Krigstid, o: paa at tilbagekaldes med kort Varsel, naar Krigen var forbi, og det uagtet flere af de opførte Bestallingshavere vides at have tjent Kongen mange Aar baade før og senere i Fredstider, men da for en meget lavere Aarsløn. I denne Fortegnelse er opført en fra Kjøbenhavn d. 6. Juli 1628 udfærdiget Bestalling for Robert Scott som „General-Artilleriemeister" med samme Gage, som der før ham har været tilstaaet Andre af samme Charge, hvilket nærmere forklares saaledes, at det i hans Kapitulation er fastsat, at han som General-Artillerimester skal have 400 Rdlr. om Maaneden; men i det Tilfælde, at han hverver og stiller et Kompagni Soldater, skal der fra Mønstringsdagen yderligere gives ham 300 „wegen des Generalats".

Jeg er ikke i Stand til at afgjøre, hvilken Stilling

Robert Scott egenligt har indtaget som General-Artillerimester, da jeg ikke ved nogen Anden, der har ført denne Titel i den danske Armee; noget permanent Rigsembede, svarende til Franskmændenes „Grand-maître d'Artillerie" eller Engelskmændenes „Master-general of the Ordnance", har det dog sikkert ikke været. Efter Lønningens Størrelse at dømme maa det have været en temmelig betydelig Stilling, Scott har indtaget; dog lønnedes Johan Philip Fuchs meget høiere, med 2000 Rdlr. om Maaneden, i det Aar, han tjente Kristian d. 4de som General for Infanteriet og Artilleriet ved Hæren i Tydskland under Kejserkrigen, indtil han fik Banesaar ved Lutter am Barenberg. Af andre høiere Artillerioffícerer, som under Kristian d. 4. have gjort Tjeneste i Krigen, kan der efter den ovenomtalte Bestallingsfortegnelse nævnes: Kaspar Mildenitz, der fra 1585 havde tjent som Lieutenant og vistnok fra 1588 som Høvedsmand for Besætningen paa Kronborg, og der d. 11. Marts 1611 fik Bestalling som „Oberster Artillerimeister" og som saadan faldt ved Stormen paa Kalmar; endvidere Kristoffer Schwenke, som efter fra 1612 at have tjent som Arkelimester paa Elfsborg og Kronborg, d. 19. Jan. 1618 var blevet Arkelimester ved Tøihuset i Kjøbenhavn, i hvilket Embede han døde d. 21. Dcbr. 1653, men som under Keiserkrigen fik Bestalling d. 11. Febr. 1626 som „Feldzeugmeister", i hvilken Stilling han blev haardt saaret ved Lutter am Barenberg; endeligt Moritz Hermann von Oeynhausen, der d. 7. Nov. 1628 fik Bestalling som „Commandeur der Artillerie". Alle disse tre Artillerioffícerer fik ifølge samme Bestallingsfortegnelse en maanedlig Krigslønning af 100 Rdlr., altsaa kun $^1/_4$ af Scotts. Om General-Artillerimesterens Myndighed har strakt sig udenfor det Artilleri, som stod i

Marken overfor Fjenden, om han f. Ex. har havt Myndighed over Fæstningernes og Flaadens Artilleriforraad, er vist vanskeligt at afgjøre; jeg tror det ikke; i de faa Levninger af Artilleriregnskaber, der ere bevarede fra 1628 og 1629, har jeg ikke fundet ham nævnt.

Fra d. 30. Mai til d. 6. Juli 1628, da Scott fik sin Bestalling som General-Artillerimester, er der kun gaaet lidt over fem Uger; endnu kortere Tid end som saa kan der vel neppe været gaaet fra det Øjeblik, da han forlod Kristian d. 4des Tjeneste, til den Dag, d. 3. Sept. 1629, da han allerede var i Kongen af Englands. Man maa derfor antage, at han er blevet aftakket af Kristian d. 4de, senest umiddelbart efter at Keiseren havde ratificeret Freden i Lybek, d. 13. Juni 1629. Men det er ikke usandsynligt, at han er blevet aftakket allerede før d. 7. Nov. 1628, da Oeynhausen fik Bestalling som Kommandeur for Artilleriet, i hvilket Tilfælde Scotts Tjeneste i den danske Armee kun har strakt sig over fire Maaneder.

I mit Skrift fra 1877, „Kristian d. 4des Artilleri, hans Tøihuse og Vaabenforraad" (p. 223), har jeg leilighedsvis bemærket, at Kronborg Kobbermølles Regnskaber 1624—29 indeholde et Par Poster, som muligt antyde, at der i Danmark er gjort Prøver med Læderkanoner 1628 og 1629. Oberstltnt. Hime, som har lagt Mærke til min Notits derom, antager det for sandsynligt, at det er Læderstykker af Robert Scotts Invention og Tilvirkning, der have været under Forsøg. Det kan være, at denne Gisning er rigtig, men bevises kan det ikke. Det er i høi Grad rimeligt, at Scott har faaet den af sine Læderkanoner, som han havde praktiseret søværts bort fra Stockholm vistnok til Danmark, præsenteret og prøvet her i Landet, umiddelbart efter eller muligt endog før

før han i Juli 1628 traadte i Kristian d. 4des Tjeneste; det er derhos rimeligt, at han har givet det første Stød til, at det forsøgtes her i Landet at eftergjøre hans Læderskyts; men det faar at staa uafgjort hen, om det er under hans Auspicier, at Forsøgene ere førte videre og afsluttede.

I Kronborg Kobbermølles og Giethusregnskab 1624—29 finder man opført følgende Udgifts- og Indtægtsposter blandt mangfoldige andre, som her ikke komme i Betragtning:

D. 24. Aug. 1628 er udleveret: 1 Bøssekammer, vog 6 Lspd.

D. 2. Okt. 1628 er udleveret: 2 Kobberkamre til „Lerstøcker", voge 2 Skpd. 5 Lspd.

D. 13. Okt. 1628 er modtaget: 2 Bøssekamre, voge 2 Skpd. 5 Lspd.

D. 16. Dec. 1628 er modtaget: 1 Bøssekammer eller Kammerstykke, vog 1 Skpd. 1 Lspd.

D. 13. Jan. 1629 er udleveret: 1 Kammer til den nye Invention, vog 1 Skpd. 1 Lspd.

Forudsat, at det førstnævnte, d. 24. Aug. udleverede „Bøssekammer" paa ikkun 96 Pds. Vægt, ligesom de d. 2. Okt. og d. 13. Jan. udleverede Kamre, har været bestemt til et „Lerstøcke", anser jeg det for høist rimeligt, at dette første Læderstykke har været af Robert Scotts Konstruktion; ved Bøssekamret maa da forstaas det tynde Metalrør, der dannede Løbet i Læderkanonen. Mere tvivlsomt eller endog lidet sandsynligt forekommer det, at de d. 2. Okt. og 13. Jan. udleverede Kobberkamre eller Kammerstykker til Læderstykker eller til den „nye Invention", — hvorledes det end forholder sig med deres Vandren ud og ind ad Giethusets Porte — have hørt netop til Robert Scotts Piecer. Disse fremhæves jo af Erik Krabbe

for deres ringe Vægt, mindre end Halvdelen af, hvad Wurmbrandts Kanoner veiede; men her veie „Kobberkamrene" alene i Gennemsnit 360 og 336 Pd., hvad der ikke er saa helt lidt, naar det sammenholdes med, at selvsamme Dag, d. 2. Okt. 1628, da Giethuset leverede de to Kamre paa gennemsnitlig 360 Pd., leverede det de første af en Leverance af 14 helt metalstøbte, 6pds „Regimentskanoner", hvis Vægt i Middeltal var netop den selvsamme som Kamrenes, nemlig 360 Pd. Man fristes til at spørge sig selv om, hvad man mon da egenligt har tænkt sig at vinde ved „den nye Invention".

Den sidste Udlevering og Indlevering af et Kammer, det paa 1 Skpd. 1 Lspd., staar formentlig i Forbindelse med følgende Poster i Rentemestrenes Udgiftsregnskab for 1628—29:

D. 19. Dec. 1628: Givet Haandværksfolk, som hjælpe den Kapitain at gjøre den nye Invention af „Ledder" til Stykkerne ..... 10 Rdlr.

D. 16. Marts 1629: Givet Mattias Andre von Wischow til Plitzfolk ..... 8 Rdlr.

D. 20. Marts 1629: Antvordet forne Mathias Andre von Wischow til Plitzfolk at hjælpe ham at gjøre en Prøve af „Ledderstykker" ..... 8 Rdlr.

D. 27. Marts 1629: Givet Kapitain Andre von Weischoff, Kgl. Maj. har bevilget ham, for han har undervist Kristoffer Schwencke Tøimester at gjøre „Ledderstøcker", efter hans Supplikation ..... 200 Rdlr.

Kapitain Mattias Andre von Wischow er ellers, saavidt vides, ganske ubekjendt; man kan kun gjætte paa, at han har været en af de tydske Kapitainer, der tjente Kristian d. 4de under Keiserkrigen. Ligeoverfor Juleta Kongsgaard og 12000 Rdlr., som Wurmbrandt fik for Opfindelsen af Læderkanonerne to Aar forud, og

overfor de 20000 Rdlr., som Robert Scott forlangte for sin Invention i samme Retning — ei at tale om den maanedlige Løn af 400 Rdlr., den sidste fik i Danmark, og den Aarpenge af 600 Pd. Strl., han opnaaede i England — ser den Belønning af 200 Rdlr., som tilstodes Wischow engang for alle, mærkeligt lurvet ud, selv om man tager i Betragtning, at han ikke har været Mand for at lære Kristoffer Schwencke den ædle Kunst at gjøre Guld eller at indvie ham i Hemmeligheden ved Perpetuum mobile, hvad der efter Erik Krabbes Mening vilde have været en smal Sag for Robert Scott. Det skjønnes ikke rettere efter den ringe Belønning, der tilstodes Wischow, end, at enten har Kristian d. 4de i Foraaret 1629 gennemskuet, at Opfindelsen af Læderkanonerne ikke var meget bevendt, eller Wischow har kun været en underordnet Hjælper i en Andens Tjeneste, maaske i Scotts. Eller har maaske den keiserlige Stykkapitain Michael Mieth Ret, naar han i sin „Artilleriæ recentior Praxis“ fra 1683 paastaar, at Læderkanonerne, som Svenskerne en 50 Aar før hans Tid havde bragt i Velten for en føie Stund, alt dengang slet ikke vare nogen ny Opfindelse, men kjendte og beskrevne længe forud? Dermed forklares det maaske bedst, at Kristian d. 4de ikke har belønnet Wischow rigeligere.

Et Produkt, sagtens det eneste synlige af Wischows og Kristoffer Schwenckes forenede Bestræbelser, har man muligvis havt i „et gammelt Læderstykke med Kobberkammer, udi Mundingen sønderskudt“, som ifølge et Inventarium fra Efteraaret 1646 fandtes paa Kjøbenhavns Tøihus; det brændte med dette i Febr. 1647. Paa Glückstadts Tøihus fandtes der 1686 et $^3/_4$ pds. Metalstykke, omvundet med Læder og Tovværk. En 2pds, 16 Kalibre lang, 91 Pd. tung Læderkanon, som nu findes

i den historiske Vaabensamling paa Kjøbenhavns Tøihus, er først 1857 erhvervet fra Arsenalet i Hamborg.

II.

David Frederik von Siegroth og de rekulefrie Lavetter.

Dengang Erik Krabbe d. 11. Mai 1628 skrev til Kristian d. 4de fra Stockholm om de Forhandlinger, han havde indledet med Melchior von Wurmbrandt og Robert Scott, vare disse to ikke de eneste af Gustav Adolfs Officerer, der havde professionelle Hemmeligheder tilfals. I det samme Brev indberetter han nemlig, at der i Stockholm er „en Anden, som forstaar et Instrument, at Stykker skulle aldeles ikke rekulere, naar der fyres". Denne Inventor har tilbudt, at, naar Kongen vilde sende ham et Honorar efter sit Godtbefindende, vilde han fly Krabbe en Tegning af Instrumentet, hvorefter Kongen kunde lade forfærdige saa mange, som det behages; dog stiller han det Vilkaar, at det skal holdes hemmeligt, hvem der har røbet Opfindelsen for Krabbe, eftersom Kongen af Sverrig selv har prøvet den og funden den „vittig". — I et senere Brev til Kristian d. 4de af d. 17. Aug. s. A. bringer Krabbe Sagen i Erindring og beder om Kongens Resolution paa Tilbudet.

Erik Krabbe synes det paafølgende Efteraar at have gjort en Skyndereise ned til Kjøbenhavn og har da maaske opgivet Inventors Navn, som han i sine Breve ikke har nævnt. Efterat han igjen havde givet sig paa Veien til sin Post i Stockholm, er der gjennem det danske Kancelli under d. 1. Novbr. 1628 udfærdiget et Kongebrev til ham om, at, eftersom En ved Navn Siegroth har foregivet for ham at forstaa at støbe Jernstykker

ligesaa store og lette og til samme Kugle og Krudt som Kobberstykker, saa paalægges det Krabbe at skaffe Oplysning samt paa det nøieste at tinge med Opfinderen om, hvad han begjærer for denne Opfindelse saavelsom for „det Instrument, at Stykkerne ikke skulle rekulere", og dernæst gjøre Indberetning desangaaende. -- Under 14. Febr. 1629 er dernæst udfærdiget et andet Kongebrev til Krabbe med Ordre, at da der i Sverrig findes En, „som lader sig forlyde at vide en Kunst med Stykker, at de, naar de fyres, ikke skulle tilbagespringe", og som er villig til at aabenbare samme Kunst mod en Recompense af 200 Rdlr. Species, saa paalægges det Krabbe at kontrahere med ham, om at han: enten personligt skal begive sig herned til Danmark for at gjøre Prøve med sin Opfindelse, i hvilket Tilfælde der loves ham en Belønning af 200 Rdl. som ovenfor nævnt foruden Godtgjørelse for Reiseomkostningerne; eller han skal fremstille sin Opfindelse skriftligt for Kongen, i hvilket Tilfælde denne da vil lade ham udbetale de 200 Rdlr., „dersom Vi samme hans foregivne Anslag, naar vi det probere, godt og ret befinde" [1]).

Gustav Adolf har havt to Officerer af Navnet Siegroth i sin Tjeneste. Den ene, Hans Henrik von Siegroth var 1624 Oberst i Artilleriet; det er ham, man har villet gjøre til Ophavsmand til de svenske metal- eller jernstøbte Regimentskanoner, dog som det synes uden anden Hjemmel end en vrøvlagtigt gjengiven Anekdote uden Pointe, som Staden Frankfurts Stykkapitain Daniel Elrich giver tilbedste i det Tillæg, hvormed han har udstyret sin tydske Oversættelse fra 1676 af den polske Felttøi-

[1]) De to her nævnte Kongebreve af 1. Novbr. 1628 og 14. Febr. 1629 findes i Kancelliets Sjællandske Tegnelser.

mester Kasimir Siemienowicz's bekjendte Artilleriværk. Den anden af Navnet var David Frederik von Siegroth, som i Decbr. 1625 endnu var Kapitain i det svenske Artilleri, derefter blev Møntguardein og fra 1629 stillet i Spidsen for Bjergværksvæsenet, indtil han fra 1644 til sin Død 1649 paany tjente i Artilleriet som Oberst.

Det er denne sidste, David Frederik von Siegroth, som Erik Krabbe har havt at forhandle med, og som Kristian d. 4de i Kongebrevet af 14. Febr. 1629 har givet de to Alternativer at vælge imellem. Af disse har Siegroth valgt det første, som det ses af et Brev fra Helsingør, af 5. Juli 1629 til Kong Gustav Adolf fra dennes Resident i Danmark, Johan Fegræus[1]). Siegroth, som har staaet i Forbindelse med denne, befandt sig dengang ved Kristian d. 4des Hovedkvarter ved Armeen i Sønderjylland eller i Holsten. Det er rimeligt nok for at kunne demonstrere Fortræffeligheden af sin „Kunst med Stykker, at de, naar de fyres, ikke skulle tilbagespringe", at Siegroth d. 2. Juli 1629 paa Rentekammeret har hævet en Sum af 40 Rdlr., at bruge til Kongens Behov[2]). Muligt er det til den samme Opfindelse, der hentydes i en destoværre udateret Blyantsoptegnelse fra Kristian d. 4des egen Haand[3]); saa uklart end Kongen har udtrykt sig, synes den dog at dreie sig om et Projekt til at mindske Rekulestødet af en Kanon ved at lade det udtømme sig igjennem en eller flere Staalfjer, der have været anbragte paa Lavetten, uvist hvor eller hvorledes; Kongen synes forud at have ventet sig noget andet og mere af Sieg-

[1]) Adlersparre: Historiska Samlingar, III, 101.
[2]) Rentemesterregnskabet $16^{29}/_{30}$.
[3]) Bricka o. Fridericia: Kristian den Fjerdes egenhændige Breve, VII, 97–98.

roths „Instrument“, nemlig at det ikke blot skulde have mildnet Stødet i Affutagen, men helt tilintetgjort Kanonens Tilbageløb, hvorved han har tænkt sig, at den af Krudtet udviklede Energi i fuldere Maal skulde blive overført paa Kuglen, naar ingen Part af den medgik til at sætte Kanonen med Lavetten i Bevægelse bagud.

Har Siegroths Invention saaledes ikke fyldestgjort Kristian d. 4des egenlige Forventninger, saa har Kongen imidlertid benyttet hans Ophold her i Landet til igjennem sin Oversekretair i det tydske Kancelli, Frederik Günther, at affordre ham nogle iøvrigt lidet betydelige Oplysninger angaaende de Vilkaar, hvorunder Støbningen af Metalskyts foregik i Sverrig[1]). Den Forventning, som er udtalt i Kongebrevet af 1. Novbr. 1628, men rigtignok ikke i det af 14. Febr. 1629, at Siegroth skulde have Anvisninger at give angaaende Støbningen af let Jernskyts, har formodenligt hvilet paa en Misforstaaelse, enten det er Krabbe, der har misforstaaet ham, eller Regeringen hjemme, som har misforstaaet Krabbe; det var nemlig ikke om Støbningen, men om den paa hin Tid ellers forlængst opgivne Smedning af Jernkanoner, at han havde Forslag at gjøre. Et Par udaterede Optegnelser af Kongen[2]) synes at vise, at denne har næret nogen Betænkelighed ved Forslagene, maaske af Hensyn til den Eneret paa Tilvirkningen af Jernskyts, som 1624 var indrømmet Participanterne i det norske Jernkompagni[3]). Hvorom alting er, saa har Kristian d. 4de fra sit Hovedkvarter paa Herregaarden Ø ved Sliens Munding d. 22. Juni

[1]) Bricka o. Fridericia: Kristian den Fjerdes egenhændige Breve, II, 208 o. 209.

[2]) Bricka o. Fridericia: Kristian den Fjerdes egenhændige Breve, VII, 113.

[3]) Norske Rigsregistranter, V, 403.

1629 igjennem det tydske Kancelli tilstaaet Siegroth en Koncession paa visse Begunstigelser ved Anlægget af et Værk, hvor der af Stangjern skulde afsmedes Kanoner af 100 Kuglers Vægt, altsaa meget lette især efter den Tids Forhold[1]). Siegroth har betinget sig, at Koncessionen skulde holdes ganske hemmelig, samt at Kongen ikke maatte forlange, at Værket skulde være sat i Gang og istand til at levere Kanoner, før fire Maaneder efterat Bevillingen var udfærdiget. Der synes i Virkeligheden ikke at være Spor af, at Kanonværket nogensinde er kommet videre end til det ganske løse Projekt.

I Rentemestrenes Udgiftsregnskab for 1629—30 har jeg ledet forgjæves efter en Post paa de 200 Daler, som Siegroth havde Løfte om for den Invention til at hindre Kanoner i at løbe tilbage ved Skuddene, saafremt den viste sig at svare til Øiemedet. Derimod viser Regnskabet, at der d. 19. Oktbr. 1629 er blevet leveret til Statholderen i Kjøbenhavn, Frands Rantzau, en Kjede af Kroneguld paa 23 Lod med Kgl. Maj.s Kontrafei i en emailleret Krans, som efter Kongens Befaling er foræret Oberst Sicrat (!), Gouverneur over Bjergværkerne i Sverrig. Det ser næsten ud til, at man paa en god Maade har komplimenteret Siegroth ud af Landet, da det ved Udløbet af den fire Maaneders Frist, han havde betinget sig, viste sig, at han ikke havde evnet at sætte den paatænkte Tilvirkning af smedede Jernkanoner i Gang, samt at hans Projekt om rekulefrie Lavetter ikke havde svaret til Forventningerne, maaske dog væsenligst fordi disse have været spændte for høit og fremfor alt i en urigtig Retning.

[1]) Koncessionen er indført i den af det tydske Kancellis Brevbøger, som er betegnet „Patenten, 1626—1629", p. 308.

To Aktstykker vedrørende den politiske Skandinavismes Historie i Aarene 1856—57.

Meddelte ved

Hother Plougs.

Efter at der nu er hengaaet en Menneskealder, siden den politiske Skandinavisme udspillede sin Rolle som Faktor i vort offentlige Liv, er det naturligt, at den historiske Forskning er begyndt at beskæftige sig med den. Som det første Forsøg paa at fremstille denne Bevægelse i dens Oprindelse, Forløb og Udgang har Hr. cand. mag. Julius Clausens forrige Efteraar udkomne Bog, „Skandinavismen, en historisk Fremstilling", med Rette vakt en Del Opmærksomhed; men dette Værk, der fremfører ikke faa nye Oplysninger, væsentlig indhentede i Sverige, har paa en paafaldende Maade forbigaaet, hvad der her i Landet kan tilvejebringes af hidtil utrykt Materiale til Belysning af Begivenhedernes Sammenhæng. Særlig ligger der i Plougs Bo ikke lidt af saadant Stof, af hvilket vel næppe alt egner sig til fuldstændig Offentliggørelse i dette Øjeblik, medens dog Størsteparten af det vilde være bleven stillet til Forfatterens Raadighed, om han havde rettet en Henvendelse til Plougs Nærmeste derom. Ogsaa anden-

steds[1]) henligger der værdifulde Aktstykker, særlig Breve, til Belysning af det skandinaviske Røre; men i Forfatterens Fremstilling bliver det dog Plougs Papirer, hvis Afsavn føles stærkest, ikke blot paa Grund af den fremskudte Stilling, denne faktisk har indtaget i de gamle Skandinavers Kreds, men ogsaa særligt, fordi de svenske Kilder, Forfatteren har benyttet, først forstaas ret, naar de suppleres med, hvad Ploug har efterladt. I en i Maanedsskriftet „Tilskueren"s Hæfter for Juni og Juli d. A. optagen lille Afhandling, „Carl Ploug og Skandinavismen", har jeg forsøgt en Supplering og Berigtigelse af Hr. Clausens Fremstilling, til hvilken Afhandling jeg tillader mig at henvise dem, der maatte ønske udførligere Besked om Plougs Forhold til den nordiske Enhedstanke. Her offentliggøres nu efter Koncepterne to Skrivelser fra ham, et Brev til Kronprinds Carl af Sverige-Norge af 6. November 1856 og en Redegørelse for Planerne om en Union mellem de nordiske Riger, som Ploug efter Opfordring fra Kong Oscar den første har udarbejdet og sendt denne den 8. December s. A. Overfor den mod Studentermødernes Ledere navnlig af Blixen-Finecke[2]) og senere af saamange andre fremsatte Anke, at de kun kæmpede med Skaaler og Bladartikler, har det sin Interesse at se, at netop Studenternes daværende Fører har drevet paa at faa Skandinavismen bragt fra Tale til Handling, fra Studenternes Fester ind i „Fyrsternes Kabinetter". De to Skrivelser bidrage derhos til at kaste Lys over Plougs — og „Fædrelandets" — danske Politik i Aarene mellem 1848 og 1863, idet de vise, hvor stor Indflydelse

[1]) Efter hvad der er mig bekendt, har saaledes Hall efterladt flere Breve fra Hamilton, Manderstrøm o. a.

[2]) Jvfr. dennes Piece „Skandinavismen praktisk" af Januar 1857.

hans skandinaviske Sympathier have haft paa hans og hans Blads Domme om Personer og Forhold her i Landet. Den i Efteraaret 1856 foreliggende politiske Situation, under hvilken de tvende Skrivelser ere affattede, findes iøvrigt klart fremstillet i N. Neergaards Værk: „Danmark under Junigrundloven" 2. Bind, Pag. 59—151.

1. Skrivelse fra Ploug til Kronprinds Carl af Sverige-Norge.

6. November 1856.

Den naadige Tilladelse, som D. K. H. har givet mig til at tilskrive Dem umiddelbart, benytter jeg første Gang til at fremføre min Undskyldning for, at jeg endnu ikke har fuldført eller oversendt den Fremstilling af den skandinaviske Idees Stilling og Fremtid her i Landet, som jeg med Glæde modtog D. K. Hds. Opfordring til at meddele Dem. Aarsagen hertil er den strax efter Deres Besøg indtraadte og næsten hele forrige Maaned værende Ministerkrise [1]), hvis Ende og Følger jeg maatte ønske nogenlunde at kende for at kunne tage Hensyn dertil. Det er imidlertid faldet mig ind, at et Par flygtige Bemærkninger om denne Krise og dens Udfald muligvis straks kunde være til Nytte for D. K. H. Vel tvivler jeg ikke om, at De underholder en umiddelbar Brevveksling med vort Hof, men det er jo sandsynligt, at dette ikke opfatter og bedømmer Begivenhederne ganske saaledes som de, der staa udenfor dem nede i Folket, og jeg har nogen Grund til at tro, at dette navnlig er Tilfældet i nærværende Tilfælde. Jeg har derfor tænkt mig, at det muligt kunde interessere D. K. H. ogsaa at se en anden Betragtning gjort gældende, og at De mulig derved kunde sættes i Stand til at fælde en sikkrere Dom. Men disse Bemærkninger turde jeg da ikke

[1]) Sigter til P. G. Bangs Afløsning som Konsejlspræsident af Andræ, hvilken indtraf den 18. Oktober 1856. Samme Dag indtraadte A. F. Krieger i Ministeriet som Indenrigsminister for Kongeriget.

opsætte, og jeg kunde ogsaa ønske at adskille dem fra hin almindeligere Fremstilling, der jo skulde være skikket til at lægges for Deres ophøjede Faders Øjne, idet jeg uden Tvivl her maa tale noget friere om Personerne, end det maaske strengt taget er passende. Paa Deres K. Hds. velvillige Overbærelse i saa Henseende forlader jeg mig imidlertid trygt, men jeg beder Dem dog derfor, om disse Linier maa betragtes som kun bestemte for Deres egne Øjne.

Efter hvad jeg veed om Ministerkrisens Oprindelse er den kun fremkaldt ved indre Uenighed i Ministeriet og især ved Geheimeraad Scheels anmassende Optræden ligeoverfor sine Kolleger; han har f. Ex. gjort Paastand paa at afskedige og udnævne Gesandter uden deres Vidende og Samtykke [1]). Har han nu foranlediget den uforsætligt, saa har han handlet uforsigtigt; har han fremkaldt den med Bevidsthed, saa har han forregnet sig, thi den har skadet Hoffets og hans Sag betydeligt. Den har for det første vist, at Hoffets hele Stilling er forladt og hjælpeløs, idet det ikke har nogen anden Mand af Betydning og Indflydelse at betroe sig til end Hr. v. S. alene. Den har fremdeles viist, at saavel det som han let taber Modet og da lader sig formaae til Indrømmelser. Den har endelig viist, at hverken det eller han, i alt Fald endnu, have Lyst til at vende sig til saadanne Mænd, af hvilke der var Noget at haabe og vente for den skandinaviske Idees Udførelse.

Hr. v. S. har i de tre Uger, da han holdt Situationen svævende i sin Haand, kun søgt nye Kolleger blandt Statsmændene af den gamle Skole, Helstatens Tilbedere og Skandinavismens Modstandere. At disse have Lyst til at komme til Roret igjen, er utvivlsomt; naar de altsaa alle som een have afslaaet S's. Indbydelse, uagtet han i indre Spørgsmaal staar dem meget nær, saa maa Aarsagen være den, at der

[1]) At von Scheele som Minister var en mindre loyal Kollega, er almindelig bekendt. Et halvt Aar senere kostede hans stadige Gaaen paa egen Haand ham hans Portefeuille. — Med Hensyn til, at Ploug skriver Scheel, — ikke Scheele — se Biogr. Lex. 15. Bd. 2. Hæfte Pag. 94.

imellem dem bestaar en stiltiende eller udtrykkelig Overenskomst om, at de ville drive S. bort for at bevæge Kongen til i Fortvivlelse at abdicere[1]). Kongen ville de ikke have mere med at gjøre, men hans Efterfølgere have de sikkret sig. Det er denne Opdagelse, der har gjort S. og Hoffet paa den ene Side og de andre Ministre paa den anden Side tilbøjelige til at udsone sig med hinanden.

Denne Forsoning kan imidlertid ikke vare længe. Nogle Kongen afnødte Indrømmelser have uden Tvivl maattet saare ham, og den nye Statsraadspræsident er ikke skikket til at vinde hans Yndest eller bevare Freden. Man venter derfor, at Ministeriet ikke vil bestaae længer end i det højeste til Rigsdagen er adskilt, hvilket vil være i Februar. Maaskee vil det falde meget tidligere, thi Trykket fra Udlandet, det vil sige fra Preussen og Østerrig, er meget stærkt. Dersom jeg er rigtigt underrettet, har Preussen forlangt, at Fællesforfatningen skal forelægges den holstenske Stænderforsamling, før den tør træde i Kraft[2]). Dette Forlangende kan Ministeriet umuligt indrømme; thi det vilde være det Samme som strax at kaste det hele overbord. Det kommer nu an paa, hvor vidt de tydske Magter ville drive deres Trusler; de kunne jo blive saa alvorlige, at Ministeriet maa gaae. Men sker det, staaer Abdicationen rimeligvis for Døren. Scheel har sagt, det veed jeg med Vished, at der ikke vil gaae „6 Uger“ efter Ministeriets Afgang, inden den skeer. Og er den først skeet, saa er den skandinaviske Idee for mange Aar umuliggjort, medmindre en Revolution skal bryde den Vej. Dette er maaskee det sandsynligste, men det ønsker jeg lige saa lidt som D. k. H.

Prinds Christians Indkaldelse i Statsraadet[3]) er bleven een af de Betingelser, under hvilke Udsoningen er skeet.

---

[1]) Det vides nu, at alle Medlemmerne af Ministeriet Ørsted ved dettes Afskedigelse gav hinanden Tilsagn om ikke at ville tjene oftere under Frederik den Syvende.

[2]) ɔ: ved Note fra Manteuffel af 23. Oktober.

[3]) Ved allerh. Rescr. af 23. Oktober 1856 kaldtes Prinds Christian af Danmark til at tage Sæde i Geheime-Statsraadet.

Jeg har ingen Grund til at troe, at Scheels Modstandere i Ministeriet ere afgjort fjendtligt stemte mod en skandinavisk Forbindelse, naar den viste sig mulig. Nogle af dem (Andræ, Hall og den nye Indenrigsminister, Krieger) maatte ifølge hele deres Fortid langt snarere antages at være for den. Snarest er hint Skridt beregnet paa at berolige Tydskland, og i og for sig har det ikke meget at betyde, men af Publikum maa det opfattes som et officielt Dementi, der er givet de skandinaviske Bevægelser og Udtalelser i Sommer. Derfor tror jeg, at Hoffet ikke burde indrømmet det. Det er jo tilsyneladende et Skridt til Forsoning; sæt at Prindsesse Louise til Gjengjæld en smuk Dag kjører til Hove, hvad saa?

Min Mening om Hr. v. S., som jeg uforbeholdent har tilladt mig at udtale for D. k. H., er ingenlunde forandret til det bedre ved de sidste Begivenheder; jeg tvivler endnu mere end før om hans Brugbarhed i den skandinaviske Sags Tjeneste. Visselig er han en Mand med et godt Hoved, men uden Ideer som uden Principer, uden moralsk Mod som uden højere Klogskab, mere Absolutist end constitutionel, mere tydsk end dansk. Jeg troer ham ikke engang i Stand til at offre smaa personlige Antipathier for en stor Sag; thi hvorfor skulde han ellers ved denne Lejlighed, saa snart han opdagede hin Sammensværgelse, have undladt at henvende sig til Mænd paa den modsatte Side. Han har undskyldt sig med, at han frygtede ikke blot for Intervention men endog for Occupation, ifald han sammensatte et mere liberalt og nationalere Ministerium end det nuværende. Men hvor vanskelige end Forholdene til Tydskland kunne være, saa kan han dog neppe for Alvor have troet herpaa; i alt Fald vil denne Eventualitet ikke kunne forebygges af hans nuværende Kolleger. Det er rimeligere, at det kun er ren personlig Uvillie, der har holdt ham tilbage. Med Alt dette troer jeg, at Hr. v. S. i saa høj Grad besidder Hoffets Fortrolighed og Tillid, at jeg ingenlunde vover at bestride hans Uundværlighed. Men hvis Deres k. H. ikke forsmaaer mit Raad, der sandelig ikke er dicteret af den Svaghed, jeg tillægger ham, personlig Antipathi, saa troer jeg, det vil være rigtigst at iagttage og behandle ham

med en vis Forsigtighed. Jeg vilde besidde et udmærket Bidrag til hans Charakteristik mere, ifald jeg vidste, om det er sandt, at han midt i Oktober har tilstillet den svenske Regjering en Note om D. k. Hs. Ophold her og sin Samtale med Dem, samt meddelt denne Note til en anden Magt (Rusland) [1]).

D. k. H. vil let skjønne, at, som Sagerne her staae, er det af overordentlig Vigtighed for den skandinaviske Sag, at det svensk-norske Hof snart hidsender en Repræsentant, der med Aarvaagenhed og Snuhed forener en Agtelse (ind)gydende og Tillid vækkende Personlighed, saa at han kan forskaffe D. k. H. stadig og sikker Underretning om Sagernes sande Tilstand, styrke de Svage og Vaklende, passe paa de Upaalidelige, og være dem, der inderligt ønske at arbejde for Sagens Fremme, til Støtte og Vejledning. Jeg beder indtrængende D. k. H. gjøre alt, hvad De formaaer, for at de snarest muligt sende et saadant Ombud. Den skandinaviske Sag er Danmarks Livssag, og selv om dens Fuldbyrdelse ikke ventes nær umiddelbart forhaanden, saa kan den ialtfald under vore usikkre, forviklede og vanskelige Forhold let lide et afgørende Nederlag, der maaske vil kunne forebygges, naar her idetmindste er een Mand i en ophøjet og sikker Stilling, der med Troskab og Iver tager sig af den.

Jeg er med udmærket Højagtelse og med Underdanighed D. k. Hs. hengivne

Carl Ploug.

---

[1]) Jvfr. hermed Fremstillingen i „Danmark under Junigrundloven" 2det Bind, Pag. 141—142.

Ved denne Lejlighed skal iøvrigt v. Scheele, efter hvad der er Ploug meddelt, have søgt at faa Kronprinds Carl tildelt en Irettesættelse, fordi han under sit Ophold her havde modtaget en Mand, som Kongen (Frederik 7.) ikke vilde modtage. Dette mislykkedes dog, idet det var Kong Oscar vel bekendt, at Ploug faa Maaneder forinden havde været Kong Frederiks Gjæst paa Eremitagen og der udbragt Kongens Skaal (ved Studenternes Besøg den 20. Juli).

2. Om Muligheden af og Betingelserne for den skandinaviske Idees Fuldbyrdelse.

(Af C. Ploug.)

[Skreven efter Opfordring af Kong Oscar I og afsendt 8. Decbr. 1856.]

Den skandinaviske Idee kan tænkes fuldbyrdet i een af følgende tre Former, der betegne forskjellige Grader i dens Udvikling: som defensiv Alliance, som et off. og defensivt Statsforbund, som dynastisk og reel Union.

Den laveste Grad i Ideens Udvikling, den blot defensive Alliance vilde, da en Krig mellem Nationerne er en moralsk Umulighed og indirekte saavelsom privat Deltagelse, naar den ene af dem blev angreben, som Erfaringen alt har vist, vilde følge af sig selv, kun være Staternes Stempel paa et factisk bestaaende Forhold. Ved Alliancen, om den kom istand, maatte Fyrsterne gjensidigen garantere hinanden deres Besiddelser; dog var det unødvendigt, at Sverigs og Norges Garanti for Danmarks Vedkommende strakte sig udover de Besiddelser, der ligge udenfor det tydske Forbund; ja dette var af Hensyn til Alliancens nordiske Charakter ikke engang ønskeligt. Den maatte helst begrændses til en bestemt Tid (10 eller 20 Aar), efter hvilken den ved Fornyelse vilde vinde ny Styrke, medens den derimod vilde afkræftes ved at gjøres evig. Den maatte ogsaa helst fastsætte Antallet af de Tropper, som Rigerne i Tilfælde af Angreb skulde sende hinanden til Hjælp, saavelsom den Tidsfrist, inden hvilken de skulde møde, samt Forplejningsmaaden og Commandoforholdet.

En højere Udvikling af Ideen vilde et off. og defensivt Statsforbund være. Spørgsmaalene om Krig og Fred kunde kun afgøres ved begge Forbundsmedlemmers Enighed; angaaende andre Punkter af Forbundstraktatens Udførelse kunde derimod en tredie Magts Voldgift søges, helst Storbrittanniens, som den med de nordiske Nationer nærmest beslægtede og i deres Udvikling mest interesserede Magt. Da Forbundets Formaal først og fremmest var fælles Sikkerhed, maatte det have en udviklet Militairforfatning, for hvilken det tydske Forbunds kunde tages til Mønster. Bidragene saavel af Mand-

skab som af Penge til den nordiske Forbundshær og Forbundsflaade maatte bestemmes efter Rigernes Folkemængde. Men da Kongen af Danmark som Hertug af Holsten og Lauenburg er undergiven en anden Forbundsforpligtelse, maatte disse Lande holdes ude af det nordiske Forbund, og Danmarks Matrikel kun bestemmes for Kongeriget og Slesvig samt Bilandene. Af samme Grund maatte det være Fyrsterne tilladt at holde en større Hær og Flaade, end deres Andel i Forbundets Stridskræfter udgjorde, hvilket vel ogsaa af den Aarsag vilde være fornødent, at Garnisoner og Depoter jo maatte lades tilbage i Tilfælde af Forbundshærens Udrykning. Det vilde maaske ogsaa være hensigtsmæssigt at skjelne mellem den store Flaade og Skærgaardsflaaden, saaledes at den første blev det fælles, den sidste Rigernes særlige Søværn; ligesom ogsaa at samle Forbundsflaaden i een Havn, der da fik Garnison af alle tre Rigers Tropper. Men foruden saadanne til Rigernes Sikkerhed sigtende og deres militaire Forhold ordnende Bestemmelser kunde Forbundsacten ogsaa aabne en videre Udsigt til Grundtankens Udvikling. Den kunde saaledes oprette en Forbundsautoritet, der til visse bestemte Tider skulde træde sammen og overveje, i hvilke Retninger Fællesskabet til alle tre Rigers Bedste kunde udvides, og udarbejde Forslag herom til Forelæggelse for de respektive Regeringer og Repræsentationer. Som Exempler paa saadanne Forslag nævnes: en fælles skandinavisk Borgerret (eller en blot academisk eller en paa de samme Betingelser støttet Næringsret), Fællesskab i Bestemmelser og Foranstaltninger betræffende Handel og Søfart (fælles Consulater), fælles militaire Dannelsesanstalter (navnlig Søkrigsskole), en Toldforening, ja vel endog fælles diplomatisk Repræsentation. Endelig kunde det ogsaa fastsættes, at alle tre Riger, naar det ene af de to Dynastier uddøde, skulde samles under det andet.

Men ligesom en blot defensiv Alliance, selv naar den begrændses til et bestemt kortere Tidsrum, dog ikke tilstrækkeligt vil betrygge Rigernes Sikkerhed, dels fordi de i constitutionelle Stater jævnlig vexlende Regeringssystemer vilde udøve en ligeledes vexlende Indflydelse paa dens Fasthed,

dels fordi overmægtig fremmed Indflydelse sikkert vilde forsøge at svække eller bryde den, naar et belejligt Øjeblik dertil kom — saaledes vilde formentlig heller ikke et off. og defensivt Statsforbund have Udsigt til at bestaa usvækket. Ikke blot vilde nemlig Kongen af Danmarks dobbelte Stilling som Medlem baade af det nordiske og af det tydske Forbund medføre Vanskeligheder, paa hvilke det første som det mindst mægtige let kunde strande; men der maatte nødvendigt opstaa en Skinsyge mellem de tvende Dynastier, som baade vilde spores i Regeringernes indbyrdes Forhold, og som navnlig vilde puste til den nationale Skinsyge. Derfor kunde et saadant Forbund istedetfor at blive den nordiske Enigheds Bolværk let blive dens Grav. Altsaa synes Enhver, der tænker den skandinaviske Tanke helt igjennem, at maatte erkjende, at kun dennes tredie og fuldkomneste Form, en dynastisk og reel Union, yder fuld gjensidig Sikkerhed og bærer Haab og Livskraft i sig for kommende Tider. Men medens det formentlig kun vilde bero paa de respective Regeringers egen gode Villie at udføre den skandinaviske Idee som Alliance eller som Statsforbund, saa stille meget store Hindringer sig i Vejen for den dynastiske og reelle Union.

Hvis Valget stod frit mellem de tvende Dynastier, der regere Norden, vilde det i og for sig ikke frembyde nogen Vanskelighed, thi det ene maa i en nær Fremtid udslukkes, medens det andet, fuldt af Livskraft og Forhaabning med et nationalt og folkeligt Sindelag forener en levende, uegennyttig Interesse for Nordens Enhed. Men Danmark har hastet med under højst ugunstige Tidsforhold at kaare sig et nyt eventuelt Dynasti, og den til dette bortgivne Arveret er værnet ikke blot ved forfatningsmæssige Bestemmelser men ogsaa ved de europæiske Stormagters Garanti. Efterat den nye Arvefølge var bleven fastsat ved Protokollerne i London af 2. og 23. August 1850, i Warschau af 24. Maj eller 5. Juni 1851 samt Tractaten i London 8. Maj 1852, har den danske Rigsdag efter nogen Modstand givet sit Samtykke. Den nye Arvefølge er derpaa proklameret i Thronfølgeloven af 31. Juli 1853, der er stadfæstet i § 1 af Fællesforfatningen af 2. Oktober

1855. For at faa denne Thronfølgelov forandret, maatte altsaa Regeringen først beslutte at forelægge et Forslag herom for Rigsraadet, dette skulde derpaa vedtage samme med to Trediedele af Stemmerne, og naar dette var sket, skulde Stormagterne ansøges om at ophæve deres Garanti. Men ligesom det allerede ikke vilde være let for Regeringen at tage en saadan Beslutning ligeoverfor den eventuelle Thronfølger, der nu ovenikjøbet har faaet Sæde i Statsraadet, saaledes vilde det ogsaa være tvivlsomt, om Rigsraadets Samtykke kunde opnaaes, idet ikke blot en Trediedel af dettes Medlemmer tilhører Monarkiets tydske Befolkning, men ogsaa den danske Flerhed er sammensat saaledes, at det svageste Parti i Folket her er stærkest repræsenteret. Vare nu endog disse betydelige Vanskeligheder overvundne, saa stod Londontractatens Ophævelse tilbage, og om end de vestlige Magter, i hvis aabenbare Interesse det vilde være, at en skandinavisk Union kom istand, villigen gik ind herpaa, saa er det næppe tvivlsomt, at de tydske vilde modsætte sig og ligeledes Rusland, der formener at have Arvekrav paa en Del af Monarchiet og udtrykkelig har forbeholdt sig disse sine Rettigheder i Warschauerprotokollen.

Hvad dernæst det danske Folks Stemning angaar, saa deler sig dette, forsaavidt det tager Del i det politiske Liv, i tre Grupper: det nationale Parti, der indbefatter Blomsten af Landets Intelligens og Ungdom, og som i Conseqvens af sin hele Anskuelse maa stræbe efter den skandinaviske Forbindelse; det demokratiske Parti (Bondevennerne), som nu indseer, at der Intet er at vente for den folkelige Udvikling af Forbindelsen med det ridderskabelige Holsten og reactionære Tydskland og som derfor trofast og ærligt slutter sig til hint Parti i dets skandinaviske Stræben; endelig Helstatspartiet, der dels bestaar af Constitutionelle, som ikke kunne taale Samqvem med Almuen, og Absolutister, som ikke kunne taale Grundloven, og som sætter hele sit Haab til Helstatens Bestaaen og det nye Dynasties Bevaring. Naar de to første Partier ere enige, raade de over alle Valg til Rigsdagen og ere stærke nok til i og udenfor den at nedslaa al Modstand;

men de tælle kun faa Mænd, der kunne overtage Statsstyrelsen, og disse faa have som Ministre at kæmpe med de store Vanskeligheder, som det sidstnævnte Parti kan lægge dem i Vejen. Dette, der kun er ringe i Antal, tæller forholdsvis mange Mænd af Indflydelse og Betydning, navnlig i den højere Embedsstand samt i Adel og Godsejerstanden. Det stiller ingen Hær, men Intriguer i Marken, det har som sagt slet ingen Magt i Rigsdagen, men nogen i Rigsraadet og mest i Salonerne; det har udelukkende Adgang til og Omgang med de fremmede Diplomater, og det har Penge nok til at have adskillige Organer i Pressen til Disposition saavelsom til, naar det gjælder en Styrkeprøve, at vække noget Røre blandt den mindre oplyste Del af Samfundet.

Det vil heraf skjønnes at være tvivlsomt, om en folkelig Bevægelse til Bedste for en skandinavisk Union for Øjeblikket vilde kunne rejses til nogen Nytte eller med Haab om Sejer; thi for at rejse en saadan var det nødvendigt ikke blot at pege paa Maalet, men ogsaa at angive Midlerne, og disse ligge tildels udenfor det danske Folks Omraade. Selv om det var muligt at fremkalde en saa stærk Bevægelse, at den nødte Kongen og Regeringen til at tage Beslutning om Arvefølgens Forandring, saa vilde den tydske Minoritet i Rigsraadet snarest derved ægges til at modsætte sig samme, og saavel fra den som fra det eventuelle Dynasties Side vilde de yderste Anstrængelser blive gjorte for at bevæge Stormagterne til at negte deres Samtykke. Men det vilde neppe nok under disse mislige Udsigter lykkes at tilvejebringe nogen stærk Folkebevægelse. Man er endnu træt af den sidste Krigs Offre, og Helstaten er for ny til, at dens Farer og Ulemper endnu kunne føles og fattes af Alle. Forsøget paa at rejse Folket vilde ikke blot støde paa Træghed, men ogsaa paa virksom Modstand fra Helstatspartiets Side, medens det var at frygte, at mange eller endog de fleste af det nationale Parties Førere af Mangel paa Haab om et godt Udfald og af Frygt for at tilsætte deres politiske Anseelse ved en mislykket Bestræbelse, vilde holde sig tilbage fra Kampen. Følgen af Forsøget, om

det blev gjort i dette Øjeblik, uden at Udsigten til at naae Maalet var bleven lysere, kunde let blive et Nederlag, der ikke blot vilde ramme de enkelte Personer, der vare rede til at offre sig, men selve Sagen og skyde dens Udførelse ud i en fjern Fremtid. Bestræbelserne for den skandinaviske Idee synes derfor paa dansk Side mere at burde gaa ud paa at tilvejebringe de fornødne Betingelser end at burde rettes lige mod Maalet, eller at burde indskrænke sig til at forberede Muligheden.

Denne synes at nærme sig i den mellem Danmark og de tydske Stormagter opstaaede Conflict angaaende Monarchiets Fællesforfatning. Disse Stormagter have formentlig Tilsagn af en tidligere Regering om Fællesforfatningens Forelæggelse for den holstenske Stænderforsamling at holde sig til. Disse Tilsagn har den samme Regering, som gav dem, tilsidesat ved Udstedelsen af Forordning 26. Juli 1854, der indførte et raadgivende Rigsraad for hele Monarchiet, og som Tydskland ikke blot stiltiende men ved en udtrykkelig Lykønskning til Opgavens heldige Løsning anerkjendte. Denne Ordning, der tilsidesatte Kongerigets bestemte og klare Ret til at se Fællesanliggenderne constitutionelt ordnede, forefandt den nærværende Regering, der da bestemte sig til ved Hjælp af hint Rigsraad at tilvejebringe en anden Forfatning, hvori den constitutionelle Form i alt Fald nogenlunde er bevaret. Nu forlange de tydske Stormagter, at denne siden 2. October 1855 i Virksomhed værende Forfatning skal forelægges de holstenske Stænder. Paa denne Fordring kan Regeringen umuligt gaa ind, og den har saaledes kun Et af To at vælge imellem, enten at indrømme saadanne Forandringer i Fællesforfatningen i absolutistisk Retning, at denne tilfredsstiller det tydske Forbund, eller at tilbyde de tydske Forbundslandes, Holsten og Lauenburgs Udsondring af Fællesstaten, saaledes at denne fremtidig bliver en Unionsstat bestaaende af Danmark-Slesvig paa den ene Side, Holsten-Lauenburg paa den anden. Hvilken af disse Veje Regeringen vil gaae, er i dette Øjeblik endnu ikke klart, men hvilken af dem, den saa gaar,

synes en større Mulighed at aabnes for den skandinaviske Idees Fuldbyrdelse, end der nu er tilstede. Indrømmes Forandringer i Forfatningen, saa vilde disse vække en stor Uvillie og en bestemt Modstand i Kongeriget, som tidligere eller sildigere maa hidføre et Brud. Tilbydes Udskillelsen eller Eidergrændsen, saa kommer det an paa, om Tilbudet modtages, eller om det forøger Spændingen og bevirker en Forbundsintervention i Holsten, men ogsaa i begge disse Tilfælde er det utvivlsomt, at den nationale Følelse, der er saa nær beslægtet med den skandinaviske, maa komme i Bevægelse og Muligheden derved voxe.

Det er nemlig klart, at den nødvendige Betingelse for den skandinaviske Idees fuldkomne Gjennemførelse er Kongerigets og Slesvigs Udløsning af Forfatningsforbindelsen med de tydske Forbundslande eller Eidergrændsens Anerkjendelse af Tydskland og Europa. Ved Fællesforfatningens Ophævelse taber Arvefølgeloven af 31. Juli 1853 sin uangribelige Charakter. Vel vilde „Monarchiets Integritet", til Bedste for hvilken den nye Arvefølge er oprettet, ikke eo ipso derved ophæves ligesaalidt som Stormagternes Garanti for samme. Men ligesom et af de oprejste Værn for Arvefølgeloven vilde bortfalde med § 1 i Fællesforfatningen af 2. Oct. 1855, saaledes vilde Magten til at forandre samme gaa over fra Rigsraadet til Danmarks og Slesvigs fælles Repræsentation, der baade vilde faa en meget mere folkelig Beskaffenhed end hint Raaad, og hvori Repræsentanterne for den tydske Trediedel af Slesvigs Befolkning kun vilde udgøre en meget ringe Minoritet. Hvad Stormagternes Garanti angaar, saa vilde denne ogsaa svækkes derved, at med Forfatningsfællesskabets Ophør vilde Muligheden af en større Adskillelse for de tydske Forbundslande træde frem i Forgrunden, ja maaske stiltiende forudsættes, og Ruslands forbeholdte, blot en Del af Holsten gjældende, Arvekrav vilde ikke længere kunne forhindre, at Kongeriget og Slesvig, naar de derom bleve enige, kunde forandre Arvefølgen.

Forbundslandenes Udskillelse og Eidergrændsens Aner-

kjendelse er altsaa det nærmest liggende Maal, hvorpaa den skandinaviske Sags Venner i Danmark som i Broderlandene synes først at burde rette hele deres Opmærksomhed og Virksomhed. Den svensk-norske Regering synes paa en dobbelt Maade at kunne virke hertil. Dels ved at tilraade den betegnede Løsning ad den diplomatiske Vej og i de europæiske Magters Raad, dels ved at træde i et nærmere beskyttende Forhold til Danmark under de nærværende for det mislige Forhold. Dersom Sverig og Norge gjennem deres forventede nye Repræsentant ved Hoffet i Kjøbenhavn ville forhøre, om den danske Regering skulde være villig til med de forenede Riger at indgaa en defensiv Alliance, hvorved Kongen af Danmarks Besiddelser udenfor det tydske Forbund garanteres ham, og H. M. Kongen af Sverig og Norge i Tilfælde af Angreb paa disse lover at komme ham til Hjælp enten med en bestemt Styrke eller med hele sin Magt, saa synes den danske Regering umuligt at kunne afvise et saadant Tilbud. Den vil derved faa det fornødne Mod til at indtage en fast og bestemt Holdning ligeoverfor de tydske Fordringer; med eet Ord: Danmarks Politik vil derved blive national. Muligt, at Tydskland, naar det fik Kundskab herom, vilde trække sine Fordringer tilbage. Da vilde vel ingen øjeblikkelig Forandring indtræde i de danske Forfatningsforhold, men den Farve, den danske Politik havde antaget, vilde ikke brat forsvinde, og en større Tilnærmelse til Broderfolkene, en Udførelse af den skandinaviske Tanke i dens mindre fuldkomne Former enten som varig Alliance eller som Statsforbund, vilde kunne fremgaa heraf; Resten maatte saa overlades Tiden. Fastholdt derimod Tydskland sine Fordringer og forsøgte at sætte dem igennem med Magt, da vilde visselig Alliancen udsætte Sverig og Norge for Offre af Blod og Penge. Men dels er det lidet sandsynligt, at det tydske Forbund vilde gaa videre end til Holstens Besættelse, i hvilket Tilfælde Alliancen ikke vilde medføre nogen activ Optræden af Sverig og Norge, dels vilde Broderlandene, ifald der blev paaført Danmark en Krig fra Tydsklands Side, hvad enten en

Alliancetractat udtrykkelig forpligtede dem eller ikke, vanskelig kunne forblive neutrale eller undgaa Offre, medmindre de baade vilde aldeles opgive den skandinaviske Idee og tilsidesætte Omsorgen for deres egen Sikkerhed. Men ligesom Alliancen med Broderfolkene, naar den viste sin Betydning ved at afholde Tydskland fra at overskride Eideren, allerede vilde forpligte det danske Folk til en Taknemlighed, der vilde aabne gode Udsigter til den skandinaviske Idees Fuldbyrdelse i dens fuldkomneste Form, saaledes vilde muligvis i Tilfælde af Krig en virksom Bistand fra Broderlandenes Side umiddelbart som sin nødvendige Følge kunne medføre dette Resultat. Den Krone, som „Tåget öfver Bält" ikke forskaffede Kong Carl den Tiende, den vilde en svensk Hær, der gik over Belterne i modsat Retning, ikke for at erobre men for at frelse Danmark, ufeilbarlig hjembringe.

Forudsat nu, at disse Betragtntnger maatte findes rigtige, og at den nærværende Krisis i de danske Forhold med Fremgang maatte kunne benyttes til at befordre eller hidføre den skandinaviske Idees Virkeliggjørelse, saa vilde hertil ikke blot udfordres Skridt fra den kgl. svensk-norske Regerings Side, men ogsaa en indre dansk Virksomhed for at forberede det danske Folk paa en saadan Løsning og vinde den offentlige Mening for samme; thi for at en dynastisk og reel Union mellem de nordiske Riger skulde bestaa og være til Velsignelse for dem, maa det ansees for en absolut nødvendig Betingelse, at den blev til ikke ved et europæisk Magtsprog eller ved en Overenskomst mellem Regeringerne alene, men tillige fik Folkets Samtykke gjennem dets tilstedeværende lovlige Repræsentation. Men for at en saadan Virksomhed skal kunne begyndes og ledes med Alvor og Kraft, for at skaffe den Understøttelse af betydende Mænd og Udbredelse blandt Folket, vil det ikke blot være nødvendigt forud at vide, om og hvorvidt den kgl. svensk-norske Regering vil foretage Skridt i denne Retning som det antydede, men tillige at kjende dens og navnlig H. M. Kongen af Sverig og Norges Tanker om de Vilkaar, under hvilke Unionens endelige Fuld-

byrdelse kunde skee; thi først naar man havde positiv Vished om, at disse vare antagelige fra dansk Side, først da kunne man uden Fare for at skuffe sig selv og sine Medborgere arbejde for Sagens Fremme, og først da kunde de mange, der desværre betragte Opløsningen af Forbindelsen med Holsten som et Offer, bevæges til at slutte sig til den skandinaviske Stræben. De Hovedvilkaar, ved hvis Tilsikkring det danske Folk kan antages at ville være villigt til at indtræde i en nordisk Union med Forbehold af nærmere Overenskomst om mindre vigtige Punkter, ere følgende:

1) Danmark indtræder som 3die. fuldkomment ligeberettiget Medlem i Unionen med samme indre Frihed og Selvstændighed som Sverig og Norge.
2) Danmarks Riges Grundlov af 5. Juni 1849 anerkjendes som dets særlige Forfatning med Forbehold af de Forandringer, som dels Unionsforholdet, dels Slesvigs Indordning under samme nødvendiggjøre.
3) Danmarks Rige omfatter foruden Bilande og Colonier Hertugdømmet Slesvig til Eideren. Den tydsktalende Trediedel af dettes Befolkning tilsikkres lige Ret med den danske, og Hertugdømmets Eiendommeligheder beskyttes ved provindsielle Institutioner.
4) Der indrømmes alle 3 Rigers Repræsentationer en begrændset men sikker Indflydelse paa de unionelle Fællesanliggender, og de hertil fornødne Forandringer foretages i Rigsacten af 6. August 1815.

Der er vel dem, der ville undres over, at Ploug har dristet sig til at indlade sig i Underhaandsforhandlinger med Sverige-Norges Monark om saa vidtgaaende Planer, og som ville drage i Tvivl hans Berettigelse til som Kongen af Danmarks Undersaat at fremsætte saa utilsløret sit Ønske om at se Dynastiet Bernadotte komme

til Magten her. Hertil er kun at sige, at Faktum udviser, at hans just ikke stærke monarkiske Følelse[1]) ikke har følt sig generet herved. Det fremgaar derhos af hans Redegørelse, at han ikke har omgaaedes med revolutionære Planer, men har haabet at se sit Projekt virkeliggjort ad lovlig Vej, gennem Lovgivningsmagtens Samtykke. At der maatte bringes Offre fra dansk Side ved Opgivelsen af alt, hvad der følger med et eget Kongehus, saasom Hof, diplomatisk Korps og meget andet, har staaet ham klart. For manges Nationalfølelse vilde der naturligvis have været noget saarende i at indtræde i Unionen paa lignende Maade som Norge, saaledes at Kongen residerede i Stockholm, og Danmark for de unionelle Fællesanliggenders Vedkommende regeredes derfra. Men for ham laa der intet for det danske Folk nedværdigende heri. Som for Lehmann og Clausen saaledes ogsaa for Ploug stod det at bevare et selvstændigt dansk Folkeliv som den ubetinget højeste nationale Opgave, og han saa den bedste Betryggelse herfor i Forbindelsen med Broderfolkene. Det ses derhos af adskillige Udtalelser af ham, at han har antaget, at Nordmændene vilde befinde sig bedre i Unionen, naar Danmark kom til; som de med Danskerne mest beslægtede vilde de Side om Side med disse have erholdt større Modstandskraft mod mulige Anmasselser fra Storsvenskeres Side.

Det er rigtigt, at det er Følelsen af Danmarks Nød, der mere end noget andet har gjort Ploug til politisk

[1]) At Ploug ofte har fremsat Kritik af de Kongers Regeringshandlinger, under hvilke han har virket, paa en særdeles uforbeholden Maade, tør anses for almindelig bekendt.

Skandinav. Alt fra sin Barndom ved Nørrejyllands Sydgrændse havde han medbragt et Indtryk af vore forkvaklede statsretlige Forhold, og han saa i Begyndelsen af Halvtredserne med største Bekymring Fremtiden imøde. Sejrene i Treaarskrigen gjorde langt mindre Indtryk paa ham end paa Størstedelen af Nationen — ikke for intet ere hans to bedste Digte fra denne Tid[1]) knyttede til Erindringen om Nederlag — hvorimod han, næppe med Urette, uddrog det Resultat af Krigen som Helhed, at Danmarks Evne til en selvstændig national Politik for stedse var forbi, saa at det nærmest kun havde Valget imellem at kaste sig i Armene paa Tydskland eller søge en Statsforbindelse mod Nord (jævnfør hans Artikel i „Fædrelandet" Nr. 186 for 13. August 1862). I 1851 blev han ligefrem udhysset i Skandinavisk Selskab, fordi han fra Talerstolen antydede noget om, at det var lidet eller intet bevendt med vore Sejre i Treaarskrigen, og en lignende Tankegang raader i hans Digt „Slagdagen" fra 1863.

At der intet kom ud af Kong Oscars Allianceforslag af 1857, er jo bekendt. Og efter hvad der nu vides om Ruslands Holdning overfor det skandinaviske Røre, er det vel tvivlsomt, om der, selv i Tilfælde af en venligere Modtagelse fra dansk Side, kunde have været ventet en videre Udvikling af de skandinaviske Bestræbelser som Følge af Alliancen. Det tør dog antages, at dennes Afslutning vilde have fremskyndet Afgørelsen af det gamle Mellemværende mellem Dansk og Tydsk, saa at denne var falden paa et for os gunstigere Tidspunkt.

[1]) „Slaget ved Slesvig" og „Christian den Ottende".

Men uanset, at Plougs Bestræbelser bleve resultatløse, maa man — synes mig — erkende, at hans Tankegang var rettet imod en virkelig Realpolitik. I den Tanke definitivt at føre Hegemoniet i Norden over til Sverige, hvis dette lagde sit Sværd i Vægtskaalen for Eidergrændsen, laa der et forstandigt do ut des, et virkeligt Vederlag for Sverigs udlagte Blod og Penge, som gør det forstaaeligt, at Kong Oscar optog Tanken med Sympathi.

Smaastykker.

4.

Den jydske Krig i Efteraaret 1157.

Af Knud Fabricius.

Man vil endnu mindes den heftige Strid, som for en Aarrække siden førtes paa dette Tidsskrifts Blade mellem afdøde Rigsarkivar A. D. Jørgensen og Prof. Johannes Steenstrup. Stridens Æmne var Kampen paa Gradehede, og de to Videnskabsmænds Standpunkt hertil er bekendt. A. D. Jørgensen var den, som søgte at bryde ny Grund; han saa i Sakses Beretning om den navnløse Kamp uforenelige Modsætninger til den gamle Opfattelse, som fandt Slagets Plads paa den flade, aabne og ufrugtbare Hede. For ham passede Beskrivelsen kun paa Østjyllands kornrige Bakkestrøg, og han flyttede Skuepladsen for Kampen bort til Randersegnen, til Middelsom Herred, medens han opstillede den Formodning, at Kong Svend paa Flugten havde forvildet sig ud paa Heden og fundet sin Bane paa det Sted, hvortil saa en senere Tradition fejlagtigt havde henlagt det store Opgør mellem de to Konger.

I Modsætning hertil pegede Prof. Steenstrup paa de mange andre Beretninger, som uafhængige af Sakse bestemt

---

Litteratur: A. D. Jørgensen: Samlede Afhandlinger, 2det Bind (H. T. 6. R. II, 623 og III, 108). Joh. Steenstrup: Vore Folkeviser, p. 223 og H. T. 6. R. III, 226. Rosenørn: Grev Gert og Niels Ebbesen I, Forundersøgelser p. 123 og Saml. t. jydsk Historie 2. R. III, 165. Both: Illustr. Tid. II, 131. Henry Petersen i Aarb. f. n. O. o. H. 1887 og Illustr. Tid. $^{11}/_{12}$ 1892.

fastslaa, at Slaget stod paa Gradehede og intet andet Steds. Ejendommelighederne ved Sakses Beskrivelse søgte han derimod at bortforklare, og han endte sit Indlæg med at erklære: „Jeg tør vistnok bruge det Udtryk, at syv og syvsindstyve Grunde paa den mest uomtvistelige Maade godtgøre, at Slaget stod paa Grathehede, og at ingensomhelst Grund taler for, at det ikke skulde have staaet her“ [1]).

Det er vanskeligt at afgøre, hvilken Stilling den øvrige videnskabelige Verden indtog under denne Strid. Kun faa have siden da [2]) udtalt sig om Spørgsmaalet, men man tør vel sige, at A. D. Jørgensens Hypotese forekom de fleste at staa paa temmelig svage Fødder. Forfatterens Autoritet var dog saa stor, at kun faa vovede at udtale sig bestemt derimod, en beskeden Tvivl lodes i Reglen tilbage som i J. Olriks Artikel „Gradehede“ i Salmonsens Konversationsleksikon.

For at klare os Spørgsmaalet synes det mig heldigst først at undersøge de knappe Kilder, som uden nærmere Beskrivelse kun nævne Kampens Tid og Sted, d. v. s. alle andre Kilder end Sakse og Knytlingasaga. A. D. Jørgensen saa ganske bort fra disse, og Prof. Steenstrup havde ikke Uret i at paastaa, at hans Hypotese kun anviste, hvilken Vej man skulde have gaaet for at tolke Sakses Tekst, hvis de andre Kilder havde tiet om Begivenheden [3]). Steenstrup beraabte sig derimod baade paa Svend Aagesøn og Knytlinga, samt paa „hele Rækken af fortrinlige paa samtidige Optegnelser støttede Aarbøger, saaledes Roskildekrøniken ... Lundeaarbogen ... Rydaarbogen ... og mange andre Krøniker og Optegnelser [4])“, og i en Anmærkning giver han ikke mindre end 14 Henvisninger til Scriptores Rerum Danicarum.

Undersøge vi da nu de danske Kilder til Kampens Historie, viser det sig, at den ældste af disse kun er fjærnet

[1]) Vore Folkeviser, p. 229.

[2]) 1890—1891.

[3]) og hvis Sakse ikke to Gange i Valdemar den Stores Historie nævnede „bellum Grathicum“ (Sakse bruger Ordet „bellum“ i Betydningen „Slag“. H. T. 6. R. III., 231).

[4]) Vore Folkeviser, p. 229.

med en Afstand af 13 Aar fra selve Begivenheden. St. Hansdag, d. 24de Juni, 1170 blev Knud Lavards Levninger skrinlagte i Ringsted, og han selv erklæret for Helgen. Til Brug ved Gudstjenesten forfattedes nu en udførlig Levnedsbeskrivelse af den afdøde, bestaaende af Læsestykker og Sangpartier, og i anden Afdelings ottende Læsestykke, som behandler Begivenhederne efter Knud Lavards Død, og som aabenbart var beregnet til at messes fra Alteret, læse vi følgende[1]):

„Da de[2]) nemlig kom sammen i Roskilde, blev Knud og Constantin paa en skammelig Maade ombragte af Svend [d. 9de August]; de bukkede under, men Valdemar slap haardt saaret bort. Saa kæmpede han med Forræddereu paa Grathaeheth, vandt efter Guds Vilje Sejr, og saaledes blev hele Danmark undergivet hans Herredømme."

13 Aar efter Kampen var man altsaa ikke i Tvivl om, hvor den havde fundet Sted; „cum proditore in Grathaeheth dimicans" hedder det udtrykkeligt. Ringstedmunken, som nedskrev dette, har aabenbart haft sin Viden fra det sejrende Parti, men iøvrigt nærede vel paa dette Tidspunkt intet Menneske i Danmark Tvivl om dette Faktum. Lad os dog høre Modpartiets Mening; Historieskriveren Svend Aagesøn hyldede ganske vist den nye valdemarianske Politik, men hans Fader, Aage Kristiernsøn, stod i Kong Svends Rækker St. Sørensdag 1157.

Svend Aagesøn skrev sit Værk i Slutningen af Firserne, altsaa omtrent 30 Aar efter Slaget. Hos ham faa vi en saalydende Oplysning[3]):

„Den førnævnte Svend, Skaanes Konge, mødte Jyllands Konge Valdemar og indlod sig i Slag med ham ved Gratha. Sejren blev ikke længe tvivlsom; Svend blev nemlig overvunden og ombragt ved Bondehaand".

Det tolvte Aarhundrede herhjemme var altsaa sikker i sin Sag. Men var Samtiden uden for Danmark uden Interesse for Begivenheden? Den nordtyske Historieskriver Helmold,

[1]) Mon. Germ. XXIX, 19.
[2]) D. v. s. de tre Konger.
[3]) Mon. Germ. XXIX, 36.

som bringer adskillige Oplysninger om danske Forhold, kunde næppe forblive stum ved en Lejlighed som denne, og efterse vi hans Værk, finde vi ganske rigtigt følgende [1]):

„(Valdemar) samlede en Hær og mødte ham (d. v. s. Svend) med en kraftig Skare, og der blev leveret et Slag ikke langt fra Viborg. Svend blev dræbt paa den Dag, og alle hans Mænd sammen med ham, og Valdemar fik Danmarks Rige."

Denne Beretning er nedskreven i Aarene umiddelbart efter 1163 og altsaa vor ældste Kilde til Begivenheden. Men kedeligt er det jo, at den tier om Pladsen derfor; „non longe a Wiberge" er al den Oplysning, vi faar. Paa den anden Side er det dog ret forklarligt, at en Forfatter fra Grænsen mellem Holsten og Vagrien ikke interesserede sig for eller kunde vide Navnet paa en lille Hedestrækning i Nørrejylland, og det maa indrømmes, at hans Beskrivelse bortset fra denne Mangel er meget træffende. „Ikke langt fra Viborg" kan man jo godt sige om Grade, der ligger ikke en Gang tre Mil borte; derimod vilde det falde vanskeligere at anvende Udtrykket paa A. D. Jørgensens formentlige Valplads i Randersegnen, som er fem til seks Mil fjærnet derfra.

Vi have hermed gennemgaaet det tolvte Aarhundredes Beretninger om Kampen mellem Svend og Valdemar, ene Sakse undtagen [2]). Turen kommer nu til det trettende Aarhundredes, af Prof. Steenstrup saa højt priste Aarbøger. For dem vil man dog vel i Almindelighed paa Forhaand have mindre Interesse paa Grund af deres større Afstand fra Begivenheden, og i Bedømmelsen af dem kan jeg da heller ikke være enig med Professoren. Han lagde særlig Vægt paa Roskildekrønikens, Lundeaarbogens og Rydaarbogens Udsagn. Den første af disse er paa dette Punkt kun en Omskrivning af det allerede omtalte „Knud Lavards Levned" og intet andet [3]), kun med den lille Tilføjelse, at Svends Lig

[1]) 1ste Bog, Kap. 84.

[2]) som vel endda rettest bør henregnes til det følgende Aarhundrede.

[3]) hvad forøvrigt Prof. Steenstrup selv ved en anden Lejlighed har paavist; det var ham, der først pegede paa de Bogstavrim,

blev begravet „in ecclesia villulæ". Roskildekrønikens Fortsættelse, som behandler Kampen 1157, er forfattet under Valdemar Sejr, og da Gradekapellet paa denne Tid var velkendt af alle for sine Sjælemesser over den afdøde Konge, skyldes Tilføjelsen altsaa ingen selvstændig Viden om Slaget, og vi kunne roligt se bort fra at benytte Roskildekrøniken som selvstændig Kilde. Med Lundeaarbogen og Rydaarbogen staar det endnu værre til. Den første af disse, der er forfattet ved 1265, er fra Erik Lams Død til Roskildegildet en næsten ordret Afskrift af Roskildekrøniken[1]) med smaa Tilsætninger, som vistnok ere hentede fra Sakse. Beretningen om Gradekampen slutter sig vel ikke efter Ordlyden saa nøje til sit Forbillede, Roskildekrøniken, men den er i Virkeligheden kun en friere Gengivelse af dennes Indhold uden nogensomhelst Selvstændighed og følgelig uden Kildeværdi[2]). Hvad Rydaarbogen angaar, bygger den for denne Periodes Vedkommende paa Lundeaarbogen og Sakse. For Beretningen om Gradekampen gælder det samme, og et enkelt Træk, som kunde synes originalt[3]), er vistnok kun en mindre nøjagtig Gengivelse af et lignende Udtryk i Roskildekrønikens Fortsættelse[4]).

En nøjere Prøvelse af disse Aarbøger fra det 13de Aarhundrede, som Prof. Steenstrup lagde særlig Vægt paa, fører altsaa, synes det mig, til lidet opmuntrende Resultater. Og hvis man kaster et Blik paa de øvrige af ham citerede Kilder, forekommer det mig ikke, at Hovedindtrykket forandres. To af disse ere forfattede af Peder Olsøn ved Midten af det 16de Aarhundrede og sekundære efter Rydaarbogen[5]); to andre skyldes Hamsfort († 1627) og ere baserede paa Sakse og

som Roskildekrønikens Fortsættelse har laant fra Passio (H. T. 6. R. IV. 682).

[1]) og af en anden, ældre Aarbog til 1254.

[2]) Oplysningen „fugit in Grathæmosæ" er vistnok en Gengivelse af Sakses „Sveno cum paucis ad palustria forte fuga perveniens".

[3]) „et sepultus in capella Grathæ".

[4]) „in ecclesia villulæ terræ commendatum est."

[5]) Scr. I, 120 og 176.

Rydaarbogen[1]). I det hele er Rydaarbogen et ligefremt Faktotum for de efterfølgende Aarbogsforfattere; af de 14, af Prof. Steenstrup anførte Kildesteder, staa endnu 7 tilbage. Af disse ere tre direkte Laan fra Rydaarbogen[2]); en, den jydske Krønike[3]), benytter paa et Sted Rydaarbogen og paa et andet Sakse, og den sjette Kilde, Visbykrøniken[4]) er Laan fra Aarbogen til 1287, som atter har benyttet Lundeaarbogen og Rydaarbogen. Tilbage staar det sidste Citat, som er hentet fra en dansk Kongerække, der er skreven paa Erik Klippings Tid; det har ikke været mig muligt bestemt at paavise dens Kilde, men derfor er der dog næppe nogen Grund til at vurdere den synderlig højt[5]).

Min Dom om det 13de Aarhundredes Kilder til Kampen mellem Svend og Valdemar falder derfor som sagt ikke sammen med Prof. Steenstrups. De flestes Værdiløshed kan direkte paavises, og hvor dette en enkelt Gang ikke er Tilfældet, har Opgivelsen et saa mistænkeligt Præg, at man nødig vil tro paa dens Originalitet[6]). Den Tanke, at en Forfatter mod Slutningen af det 13de Aarhundrede selvstændigt skulde vide nogen Besked om Begivenheder ved det foregaaende Aarhundredes Midte, var fra først af usandsynlig og er ikke bleven bestyrket ved en nærmere Prøvelse. I Stedet for en selvstændig Tradition se vi altsaa hos det 13de Aarhundredes Forfattere kun et simpelt Afskriveri. Vi nødes da til at holde os til de faa Hjemmelsmænd, som inden Aar 1200 fæstede deres egne Indtryk paa Pergamentet. Men de nære heller ingen Tvivl. Danske eller tyske, Valdemars eller

---

[1]) Scr. I, 39 og 276.

[2]) Aarbog til 1317: Scr. II, 171. Isl. Fragmenter: Scr. II, 431. Lars Straale: Scr. III, 305.

[3]) Scr. II, 376 og 381.

[4]) Scr. I, 252.

[5]) Maaske er Svend Aagesøn Kilden, og i Haandskriftet findes Kongerækken i samme Codex som denne. (Scr. I, 22).

[6]) En god Oversigt over de vigtigste Kilder: Erslevs Udvalg af Kildesteder, p. 76—80.

Svends Partigængere samstemme de i at henlægge Slaget 1157 til Egnen om Viborg, til Gradehede.

Det vil nu sikkert vise sig heldigt at give et kort Referat af de Begivenheder, som fulgte paa Blodgildet i Roskilde, før vi gaa over til Sakses Beskrivelse af den egentlige Kamp. Kun paa denne Maade blive vi nemlig i Stand til at se hvad der foregik i Efteraaret 1157 i sin Helhed, og Afslutningen, det store Opgør, træder frem paa sin rette Plads, belyst fra alle Sider.

Vi kende alle den rystende Begivenhed St. Laurentiusaften, den 9de August. Kong Knud laa Lig i Roskilde Kongsgaard, og en anden Konge, Kongsemne kunde man vel kun kalde ham, flygtede saaret bort mod Sydvest, ned mod Ringstedegnen, hvor han havde sine mest trofaste Tilhængere. De svigtede ham heller ikke, Esbern Snare nævnes med Ære som hans ypperste Hjælper, og kort efter kunde Valdemar paa Viborg Ting kære over Kong Svends Forrædderi, Kong Knuds Drab og sit eget Saar. I Mængde strømmede nu Jyderne sammen om ham for at hævne deres faldne Konge.

Svend saa, at han maatte gribe rask til for at sikre sig det fulde Udbytte af sit Anslag, som kun halvt var lykkedes. Efter at have gjort et forgæves Forsøg paa at gaa i Land i Jylland ved Lillebælt opbød han Skaanes og Sjællands Befolkning. Valdemar drog atter til Viborg, hvor han ægtede Knuds Halvsøster Sofie for at knytte hans forhenværende Tilhængere til sig. Saa gik han til Randers for derfra paa sin Flaade at angribe Svend i hans Tilflugtssted Sjælland. Men Svend kom ham i Forkøbet. Han satte paa fynske og sjællandske Skibe over til Jylland og lagde dem ind i Djursaamundingen[1]) (Grenaa Købstad eksisterede endnu ikke paa denne Tid). Med en udvalgt Rytterhær søgte Kongen til

[1]) Jeg maa i Opfattelsen af dette Sted hos Sakse følge A. D. Jørgensen; Rosenørn forekommer mig at lægge mere ind i det, end Teksten berettiger os til. (Se Saml. t. jydsk Hist. 2. R. III, 165).

Viborg og bemægtigede sig denne By, skøndt Indbyggerne ikke viste sig meget imødekommende over for ham. Derfra begyndte han saa at rykke frem ad Vejen mod Randers. Hans militære Stilling var i dette Øjeblik meget gunstig. Han var Herre til Søs og var i Færd med at opsøge Valdemar, hvis vigtigste By han havde bemægtiget sig. Denne stod selv i den ubetydelige Flække Randers uden endnu at have kunnet samle saa mange Folk, at han turde byde sin Modstander Spidsen, og han var nu i umiddelbar Fare for at blive klemt inde mellem Svends Rytterhær og hans Flaade. I dette Øjeblik greb Valdemar dristigt til. Han sendte sin Flaade under Anførsel af Sakse (som nogle anse for en Fader til Historieskriveren) og Buris Henrikssøn ud mod Svends Skibe; nogle af disse vege uden Kamp, andre forbleve trofaste mod deres Konge og sloges paa Flugt. Dette tog Svend sig overordentlig nær, siger Sakse.

Ikke desto mindre vedblev han med sin Fremrykning mod Randers. Esbern Snare fik af Kong Valdemar Befaling til at udspejde hans Tog, og Sakse ved meget at fortælle om hans Bedrifter paa denne farefulde Færd. Han gjorde god Nytte, og da Svend kom til Randers, hvor han haabede at skulle kunne overvælde sin Modstander, var Fuglen fløjen. Kong Valdemar havde ikke følt sig mandsstærk nok til at tage imod Slaget straks; han var gaaet over paa Gudenaaens søndre Bred og havde kastet Randers Bro af efter sig. Svend blev nu liggende i Randers By, og Ungersvendene i begge Hære morede sig med at skyde paa hverandre fra Brostumperne med Kastespyd og Slynger.

Paa dette Tidspunkt, i September Maaneds Begyndelse, gik Kampen i Staa. Det var først efter Mikkelsmesse (d. e. den 29de September), siger Knytlinga, at Valdemar atter satte sig i Bevægelse til den Marsch, som skulde ende med Slaget paa Gradehede. Ogsaa i en anden Henseende er den Pavse, som nu indtraadte, mærkelig. Hele den Skildring af Begivenhederne lige fra Blodgildet til dette Tidspunkt, som er givet paa de foregaaende Sider, er kun et Referat af Sakses og Knytlingas Fortælling; intet Punkt deri er omtvisteligt.

Men fra nu af til den 23de Oktober høre vi i vore Kilder saa godt som intet om, hvad der foregik, og vi ere i Hovedsagen nødte til at bygge paa Slutninger.

Først er det lønnende at kaste et Blik paa de to Kongers indbyrdes Stilling, da de stod over for hinanden ved Randers, den ene nord, den anden syd for Aaen. Deres Roller ere i Virkeligheden ganske ombyttede fra det Tidspunkt, da Svend satte sin Fod paa Jyllands Grund. Den Gang havde Valdemar Viborg inde og stod i Randers; nu var denne Stilling bleven Svends. Den Gang stod Svend syd for Gudenaaen og var Herre til Søs; nu var denne Plads tilfaldet Valdemar. Men paa eet Punkt glipper Sammenligningen; Svend havde nemlig nu mistet sin Flaade og var derved afskaaret fra sin Hovedborg, de danske Øer. Han manglede Sympati hos den Befolkning, hvori han stod, og kunde saaledes ikke forøge sin Hær, medens nye Skarer daglig strømmede til hans Fjendes Lejr.

Et fast Punkt havde han, han var Herre over Viborg. Det bliver da nødvendigt at undersøge, hvor stort Værd denne Besiddelse havde, og om dens Betydning i nogen Maade kan have indvirket paa Felttogets videre Gang. Man plejer at kalde Viborg Jyllands gamle Hovedstad, og vi nødes til at spørge, om dette Navn ogsaa har Berettigelse for den Periode, hvormed vi her beskæftige os.

Viborgs Betydning i Oldtiden er bekendt og skal her kun strejfvis berøres: „Det hellige Bjærg" var Jyllands Hovedoffersted, og det berømte Ting har sikkert allerede da staaet i fuld Flor. Ogsaa som Handelsstad var Viborg af Vigtighed.

Større Interesse have vi dog for Byens Tilstand i den ældre Middelalder. Kristendommen fik sit faste Sæde her. Viborg blev Bispesæde, et Domkapitel indrettedes[1]) og Grunden til Domkirken lagdes 1130. Hertil har sikkert knyttet sig flere Kirkearbejder; Saxe[2]) fortæller, at Fangerne fra Slaget

[1]) Heise: Diplom. Vibergense XXVII ff.
[2]) P. 682.

1150 „in unam ædium captivi traduntur", hvor Talen synes at være om Kirker. Vi maa derfor tænke os, at der har rørt sig et kraftigt religiøst Liv paa det her behandlede Tidspunkt.

Langt vigtigere end alt dette var dog Landstinget. Ælnoth, som skrev sit Værk i Begyndelsen af Tyverne, bruger stærke Ord om Viborg Ting, hvor, som han siger[1]), en ikke ringe Menneskemængde ofte kom sammen baade til Sagsafgørelse og Lovgivning; „og", føjer han til, „hvad der bliver fastslaaet der efter fælles Beslutning af den forsamlede Mængde, lader man ikke ustraffet haant om i nogen Del af Jylland". Viborg var endog af og til Plads for Kongevalget, selv om dens Betydning som saadan er bleven overdreven af Islænderne. Foruden adskillige tidligere er sagtens Knud Magnussøns Valg 1146 og de to Kongers Hylding 1154 foregaaet her; Tronprætendenterne maatte jo lade sig vælge paa Tinget i den Landsdel, hvorpaa de støttede sig.

Endelig bevarede Viborg ogsaa sin Betydning som Handelsstad i den ældre Middelalder. Indirekte kan vi læse dette ud af Byens Møntvæsen; Udmøntningerne følge Handelen. „Viborg var tidlig Hovedmyntstedet for Nørrejylland"[2]). Alt i alt vil man indse, at den indtog en meget fremskudt Plads blandt Jyllands Byer i det tolvte Aarhundredes første Halvdel.

Rigtig til sin Ret kommer den dog først ved en Sammenligning med disse. Aalborg var ogsaa en gammel By, men den var af Vigtighed ved sit Sildefiskeri og Handelen paa Norge, var i det hele et benyttet Overfartssted til de andre nordiske Riger. Den „har ikke været af videre Betydning som Myntsted"[3]). Med Aarhus forholdt det sig i denne Henseende paa samme Maade, og Randers' Betydning var endnu mindre[4]). Ribe, som laa fjærnere og knap

[1]) Scr. III, 361.

[2]) Hauberg: Myntforhold m. m. i Danm. indtil 1146, p. 74.

[3]) Hauberg, p. 75 og 76.

[4]) Sakse kalder p. 732 Randers en „vicus", et Ord, som han mest synes at benytte om ubefæstede Byer. H. T. 5. R. II, 514.

kan regnes mellem de nørrejydske Byer, var den eneste af dem, som havde Chancer for at kunne tage Kampen op med Viborg; den var en af Rigets store Porte, hvorigennem Ind- og Udførselen fandt Sted[1]). Ribes glimrende Handelsperiode skulde dog først rigtig komme under Valdemarerne, hvor dens Toldafgifter (Hestetolden) bleve en vigtig Indtægtskilde for Kongen, og den manglede ganske de politiske Institutioner, som vare knyttede til Viborg.

Det bedste Indtryk af de jydske Byers indbyrdes Størrelse vil vi dog faa, hvis vi ser os i Stand til ligefrem at maale dem mod hverandre med simple Tal. Vi have et, om end ikke helt godt, saa dog brugeligt Middel hertil, en Kilde, som ganske vist er o. 75 Aar yngre end den her behandlede Begivenhed, og som derfor maa benyttes under stadigt Henblik paa de Forandringer, som den mellemliggende Tid kan tænkes at have bragt.

Sine bedste Oplysninger giver Valdemars Jordebog, naar vi undersøge de Summer, som Landets Byer gav Kongen i Ledingsafløsning[2]). Denne Indtægt var vel nok den mest konstante gennem Valdemarstiden af de i Bogen anførte, selv om Ribes hurtige Vækst har bidraget sit til at forrykke det oprindelige Forhold. Vi se da Viborg optræde med det højeste Tal, 120 Mrk. den.[3]) Den eneste danske By, som staar paa Højde med den, er netop Ribe; Aalborg kan derimod kun naa 80, Horsens 60, Lund 40, Randers 20 og Aarhus 12.

Paa andre Omraader stiller en Sammenligning sig betydelig vanskeligere. Som Møntsted er Viborg sikkert sakket agterud i Valdemarernes Regeringstid, og naar Talen er om de øvrige i Jordebogen anførte Oppebørseler fra Byer, bliver en Sammenligning næsten umulig. Viborg var nemlig, saa vidt vi kunne skønne, i 1231 forlenet bort til en „dominus

[1]) Allerede Adam af Bremen nævner Sejladsen fra Ribe paa Frisland, England og Tyskland, ja endog det hellige Land. Kinch: Ribe Bys Historie, I, 13.

[2]) Steenstrup: Studier over Kong Valdemars Jordebog. p. 196.

[3]) Efter den noget senere Indtægtsliste endog 220 Mrk.

Woghen", som herfor ydede Kongen 214 Mrk. den.[1]) Aalborg ydede derimod 24 + 24 Mrk. arg. = 48 Mrk. Sølv = ca. 150 Mrk. den. Der er dog en vis Lighed mellem disse Tal og den ovenfor omtalte Ledingsafløsning, ogsaa her forholder Aalborg sig til Viborg som 2 til 3[2]).

Efter nu, som jeg haaber, at have vakt en Forestilling om Viborgs fremtrædende Betydning blandt de jydske Byer ved det tolvte Aarhundredes Midte, staar det endnu tilbage at undersøge, om Samtiden var af samme Mening, og om Besiddelsen af Byen spillede nogen større Rolle i de Krigsforetagender, som gik forud for Kampen paa Gradehede.

Det er i Virkeligheden saa, thi i hele Prinsekrigen, lige siden 1146 havde Viborg været det Punkt, hvorom enhver Krig i Jylland drejede sig. Knud Magnussøn var jo Jydernes Konge, og efter Kampe paa Øerne opsøgte Svend ham i hans eget Land 1150. Sakse giver en detailleret Beskrivelse af, hvad der foregik her. Svend havde vundet Viborgs Indbyggere ved Løfte om Skattefrihed; Knud rykkede saa frem mod Byen med en stor Hær vestfra. Svend drog til Møde med ham; det kom til et Slag, hvori Knud blev overvundet, og hans Folk forsøgte saa at overrumple Viborg. Forsøget mislykkedes, og Kong Knud maatte flygte bort over Aalborg til Sverige.

Aaret efter kom han igen, denne Gang sydfra. Svend besluttede sig til at modtage en Belejring i Viborg, som han havde ladet befæste, og over for hvis Indbyggere han havde vist kongelig Gavmildhed. Knud turde ikke storme Byen, men lejrede sig syd for den. Her blev han overrasket af Svend, som i Længden ikke havde kunnet skaffe sine Krigere Underhold i Byen; en Nattemarsch bragte ham uventet til Knuds Lejr, som laa bag en lille Aa. Heller ikke nu blev Udfaldet længe tvivlsomt, Knud maatte som sædvanlig flygte, og

[1]) Denne Sum maa vist oven i Købet betragtes som Hr. Vogns fulde Afgift, og han var ogsaa forlenet med Landet om Viborg. O. Nielsens Udgave, p. 5 og 6.

[2]) De øvrige danske Byers Ydelser i Følge Jordebogen ere vistnok uanvendelige i denne Sammenhæng.

efter Sakses Udsagn bidrog den unge Valdemars Tapperhed i ikke ringe Grad hertil.

Hvad endelig det sidste Felttog angaar, det hvis Afslutning nu nærmede sig, saa vi Svend først og fremmest efter sin Ankomst til Jylland bemægtige sig Viborg; „sub dubia oppidanorum fide" føjer Sakse ganske vist til, og Valdemars Optræden paa Viborg Ting havde vel heller ikke kunnet undlade at paavirke Indbyggerne, som tidligere havde været saa trofaste mod Svend[1]).

Lad os da nu efter at have kastet et Blik paa Viborg vende tilbage til de to Konger, som vi i September forlod ved Randers, Svend nord for og Valdemar syd for Aaen. I Løbet af denne Maaned vare store Skarer strømmede til Valdemars Lejr efter fuldendt Høst. Det var derfor naturligt, at Kongen efter Mikkelsmesse, i Begyndelsen af Oktober, ønskede at faa en endelig Afgørelse paa Striden.

Denne kunde skaffes til Veje paa to Maader, enten ved at angribe Svend selv eller ved at tage Viborg tilbage, hvorefter Svend vilde være saa svækket, at han rimeligvis blev nødt til at rømme Jylland. Det første lod sig ikke let gøre, Aaen var jo imellem, og hvad var der til Hinder for, at Svend, der stod paa den modsatte Bred, kunde lade en Del af Valdemars Folk gaa over og saa overfalde og knuse denne Trop, medens de øvrige stode og saa derpaa fra den anden Side? Langt raadeligere var det at gaa mod Viborg, og Svend vilde heller ikke kunne lade sit Hovedtilflugtssted ligge ubeskyttet; han maatte kaste sig mellem Valdemar og Byen, og det vilde saaledes naturligt komme til et afgørende Slag.

Langt raadeligere var som sagt denne Plan, thi ved den støttedes Kong Valdemar mægtigt af Gudenaaens Naturforhold og Løb. Aaen løber fra det nuværende Silkeborg til Randers i nordostlig Retning, og danner paa dette Stykke en meget anselig Krumning mod Nord mellem Svostrup og Langaa.

[1]) Fra en senere Tid kunde man vel anføre Slaget mellem Junker Otto og Grev Gert 1334 paa Taphede, tæt øst for Byen; det har øjensynlig samme Karakter som de ovenfor anførte Kampe.

Betydningen heraf maa ikke overses. Fra Randers til Kongens Bro (en Mil nord for Svostrup) er Vejen i lige Linje syd for Aaen knap fire Mil, nordenom derimod seks, altsaa en betydelig længere Distance. Denne Forskel varer ved paa alle Punkter mellem Silkeborg og Randers, og hertil kommer, at Marschen paa Nordsiden yderligere vanskeliggøres paa flere Maader, saaledes maa man her passere mindst tre større Vandløb, Nørreaa, Tangeaa og Allingaa, medens der paa Sydsiden kun løber eet, Lilleaa. Aalejets Bredde er nu ved Randers 1500 à 3000 Alen, altsaa en Fjerdingvej; vest derfor stiger den endog til 3600. Ved Langaa er Lejet ca. 1500 Alen bredt, ved Bjerringbro ca. 900 og ved Sminge ca. 750 Alen. Hele dette Leje har vistnok Aarstiden sat under Vand. Ganske vist indsnævres det mange Steder undervejs, hvor det højere Land paa begge Bredder nærmer sig betydeligt, men Gudenaa maa dog paa hele denne Del af sit Løb betegnes som en virkelig strategisk Hindring, hvilket noksom ses af, at den har været benyttet som saadan i det 19de Aarhundredes Krige. Selve Aaens Bredde er vanskeligere at bestemme, allerede ved Silkeborg er den 100 à 150 Alen, saa at den herfra og til Randers sikkert snarest overskrider dette Maal.

Hvis altsaa Valdemar gik over Gudenaa paa et eller andet Punkt mellem Kongens Bro og det nuværende Silkeborg, vandt han en iøjnefaldende Fordel over Svend, som først vilde kunne naa at være ved Overgangsstedet betydelig senere end sin Modstander. Hertil kom endda yderligere, at Valdemar som Angriberen havde den store Fordel selv at kunne vælge dette Sted og føre sin Fjende bag Lyset paa forskellige Maader, hvorved hans Forsøg paa at hindre Overgangen end mere svækkedes.

Sakse siger nu alene om Begivenhederne mellem Randers Bros Afbrydning og den endelige Kamp, at Valdemar „tilsidst gik over Aaen paa et andet Sted", og skildrer saa Slaget; dette viser jo, at Aaen var den Hindring, som skulde overvindes, for at de to Høvdinger kunde støde paa hinanden.

Valdemar gik altsaa over Gudenaa, rimeligvis hvor nu Silkeborg ligger; her ere nemlig Forholdene særlig gunstige, da Overgangsstedet paa begge Sider dækkes af anselige Søer. Derefter vendte han sig mod Nord, mod Viborg.

Hvad Vej han er rykket frem, er det umuligt at sige; den nuværende Landevej løber i kun en god Mils Afstand øst for Gradekapellet, og det er ikke usandsynligt, at Heden da har strakt sig saa langt til denne Side. Snarere har han dog fulgt den berømte „Hærvej" fra Kolding til Viborg; den løber lige over Gradehede[1]).

Paa dette Punkt af Begivenhederne falder Sakses Skildring af Overvejelserne i Svends Lejr, da Spejderne vendte tilbage og søgte at afskrække Kongen fra Kamp med Valdemars overlegne Hær. Med Henblik paa det tidligere udviklede forstaar man nu den dybere Betydning deraf. Aage Kristiernsøn, Svend Aagesøns Fader, sagde, at nu maatte der kæmpes, ellers vilde Kong Svends Folk forlade ham, da de frygtede for at faa deres Ejendomme plyndrede. Disse Ejendomme maa først og fremmest have ligget i Viborg og Landet derom, hvor Aage Kristiernsøn selv vistnok stammede fra; de vare mest udsatte, hvis Svend prisgav Byen for at undgaa Kamp[2]).

Selve Gradekampen skal jeg ikke søge at skildre i Enkelthederne, da jeg tilmed anser dette for en Umulighed; som ved saa mange Middelaldersslag var Taktikken det under-

[1]) Knytlinga, der ellers ikke kan regnes blandt de gode Kilder, har paa dette Sted (Kap. 117) en overraskende Sætning. Efter at have meldt, at Kong Valdemar kom til Gradehede, tilføjer den: „Han vidste da, at Kong Svend kunde ventes did med en stor Hær, og at de nu snart maatte mødes, hvad saa Udfaldet vilde blive." Det er muligt, at dette kun er et af Knytlingas sædvanlige intetsigende Ræsonnementer, men Tanken er rigtig; Valdemar maatte vente, at Svend vilde kaste sig mellem ham og Viborg for at dække sit sidste Tilflugtssted.

[2]) Maaske kunde man ogsaa af Helmolds ovenfor anførte Udsagn om Slaget, at det stod „ikke langt fra Viborg", slutte, at det foruden en Stedsbetegnelse ogsaa giver et Vidnesbyrd om den Rolle, Viborg spillede for Kampen.

ordnede, to Skarer tørnede sammen, og den stærkeste fik Overhaand ved sin blotte Vægt. Sakse giver i sin Beskrivelse deraf kun en Række enkelte Træk uden rigtig at faa nogen Helhed frem. Han fortæller saaledes om Hestenes altfor stærke Fodring i Svends Hær; om at Valdemar i sidste Øjeblik fik en Forstærkning, som han i Begyndelsen paa Afstand ansaa for Fjender. Han taler om Valdemars Hærs uhyre Størrelse (kun en Tiendedel kunde se Fanerne); om de unge Bønder paa hans højre Fløj, hvis staalfarvede Kofter fik Fjenden til at tro, at her stod Hovedstyrken; om en Sanger, som red foran Hærens Midte og opflammede Valdemars Krigere ved en Kampsang om Svends Forrædderi; endelig om et Kornhegn, som i Begyndelsen spærrede for begge Hære og maatte omhugges af Valdemars Fodfolk. Det er om disse Træk, den litterære Strid stod mellem Rigsarkivar A. D. Jørgensen og Prof. Steenstrup. Den første fandt dem besynderlige for en Kamp paa den aabne Hede, og søgte, som allerede omtalt, Forklaringen i at lægge Slaget andet Steds hen. Den anden holdt paa Kamppladsen paa Heden og mente at kunne forlige Sakses Skildring hermed. I det første Punkt stemmer jeg ganske overens med Professoren, Slaget stod paa Heden, dette maa betragtes som en fastslaaet Kendsgerning. I det andet, Striden om Sakses Skildring, maa jeg derimod nærme mig mere til A. D. Jørgensen. Det er i Virkeligheden besynderligt, at Sakse taler om et Vanggærde den 23de Oktober, naar Jydske Lov bestemte, at saadanne skulde være fjærnede fra Markerne Mikkelsdag den 29de September[1]). Hestefodringen lyder ogsaa noget mistænkelig, den ligner meget de sagnagtige Træk, hvormed en senere Tid plejer at udstyre sine Slagbeskrivelser og forklare Udfaldet[2]). Det er dog tilmed næsten utænkeligt, at der i Svends Hær ikke skulde have været en eneste Mand, som vidste, at man ikke maa overfodre Heste, før de skulle gøre et rask Indhug. I et fladt Terræn plejer man desuden at kunne se temmelig

[1]) I dette Punkt følger da ogsaa Rosenørn ganske A. D. Jørgensen.
[2]) Man sammenligne saaledes Mosens Rolle i Slaget paa Falen.

langt bort, især naar det gælder Genstande, som ere hævede noget op over Jordfladen, saa Valdemars Hær maa have været ganske utrolig stor, naar kun en Tiendedel af den kunde se Fanerne. Men værst er det, at vi hos Sakse ingen fyldestgørende Fremstilling faar af, hvad der foregik mellem Hærsamlingen i Randers og Kampen paa Gradehede. Enhver, som læste Sakses Fortælling uden Kendskab til Jyllands Topografi, maatte nødvendigvis faa det Indtryk, at disse to Begivenheder foregik med meget kort indbyrdes Afstand, og der er intet Tegn paa, at vor Forfatter selv havde nogen klar Opfattelse af denne Afstands Størrelse. Dette hænger til en vis Grad sammen med Sakses ejendommelige Fremstillingsmaade; hans Historie er en „Gesta Danorum", han ophænger den ene store Karton ved Siden af den anden uden at bekymre sig stort om Forbindelsen [1]) og maler sine Billeder i store Træk, nu og da udpenslende en særlig Figur (saaledes Valdemar i Slaget 1151, Esbern Snare paa det andet Vendertog o. s. v.). Begivenhedernes Sammenhæng interesserer ham derimod mindre, Marscher og diplomatiske Forhandlinger skydes til Side, hvor de da ikke rumme særlige Æventyr, kort sagt, hans Bog er en Række Fortællinger, som han for en stor Del har gengivet paa samme Maade, hvorpaa han har modtaget dem. Men hertil kommer, at Sakse aabenbart føler sig meget lidet hjemme i Jylland, og hans mangelfulde Kundskab om Forholdene her træder særlig frem, naar den sammenlignes med hans indgaaende Kendskab til Sjælland og særlig Roskilde. Hans Skildring af, hvorledes Absalon den 9de August flygtede fra Kongsgaarden, gennem „Broen" [2]) til den søndre Port af Korsgangen ved Trinitatis' Kirke og derfra ud af Byen til Fjennesløv, er saa fuldkommen, at en moderne Forsker [3]) derved har set sig i Stand til nøjagtigt at

[1]) Dette træder tydeligt frem ved Skildringen af Vendertogene, hvor et „postea" eller „per idem tempus" danner en saare nødtørftig Forbindelse mellem Billederne. At søge den kronologiske Sammenhæng ud af saa intetsigende Ord er sikkert meget voveligt.

[2]) Den nuværende Gade „Fondens Bro".

[3]) Henry Petersen i H. T. 6. R. II, 319 ff.

fastslaa den nu forsvundne Kongsgaards Beliggenhed. Her var nemlig Sakse hjemme, og her kunde Absalon selv pege paa Skuepladsen for sine Oplevelser. Paa samme Maade fortæller Sakse vidt og bredt om Esbern Snares smaa Æventyr mellem Viborg og Randers, meget mere end om Gradekampen; Sagen var, at her var igen Hvideslægten hans Kilde, maaske endog Esbern selv. Men Oplysningerne om Gradehedeslaget ere sammenstykkede af, hvad forskellige Øjenvidner kunde meddele, ja maaske endog af, hvad Folk vidste paa anden, tredje Haand. Om Absalon, om Esbern eller den tidligere omtalte Sakse have deltaget deri, ved vi ikke; hvis den sidst nævnte, som kæmpede ved Djursaa, var hans Fader, er han vel bleven paa Flaaden. Sakse selv, som først skrev sit Værk i Begyndelsen af det følgende Aarhundrede, maa paa dette Tidspunkt have været meget ung; Selvsyn fattes, og Traditionen med dens sagnagtige Træk havde allerede begyndt at væve sit Slør om Begivenheden, da han fik det Hverv at beskrive den [1]).

Medens A. D. Jørgensen holdt sig til Sakse og ganske saa bort fra det 12te Aarhundredes Kilder, og medens Prof. Steenstrup søgte at forsone de to Parter, indtager jeg derfor det tredje mulige Standpunkt. Jeg holder mig til Passio og Svend Aagesøn, de ere ganske uigendrivelige, og hvad der i Sakses Beretning er uforeneligt hermed, skyder jeg til Side og forklarer det psykologisk ud fra Forfatterens Personlighed [2]).

En indgaaende Skildring af Slaget paa Gradehede er

[1]) I min Dom om Knytlingas Beretning samstemmer jeg ganske med A. D. Jørgensen; den gør et konventionelt Indtryk og er sikkert konstrueret af Forfatteren selv.

[2]) Det bedste Bevis paa, hvor ringe Betydning det har, at Sakse ikke nævner Slagpladsens Navn, skønt han aabenbart godt kender det, er at sammenligne det oftere omtalte Slag i 1151 dermed. Heller ikke her giver Sakse noget Navn, men siger om den Aa, som løb mellem de to Hære: „Det er en lille Aa, som man før aldrig havde hørt Tale om, men dette Slag har gjort den navnkundig." Først hos Knytlinga og Aarbogen til 1300 faa vi saa at vide, at Aaens Navn var Gedbæk.

derfor næppe mulig, bortset fra de faa Træk hos Saxe, som have Sandsynligheden for sig[1]). Forfattere som Both og Rosenørn have ment, at de støttede paa disse og de naturlige Forhold kunde give en Skitse af Kampens Taktik, men som tidligere berørt er dette næppe troligt her saa lidt som i de fleste Middelaldersslag. Den Vold ved Halleraa, som spillede en saa stor Rolle i Boths Beskrivelse, er da ogsaa af Sofus Müller bleven reduceret til at være et ganske almindeligt Anlæg fra den ældre Middelalder, en Vejspærring, som saa mange andre af Nørrejyllands „Diger“[2]).

Der er ingen Grund til her at komme ind paa de velkendte Momenter, Kong Svends Flugt og Fald[3]), hans Begravelse ved Gradekapellet og den moralske Virkning af Slaget paa Samtiden, som tydelig nok kan læses ud af Bjergstedbrakteaternes Fredssymboler. Hvad der hidtil har staaet som en Gaade ved den jydske Krig 1157, haaber jeg derimod i det foregaaende at have givet en Løsning paa, som jeg selv antager, den eneste mulige Løsning. For mig er Gradekampen en Kamp om Besiddelsen af Viborg[4]), ved hvilken ejendommelige Naturforhold som Gudenaaens Løb sandsynligvis ere komne til at gribe ind. Og naar Talen er om denne Begivenhed, Introduktionen til, hvad man plejer at kalde Danmarks Storhedstid; den Tid, da Folket atter samledes og vendtes mod store fælles Opgaver, da Selvtilliden atter vaktes og dog samtidig holdtes i Tømme af en sund real Sans, turde et beskedent Bidrag dog ikke være for beskedent til at kunne gøre Krav paa Historikerens Opmærksomhed.

[1]) Jfr. Blicher: „Jeg har raadført mig med Saxo, men den gode Mand har ikke været stærk i Jyllands Geografi“ (Oldsagn fra Alheden i Saml. Nov. I, 12).

[2]) Vor Oldtid, p. 632.

[3]) I den ældre Lundegavebog (Weekes Udg. p. 270) staar der under den 23de Oktbr., at Kong Svend Erikssøn blev dræbt „cum multa strage suorum“.

[4]) Henry Petersen har aabenbart haft Øje herfor, se en henkastet Bemærkning i Aarb. f. n. O. o. H. 1887, p. 82.

Nyt fra historisk Videnskab i Ind- og Udland.

Professor Søren Bloch Thrige, tidligere Rektor ved den lærde Skole i Haderslev og, efter sin Afsættelse fra dette Embede under Krigen 1864, Bestyrer af Haderslev Læreres Skole i København, døde 1. Juli 1901, over 81 Aar gl. Han havde i sin Ungdom været en af de i alt Fald meget faa Danske, der var Deltagere i Rankes Seminarieøvelser i Berlin, men naaede dog ikke til nogen selvstændig videnskabelig historisk Produktion. Hans største Arbejde var *Danmarks Historie i vort Aarhundrede*, 1.—2. D. (1889), et Værk, der indeholder en god Oversigt; dernæst har han forfattet forskellige Skolebøger, især behandlende Oldtidens og Nordens Historie, der i sin Tid betegnede et ikke ringe Fremskridt og vandt stor Indgang, den om Oldtiden ogsaa ved Universitetet, men senere ganske vist ikke svarede til de nyere Fordringer, samt *Verdenshistoriske Smaaskrifter*, 1.—2. Bd. (1893—95), af populær Art; endelig var han 1878—79 Udgiver af *Historisk Aarbog*, et Tidsskrift, der indeholdt en Række værdifulde Afhandlinger.

I Hans Forssell, som døde 2. August 1901, har Sverige saa kort efter Alin mistet en anden af sine mest fremragende Historikere. Forssell er født 1843, og allerede 1869 udkom første Del af hans *Sveriges inre historia från Gustaf den Förste*, hvori han efter sin Plan vilde følge den svenske Stats Udvikling fra Reformationstiden ned gennem Aarhundrederne. Værket var bygget over vidtomfattende Studier, især i det svenske Kammerarkiv, som i sin Rigdom paa Regnskabssager fra det 16. Aarh. langt overgaar vore Arkiver, og det store Stof var af Forf. udbyttet med al den kritiske Forsigtighed, som statistisk Materiale fra saadanne Tider kræver. Paa dette Grundlag skildrede han fint og skarpt den store Omvæltning, der med Gustav Vasa foregik i Statslivet, det nye Kongevældes Opbyggelse og dets Forhold til Kirken, Aristo-

Bøger indsendte til Redaktionen.

Vestergötlands Fornminnesförenings Tidskrift. 2. Bd. 1. H. Utgifvare: F. Ödberg. Stockh., 1901. P. A. Norstedt & Söner.

L. Moltesen: Det kristne Munkevæsen. Dets Oprindelse og første Udvikling. Kbh., 1901. G. E. C. Gads Forlag.

Chr. Kier: Dansk og langobardisk Arveret. En retshistorisk Undersøgelse. Aarhus, 1901. Jydsk Forlags-Forretning.

Alfred Stern: Geschichte Europas seit den Verträgen von 1815 bis zum Frankfurter Frieden von 1871. 3. B. Berlin, 1901. Bessersche Buchhandlung.

Historisk Tidskrift utgifven af Svenska historiska Föreningen genom E. Hildebrand. 21. årg. 1901. H. 1—2. Stockh., 1901. Innehållsöfversikt till Historisk Tidskrift Årgångarna 1891—1900. Stockh., 1901.

Norske Regnskaber og Jordebøger fra det 16de Aarhundrede. Udgivne for Det Norske historiske Kildeskriftfond ved H. J. Huitfeldt-Kaas. 3. Bd. 2. H. Christiania, 1901.

Nordisk Universitets-Tidskrift. Utgifven af L. Wåhlin. 1. årg. 2.—3. H. Göteborg, 1901.

Historisk Tidskrift för Skåneland (Skåne, Halland, Blekinge och Bornholm) utgifven af Martin Weibull och Lauritz Weibull. 1. Bd. 1.—2. H. Lund, 1901.

A. H. Inman: Domesday and feudal statistics with a chapter on agricultural statistics. London, 1900. Elliot Stock.

Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdags-Protokoll från och med år 1719. 15. delen. 1746—1747 (I). 3. H. Stockh., 1901.

Holger Rørdam: Historiske Samlinger og Studier vedrørende danske Forhold og Personligheder især i det 17. Aarhundrede. 4. Bd. 2 H. Kbh., 1901. G. E. C. Gads Forlag.

Haandbog i det nordslesvigske Spørgsmaals Historie. Dokumenter, Aktstykker, Kort og statistiske Oplysninger vedrørende Sønderjylland. Udgivet af de samvirkende sønderjydske Foreninger. Redigeret af Franz v. Jessen. Kbh., 1901. Det nordiske Forlag.

Indhold:

Side

Landsdommer Tøger Reenberg til Ristrup. Et Digterliv for 200 Aar siden. Af Professor, Dr. **J. Paludan** . . . . . 213.

Smaa Bidrag til Artilleriets Historie under Kristian d. 4de. Af Oberst **Otto Blom** . . . . . 332.

To Aktstykker vedrørende den politiske Skandinavismes Historie i Aarene 1856—57. Meddelte ved Fuldmægtig **Hother Ploug** . . . . . 349.

Smaastykker:

4. Den jydske Krig i Efteraaret 1157. Af cand. mag. **Knud Fabricius** . . . . . 369.

Nyt fra historisk Videnskab i Ind- og Udland . . . . . 388.

Historisk Tidsskrift udgives med 4 Hefter aarlig. Den danske historiske Forenings Medlemmer betaler aarlig 4 Kroner. Anmeldelser om Indtrædelse modtages hos Foreningens Formand (Professor Joh. Steenstrup, Svanemosegaardsvej 23, V), dens Sekretær (Professor J. A. Fridericia, Nyvej 4, V) og dens Kasserer (Boghandler J. Hegel, Klareboderne 3, K) samt af det Schubotheske Forlag (Silkegade 13, K).

I Følge Overenskomst med den norske historiske og den svenske historiske Forening staar Adgang aaben for Medlemmerne af den danske historiske Forening til at indtræde i den norske og i den svenske Forening mod et nedsat Kontingent af henholdsvis 2 og 3 Kroner om Aaret. De Medlemmer, der ønsker at benytte sig heraf, ville behage at gøre Anmeldelse derom til den danske historiske Forenings Sekretær.